

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

GRAFOMOTORICKÉ DISPOZICE DÍTĚTE PŘI VSTUPU DO ŠKOLY

**Graphomotoric Dispositions of Children on Their Entrance into First Stage of
Elementary Schools**

Diplomová práce

Autor: Iveta Srbková

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Ivana Šimková, odb. as.

Datum odevzdání: 30. 4. 2006

Anotace

V diplomové práci se zabýváme předškolní přípravou zaměřenou na rozvoj grafomotorických schopností dítěte a návaznosti systému výuky psaní v 1. ročníku ZŠ.

Práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části je nastíněna problematika předškolního vzdělávání a nástup dítěte do první třídy. Zaměřujeme se na grafomotorické dispozice dítěte a na práci učitelek MŠ, které připravují děti na školní docházku. Druhá část práce je výzkumná. Uvádíme zde materiály, které se používají v MŠ a připravují děti pro vstup do školy. Jako cíl práce jsme si stanovili rozvíjet grafomotoriku u dětí, posilovat svalstvo ruky, zdokonalovat a procvičovat pravolevou orientaci a připravovat děti na počáteční psaní v prvním ročníku základní školy. Daná skupina dětí z MŠ byla dále sledována v prvních měsících na ZŠ. Provedli jsme s nimi diagnostický Rötsgerenův test „Pilka“ na konci docházky v MŠ a v prvních týdnech školní docházky – před přípravnými cviky a po přípravných cvicích. Práce je doložena návodným přílohovým materiálem.

In our thesis we deal with pre – school education centred on the development of children's graphomotoric abilities and sequence of writing education system in the first class of elementary schools.

Our thesis is divided into two parts. In the theoretic one we outline pre – school education problems and entrance of a child into the first class. We focus on graphomotoric dispositions of a child and on the work of kindergarten teachers that prepare children for school attendance. The other part of our thesis is one of research. Here we present materials that are used in kindergartens and prepare children for their entrance to school. We set as a goal of our thesis to develop graphomotorics in children, to strengthen hand muscles, perfect and practise right and left-handed orientation and prepare the children for initial writing skills in the first class of elementary school. We observe the group of kindergarten children in question well into their first months in elementary school. At the end of their stay in kindergarten and through the first weeks of school we conducted Rötsgeren's diagnostic test „Pilka“ on them – both before and after the preparatory exercises.

The thesis is documented with supplementary instructional material.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: “Grafomotorické dispozice dítěte při vstupu do školy“ vypracovala samostatně a použila pouze uvedené literatury.

V Českých Budějovicích

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Dne

Chtěla bych poděkovat za ochotu Mgr. Ivaně Šimkové. A dále bych poděkovala mateřským a základním školám, které mi umožnily provést výzkum pro mou diplomovou práci.

Děkuji

OBSAH

I. Teoretická část

ÚVOD	7
1. Psychologická charakteristika dítěte předškolního a mladšího školního věku.....	8
1.1. Předškolní období	8
1.2. Mladší školní věk.....	9
1.3. Psychologické a pedagogické aspekty psaní	11
2. Rozvoj grafomotoriky	14
3. Percepčně motorický vývoj grafické činnosti.....	16
4. Rozvoj grafických dovedností vzhledem k věku dítěte	18
5. Grafomotorická cvičení v MŠ.....	20
5.1. Přípravné cviky	20
5.2. Etudy	25
5.3. Uvolňovací cviky pro horní končetiny	28
6. Grafomotorická cvičení v 1. třídě ZŠ	33
6.1. Kresebné uvolňovací cviky.....	33
6.2. Školní zralost	35
7. Hygienické a pracovní návyky	38
7.1. Postup správného držení tužky	38
7.2. Poloha těla při psaní.....	39
7.3. Nesprávné způsoby držení psacího náčiní	41
8. Diagnostika a náprava grafomotorických obtíží	44
8.1. Dysgrafie – specifická porucha psaní	45
8.2. LMD – tréninkový program Y. Heyrovské	52

II. Výzkumná část

9. Charakteristika vyšetřovaného souboru a podmínek	56
10. Charakteristika výzkumných metod	60
11. Interpretace výzkumu	67
12. Náměty pro práci s dětmi.....	70
ZÁVĚR	78
Použitá literatura	80

Přehled pracovních sešitů, metodických listů a knih s náměty.....	82
Seznam příloh	93

ÚVOD

Vstup dítěte do školy představuje pro dítě velký mezník v jeho životě. Aby ho však mohlo překročit, předchází mu předškolní výchova, která dítěti pomáhá zvládnout tento důležitý krok v jeho životě. Mateřská škola dítěti dává velký prostor pro sebevyjádření, sebehodnocení, získání kamarádů a k vytvoření vrstevnických vztahů, které dítě začíná častěji vyhledávat. Připravuje dítě na ten velký krok, který ho čeká. Stane se školákem, získá novou sociální roli, na kterou si bude muset zvyknout. Role školáka přináší dítěti vyšší prestiž. Ovlivní však jeho rozvoj dětské osobnosti a prožití celého zbývajících dětství. Dítě si bude muset zvyknout na nové prostředí, novou paní učitelku, nové spolužáky a hlavně na nový režim dne. Už si nebude moci pouze hrát, ale bude muset věnovat kus svého volného času přípravě do školy. Musí si zvyknout na přicházející povinnosti.

Nástup do školy není velkou změnou jen pro dítě, ale pro celou rodinu. Zvláště pro rodiče, kteří se budou muset dítěti více věnovat a trávit s ním více času nad školní přípravou. Nutná je změna denního režimu. První třída je velice náročná pro malého školáka. Učí se zde všemu základnímu, co bude používat už po celý svůj život. A to není vše. Musí se naučit základním návykům a dovednostem potřebných k zvládnutí školní docházky a následného studia.

Diplomová práce je zaměřena souhrnně na přípravu ruky dítěte k prvopočátečnímu psaní a přípravě dítěte na vstup do školy. V prvních kapitolách popisují psychologickou charakteristiku vývojových stádií dítěte, která je nezbytná k uvědomění si, jak s dítětem pracovat. Co vše už umí a na co se máme soustředit a rozvíjet. V dalších kapitolách se soustředím na rozvoj grafomotoriky, na cvičení, která pomáhají uvolnit dětskou ruku. Uvádím různé náměty k práci, které pomáhají. A nezapomenutelnou součástí práce jsou metodiky k provádění cviků.

Kapitoly rozdělují na přípravu v mateřské škole a dále v základní škole. To pro přehlednost. Jinak si uvědomuji, že obě kapitoly spolu úzce souvisí a jsou použitelné pro obě strany pracující s dětmi.

Ve výzkumné části se zaměřuji na praktická cvičení a porovnání připravenosti dítěte pro školní docházku pomocí testu. Předpokládám, že děti se kterými jsem záměrně pracovala na rozvoji ruky budou mít ruku na konci docházky do MŠ více uvolněnou. V průběhu prázdnin a během první třídy se tento rozdíl viditelně zmenší.

I. Teoretická část

1. Psychologická charakteristika dítěte předškolního a mladšího školního věku

1.1. Předškolní období

Předškolní období je též někdy nazýváno věkem hry. Toto období trvá od 3 do 6 – 7 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně - nástupem do školy. Ten s věkem dítěte souvisí, ale může se pohybovat v rozmezí jednoho a více let.

Motorický vývoj bychom mohli označit jako stálé zdokonalování, zlepšení pohybové koordinace, větší hbitost a eleganci pohybů.

Předškolní věk je podle M. Vágnerové (2005 : 201, 235) charakteristický diferenciací vztahu ke světu. V jeho poznání dítěti pomáhá představivost. Je to fáze fantazijního zpracování informací a intuitivního uvažování, které ještě není regulováno logikou. Myšlení předškolního dítěte je charakteristické egocentrismem, ulpíváním na zjevných znacích a magičností. Dítě interpretuje realitu tak, aby pro ně byla srozumitelná a přijatelná, i když si občas musí vypomáhat zkreslením či vyloučením některých informací. Tento způsob uvažování uspokojuje jeho potřebu jistoty orientace. Úroveň myšlení ovlivňuje i způsob verbálního vyjadřování a zpracování takto prezentovaných informací. Postupně se diferencuje egocentrická řeč, která slouží jako prostředek uvažování či autoregulace. Významnou neverbální symbolickou funkcí je kresba, která se rozvíjí od fantazijního způsobu zpracování tématu k realistickému pojetí. Důležitá je i symbolická hra, která dítěti umožňuje zvládnout problematické situace přijatelným způsobem. Rozvíjí porozumění prostoru, času a počtu, orientace v těchto oblastech je ovlivněna zatím omezenou schopností abstrakce. Vyvíjí se všechny složky paměti, rozvoj epizodické paměti pozitivně ovlivňuje schopnost zformulovat vlastní zážitky verbálně. V emoční oblasti je důležitý rozvoj emoční inteligence, porozumění vlastním i komplexnějším emocím a citovým projevům jiných lidí.

Socializace předškolního dítěte sice stále probíhá především v rodině, ale dítě se již musí přizpůsobovat požadavkům jiného sociálního prostředí. Významným sociálním

mezníkem je zařazení do mateřské školy. Předškolní děti se učí žádoucími způsoby chování, především prosociálního, respektujícího práva ostatních. Osvojují si základní normy chování, s nimiž se postupně ztotožňují. Zatím je pro ně důležité především to, jak budou za jejich dodržování oceněny. Rodiče dítěti slouží jako model různých rolí, jako vzor, s nímž se identifikují. Vázanost na rodinu a na dospělé se postupně uvolňuje, předškolní věk lze charakterizovat jako období přípravy na život ve společnosti. Děti navazují kontakty s vrstevníky, při výběru kamaráda převažuje důraz na shodu v oblasti potřeb a zájmů. Ve vrstevnické skupině dochází k postupné diferenciaci rolí, dítě se učí soupeřit i spolupracovat. Rozvoj poznávacích procesů ovlivní i sebepojetí dítěte. Předškolák přejímá názory dospělých na sebe sama nekriticky, tak jak jsou mu prezentovány. Dítě o sobě také uvažuje, avšak převážně egocentricky a s tendencí k fantazijnímu zkreslení sebepojetí. Součástí dětské identity jsou především pozorovatelné charakteristiky, vztahy k lidem, vlastnictví i různé sociální role, např. genderová role. Předškolní děti mají tendenci zveličovat genderové rozdíly, jsou přesvědčeny o vyšší hodnotě vlastního genderu, identifikují se s rodičem téhož pohlaví.

1.2. Mladší školní věk

J. Langmeier, D. Krejčířová (2006) označují mladší školní věk jako období střízlivého realismu. Zpravidla je to doba od 6 –7 let, kdy dítě vstupuje do ZŠ až do 11 – 12 let, kdy začínají prvé známky pohlavního dospívání i s průvodními psychickými projevy.

Vývoj pohybových i ostatních schopností je do značné míry závislý na tělesném růstu. Ten je většinou během tohoto období plynulý – zatímco před jeho začátkem a opět na jeho konci lze pozorovat větší nebo menší růstové zrychlení. Významně a souvisle se během celého období zlepšuje hrubá i jemná motorika. Pohyby jsou rychlejší, svalová síla je větší. Zlepšená je koordinace všech pohybů celého těla. Závisí na tom i výkon při učení psaní a kreslení. Zprvu jsou pohyby při praktických výkonech soustředěny do ramenního a loketního kloubu, teprve delší cvičení vede k potřebné jemné koordinaci pohybů prstů a zápěstí.

M. Vágnerová (2006 : 265, 318) píše, že na počátku školního věku se mění způsob dětského poznávání, rozvíjí se zraková i sluchová percepce, mění se i uvažování, dochází k přechodu na úroveň konkrétních logických operací. Děti tohoto

věku jsou sice stále vázány na realitu, ale ve svém uvažování již respektují základní zákony logiky. Ubývá poznávacího egocentrismu, dítě již neupívá na jednom hledisku. Školák je schopen chápat podstatu určité skutečnosti a nenechá se tak snadno ovlivnit dílčími proměnami, akceptuje proměnlivost jako základní vlastnost reality. Decentrace se projevuje i v hodnocení sebe sama i jiných lidí. Realistický přístup vede k tomu, že školák akceptuje skutečnost jako danost a o jiných alternativách zatím ani neuvažuje. Mění se způsob chápání problémů i strategie jejich řešení. Rozvíjí se metakognice, i když malý školák ještě není schopen adekvátního sebehodnocení. Dítě školního věku dokáže více ovládat pozornost, zvyšuje se kapacita paměti a rozvíjejí se paměťové strategie, jejich rozvoj je vázán nejenom na zrání, ale podmiňují jej i specifické požadavky školy. Jazykové schopnosti se rozvíjejí především pod vlivem školní výuky. V závislosti na zrání CNS se zvyšuje emoční stabilita, školáci dovedou své pocity víc ovládat, rozvíjí se emoční inteligence. Ve školním věku se viditelně rozvíjí i sebekontrola a další autoregulační mechanismy volního charakteru.

Školní věk je další fází přípravy na život, z tohoto hlediska je důležitý vstup do školy. Ve škole získává dítě roli žáka a spolužáka. Ve škole je vystaveno očekáváním, která z těchto rolí vyplývají, musí se chovat požadovaným způsobem a respektovat určité normy. Musí přijmout autoritu učitele. Ve škole je posuzován podle svých výsledků, pozitivní hodnocení zde nezískává automaticky. Spolužáci jsou pro ně rovnocennými partnery, s nimiž se porovnává. Školák potřebuje být pozitivně hodnocen i svými vrstevníky a získávat v dětské skupině přijatelné postavení. Příslušnost k rodině je důležitou součástí identity školáka. Otec a matka jsou modelem určitého chování i samozřejmým zdrojem jistoty a bezpečí. Vztah se sourozenci je i v této době významným socializačním faktorem. Nástup do školy může změnit i postavení dítěte v rodině, záleží na tom, jaká očekávání rodiče mají. Pro vývoj dítěte je nejvýhodnější kompletní funkční rodina. Pokud se rozpadne, ztrácí dítě možnost získat mnohé potřebné zkušenosti. Mění se i jeho vztah k rodičům. Dítě školního věku je ve fázi konvenční morálky, postupně nabývají na významu normy vrstevnické skupiny, diferencují se i způsoby komunikace. Školní věk je fází pile a snaživosti, dítě se vymezuje tím, co dokáže. Rozvíjí se sebepojetí, pohlavní diferenciací je čím dál větší, děti dávají jednoznačnou přednost vrstevníkům stejného pohlaví.

1.3. Psychologické a pedagogické aspekty psaní

Psaní je podle J. Doležalové (1996 : 4) určitý druh řečové činnosti. Patří k produktivním řečovým činnostem podobně jako hovor. Psaní je produktivní řečová činnost. Psaní a hovor jsou dvě formy sdělovacího procesu, které mají zpravidla společný obsah – myšlenku, kterou můžeme vyslovit či psát. Psaní jako senzomotorická činnost je endogenně závislá na nerovných mechanismech, tzn. na kvalitě poznávacích funkcí, na stavu smyslů a na svalové vyzrálosti ruky i školního prostředí, zejména na metodických postupech a vedení.

Pro psaní je nutná souhra těchto základních mozkových funkcí a motoriky¹:

- analyticko – systematické činnosti sluchové a zrakové
- diferenciační činnosti akustické a vizuální
- orientace prostorové (pravolevá orientace) a časová orientace
- zraková a sluchová paměť
- smysl pro rytmus
- schopnost slučovat jednotlivé složky
- myšlení
- grafomotorické a optické činnosti jedince (senzomotorická koordinace)

Nácvik psaní je pro dětský nevyzrálý organismus velmi náročná činnost, neboť vyžaduje určitou úroveň psychosomatických předpokladů. S nácvikem psaní se začíná v 6 letech. Počítá se však i s předškolní přípravou a s přípravným obdobím na ZŠ, které trvá přibližně dva měsíce. Rozvoj grafomotoriky je v té době podporován uvolňovacími cviky a jsou rozvíjeny i další složky, které se podílejí na psaní.

Kromě individuálních zvláštností je třeba při psaní respektovat věkové zvláštnosti dítěte. Osifikace kostí zápěstí není ještě v šesti letech dokončena a drobné svalstvo ruky je relativně ochablé. Proto necháme dítě provádět rukou jen krátkodobé úkony. Pohyby

¹ Také v publikaci V. Frühaufová, J. Miňhová, E. Mrázová str. 22

jsou málo přesné a málo jemné. Je nutné cvičit zrakově motorickou koordinaci, i když tvary písmen a číslic dovedou dítě většinou napodobit.

U dětí shledáváme různý stupeň rozvoje funkcí spojených se psaním. Zařazujeme cvičení, která stimulují jejich rozvoj. Naším úkolem je také odhadnout smyslové vady (rovněž artikulační odchylky), které by způsobovaly mnoho obtíží při nácvičku psaní. Proto je třeba rozvíjet grafomotoriku dítěte postupně. Postupuje se od jednodušších cviků k obtížnějším, od jednoduchých tvarů písmen ke složitějším, které již vyžadují koordinaci svalových pohybů a které nutí při psaní slov k přemýšlení nad hláskovou strukturou slov.

U každého dítěte je potřeba k vytvoření písarské dovednosti různá doba. Záleží na prostředcích a postupech, které při nácvičku psaní použijeme a které utváření dovednosti psaní mohou usnadnit, případně zkrátit.

Děti tohoto věku nejsou schopny udržet dlouhodobě záměrnou pozornost, jsou náročnou grafomotorickou činností brzy unaveny. Učitelka využívá několika možností: motivace a rozmanitých psacích cviků. Tuto činnost několika cvičeními, které podporují koordinaci svalovou nebo senzomotorickou, navazují uvolnění a soustředění, způsobují prokrvení orgánů a povzbuzují látkovou přeměnu. Poskytnou vždy aktivní duševní odpočinek.

Motivace by měla probíhat neustále. Používáme hodnocení. Mnohým nedostatkům předejdeme, pokud dbáme na dodržování hygienických pravidel a pracovních návyků.

Při vytváření senzomotorických dovedností psaní se uplatňují následující zákonitosti., které seskupila J. Miňhová a kol.(1991: 28):

- vzhledem k nižší úrovni úmyslné pozornosti v období počátečního vyučování musí dítě provádět střídavě centrace a decentrace z prostoru předeepsaného písmene do prostoru, kam písmeno píše. Jak upozorňuje Piaget (1970), při centraci objektu dochází k roztahování prostoru ve vztahu k decentrovanému okolí a tím dochází zákonitě k přeceňování jeho velikosti.

- U dítěte se bezděčně objevuje silná potřeba zrakové kontroly, která se projevuje tendencí snižování vzdálenosti očí od sešitu. To často vede k napomínání ze strany učitele, jež může být pro dítě stresujícím faktorem.
- Dítě při psaní spontánně vynakládá nadměrnou svalovou energii, projevující se zvýšenými svalovými kontrakcemi ruky, zad a jiných partií těla. Typickými znaky při psaní je svalová ztuhlost až křečovitost. Ty mizí zpravidla až při automatizaci pohybů.

2. Rozvoj grafomotoriky

Již od narození dítěte sledujeme pozorně jeho motorický vývoj. Postupné rozvíjení motoriky napoví, jak je dítě pohybově vybaveno a jaké podmínky bychom měli pro dítě připravit, aby se mohlo rozvíjet co nejlépe.

Dítě postupně zvládá tzv. hrubou a jemnou motoriku. I v projevech grafomotorických můžeme sledovat tuto posloupnost a prostupnost. Dítě rádo pohybuje celými pažemi.

Vezme – li do rukou klacík, celou paží čmárá, kreslí. Přitom se pohybuje celé tělo a dostává se do souladu ruka – oko. A nejen to. Důležitý je i rytmický pohyb nohou, jejich jistota a stabilita.

Dítě zvládá již kolem 9. měsíce pomocí drobného svalstva tzv. klešťový úchop (palec a ukazovák) tj. počátek tzv. špetky. Hraním si s hračkami si dítě procvičuje uchopování předmětů.

Kolem dvou let dítě tvoří – často náhodným úchopem tužky – první čmáranice. Jemné svalstvo se při kreslení a vybarvování rychle unaví, a tak dítě buď předá tužku či jiné kreslicí náčiní do druhé ruky, nebo si různě natáčí ruku a opírá se o desku stolu. V předškolním období se již fixuje způsob držení tužky, který mnohdy přetrvává do školních let.

Protože chápeme grafomotorický projev dítěte jako součást jeho bio-psycho-sociálního rozvoje, snažíme se každému dítěti vytvořit patřičné individuální podmínky. Musíme být dítěti nápomocni při uvolňovacích a procvičovacích cvicích, při nácvičku pravolevé orientace a zvládání směru zleva doprava. Sledujeme, zda dítě preferuje pravou či levou ruku, přemýšlíme nad vhodností kreslicího, později psacího náčiní.

Narušenost v oblasti grafomotoriky signalizují výkyvy optimálního vývoje, a to v oblasti somatické (únava, nemoc, bolest), psychické (strach, úzkost, zlost) a sociální (vztahy s rodiči, kamarády, postoje, prožitky). Tyto oblasti jsou vzájemně propojeny.

Při zvládnutí běžných výkyvů můžeme u dítěte sledovat optimální vývoj motoriky: jeho soulad, koordinace, harmonii, rytmus, uvolněnost, pohybovou jistotu, přesnost a paměť.

Nápadné omezení grafomotorického vývoje lze očekávat v případě celkové motorické opožděnosti, MR, LMD, DMO, dyslexie, tyto děti vyžadují speciální péči ve speciálních podmínkách.

Grafomotorický projev dítěte má stránku formální a obsahovou. Formální stránku můžeme u dítěte regulovat, podněcovat. Tím působíme i na obsah, co kreslí, píše, komu kreslí. Čím lépe zvládne techniku úchopu kreslicího či psacího náčiní, tím více se může soustředit na obsah. Proto se zabýváme grafomotorickým rozvojem, přípravou k psaní, prevencí poruch při psaní.

A. Looseová a spol. (2001 : 14) píše, že pro první průpravná cvičení jsou nutné určité předpoklady vývoje v senzomotorické a psychomotorické oblasti. Většina dětí má tyto předpoklady přibližně ve třech až čtyřech letech. Musíme však vycházet ze skutečnosti dosaženého stupně vývoje, nikoli jen z biologického stáří.

Nejdůležitějším kritériem pro smysluplné použití všech prvků cvičení by měla být vždy reakce dítěte. Dokud je dítě pozorné, má radost a zájem, dochází určitě k pozitivní podpoře. Jakmile se u dítěte objeví nezájem, apatie, problémy se soustředěním, křečovitě stažení a jiné nápadnosti (pohybové, smyslové nebo psychické), je zapotřebí kriticky zhodnotit zátěž (přetížení nebo nedostatečné vytížení). Podle charakteru příznaků zvolíme, případně změníme čas, délku a způsob provádění podpůrných cvičení.

Kromě toho začínáme vždy tam, kde je dítě ve svém skutečném vývoji. Pokud např. neumí držet tužku, nejsou grafomotorické pracovní listy ještě tím správným podpůrným prvkem. V tomto případě je na místě intenzivně se zabývat průpravným cvičením a nebát se častého opakování. Děti potřebují během hry opakování i variace, aby se mohly učit. Svým chováním pak dávají najevo, kdy je třeba zařadit něco nového.

Jen soustavná práce s dítětem a pozorování jednotlivých úkonů vede k využitelným poznatkům o skutečném stupni vývoje a o úspěchu podpůrných opatření. Skutečný úspěch je vždy závislý na cíleném využívání podpůrných prvků a na nezbytné soustavnosti, přičemž ke zlepšení psaní může dojít jen tehdy, když je spojeno s radostí a zábavou.

3. Percepčně motorický vývoj grafické činnosti

Dítě začíná kreslit velmi brzy. Přibližně okolo jednoho roku se začínají projevovat první kresebné pokusy. V první fázi mu ještě nejde o výsledek činnosti, má radost ze vznikající stopy a zvládnutého pohybu.

Tvar čmáranice záleží na postupném ovládnutí jednotlivých kloubů a svalstva paže. Prvním kloubem, který se dítě naučí ovládat, je kloub ramenní. Záznamem tohoto pohybu jsou čáry připomínající pohyb kyvadla, dlouhé čáry s ostrými obraty do protisměru. V souvislosti s tím, jak se učí ovládat loketní kloub, se čáry zkracují, začínají se objevovat i jednotlivé čáry.

K největší změně dojde s ovládnutím zápěstí, kdy se začnou objevovat zatočená klubka linií a opakovaný krouživý pohyb vede k nakreslení nepravidelného oválu.

Po zvládnutí základních pohybů se dítě dostává k nakreslení komplikovanější formy, jejímž základem je kříž. Kříž dovede nakreslit průměrně rozvinuté dítě už ve čtyřech letech. V šesti letech dokáže jen asi polovina dětí nakreslit kosočtverec.

V době před nástupem do školy by již měly být grafomotorické aktivity vykonávány pohyby zápěstím v souhře s jemnými pohyby prstů, i když nepřesně. V tomto období dochází k vývoji koordinace jemných pohybů ruky.

A. Kucharská (2004 : 36) píše, že velký rozvoj percepčně – motorického vývoje je zejména v předškolním období. To je doba, kdy si dítě osvojí držení tužky, naučí se s ní zacházet a jak jistý bude v kresebných pohybech.

Grafomotorika se u dětí v předškolním věku rozvíjí zcela přirozeně při kreslení a malování. V této době je nejvhodnější používat měkké pastelky. Děti totiž většinou chtějí, aby při kreslení pastelka zanechávala zřetelnou čáru – pokud by dostaly tedy do ruky tvrdou tužku nebo propisku, nutilo by je to příliš tlačít na papír. Menší děti mohou zpočátku zcela obyčejně použít jako malovací „ nástroj “ vlastní prsty a postupně přecházet ke klasickým voskovkám, fixům s širším hrotem či větším kulatým štětcům. Starším předškolákům můžeme dát pastelky s užší tuhou i křehčí křídly, stále ale je možné, aby malovali a kreslili i s pomůckami, na které jsou zvyklé z předchozí doby. Ruka při kreslení či malování by měla být celkově uvolněná – v rameni, lokti i

v zápěstí. K tomu nejlépe slouží cvičení na větších formátech papíru. Nejvíce se k tomu hodí archy balícího papíru. Tyto uvolňovací cviky může dítě zkusit vestoje u stolu, u kolmé stěny nebo v kleku na zemi. Později, když už dítě netrénuje, ale skutečně kreslí, stačí menší formát papíru např. A3, později A4.

4. Rozvoj grafických dovedností vzhledem k věku dítěte

3 – 4 roky: mletí, hopání, vinutí,

mačkání měkkého papíru, volné trhání a vytrhávání větších kusů papíru, tvarování staniolové fólie (ohýbání, mačkání)

4 – 5 let: vertikální a horizontální linie, kombinace vertikální a horizontální

linie, smyčky,

mačkání většího formátu papíru, volná trhání a vytrhávání jednoduchých tvarů, vytváření předmětů z kovového materiálu (staniol, tenké drátky), roztírání barevné skvrny prstem nebo dřívkem, otiskování barevné skvrny přeložením papíru,

5 – 6 let: obloučky, lomené linie, vlnovky, ležaté osmičky, kombinované

pohyby

mačkání většího a tužšího papíru, volné trhání a vytrhávání menších tvarů, samostatně nalepovat, stříhání papíru a textilu, skládání čtverce papíru (podle slovní instrukce učitelky), používání jednoduchých pracovních nástrojů (kladívko, kleště, pilka, hřebíky) při práci s dřevěným materiálem, kovový materiál namotat na dřívko, spojení drátu a dřeva, navlékání menších korálků, rozfoukávání barevné skvrny brčkem, modelování hmoty její zpracování – modelování koule a vytvoření kužele.

6 a více let: všechny předešlé činnosti různě kombinované, tečky, šikmé, svislé a

vodorovné čáry, obloučky, ovály, „pilky“, kolečka, závitnice, smyčky, kličky – horní i spodní,

mačkání většího formátu a tužšího, volné trhání a vytrhávání menších tvarů a detailů, samostatné čisté nalepení materiálu, skládání origamů z papíru podle instrukcí. Jednoduché podle návodu, používání pracovního náradí na zahradě, při práci s dřevěným materiálem, v kuchyni, práce s drátkem, navlékání malých korálků, modelování – vytvoření jednoduchých předmětů

U dětí tří až čtyřletých

Vyjdeme – li z fyziologického vývoje grafomotoriky, doporučujeme u dětí mladšího předškolního věku grafické vyjádření použít velkých formátů papíru s dodržáním zásady: čím je dítě mladší, tím je třeba větší plochy.

Postupně zařazujeme cviky k uvolňování paže, lokte a zápěstí. Cviky se provádí na zemi (v kleku, tureckém sedu), v písku, na asfaltu, vodní ploše, podložce vysypané drobným materiálem. Dále ve stoji u stolečku nebo v kleku na židličce.

Důležitý je výběr kreslicího materiálu. Volíme materiál zanechávající širší měkkou stopu, např. měkké mastné pastely, hrubší měkké pastelky, houby, školní křídly (jenom kulaté), uhel, špejli s namotanou vatou na hrotě a namáčenou v tuši, fixy. Můžeme experimentovat se štětcem, hadříkem nebo prstem namáčeným do prstových barev. Hrajeme prstové hry a říkáme prstová říkadla.

U dětí pěti až šestiletých

U dětí staršího předškolního věku doporučujeme plochu postupně zmenšovat. Grafický záznam pohybu vychází z pohybu lokte, zápěstí, dlaně a prstů ruky. Cviky v tomto období směřují ke stolečku, pracuje se převážně ve stoji na menších formátech a dále v sedu bez opory lokte.

Výběr kreslicího materiálu je náročnější. Doporučujeme materiál zanechávající větší stopu: měkké tužky, rudky, pastely, tuš, špejle, dřívka, hrubší měkké pastelky, kulaté křídly, houby. V tomto období se u šestiletých dětí doporučuje také provádět intenzivní procvičování jemné motoriky prstů – prstové hry.

U dětí šestiletých a více

U dětí mladšího školního věku doporučujeme zmenšovat papír na velikost A4 a A3, lze však používat i menší formáty. Pohyby při kreslení jsou zprvu soustředěny do ramenního a loketního kloubu a postupně přejdeme k jemnější koordinaci pohybů zápěstí a prstů. Stále uplatňujeme tzv. prstové hry.

Dětské kresby se podobají skutečnosti. Dítě nyní kreslí to, co vidí. Takováto proměna je jedním z důkazů rozvoje dětské kognitivní decentrace. Výběr kreslicího materiálu je podobný jako v předškolním věku. Můžeme však zařazovat už častěji práci s kreslicím materiálem, který zanechává tenčí stopu.

5. Grafomotorická cvičení v MŠ

Oblast přípravy dítěte na psaní

V předškolní výchově se J. Doležalová (1996:63)² zaměřuje na tyto oblasti:

- Utváření hygienických a pracovních návyků při kreslení, především správné držení kreslicího náčiní
- Rozvoj tělesné a percepční stránky dětské osobnosti – rozvoj kloubní pohyblivosti a grafomotorické zručnosti
- Rozvoj sluchového a zrakového vnímání, rozlišovacích schopností, paměti a představivosti, cvičení pohybu očí zleva doprava a shora dolů, pěstování rytmického cítění
- Provádění specifických grafomotorických cvičení pro přípravu dítěte na psaní

5.1. Přípravné cviky

Jedním z předpokladů pro nácvič psaní je určitý stupeň rozvoje grafomotoriky, a proto je třeba neustále jej podněcovat. Proto jsou prováděna různá grafomotorická cvičení. Ta, která mají připravit dítě na psaní, označujeme jako přípravná nebo též průpravná cvičení.

Smyslem přípravných cviků je připravit ruku dítěte na psaní (uvolnit klouby ruky a cvičit její drobné svalstvo, aby dítě psalo s určitým švihem a obratností – hovoříme o tzv. uvolňovacích cvicích). Při provádění přípravných cviků je zdokonalována percepčně motorická koordinace, posilována záměrná pozornost, schopnost nápodoby, správné držení psacího náčiní apod.

Charakter cviků, druhy, způsob provedení, náměty i časový prostor, který jim věnujeme, se mění věkem dětí, individuálními potřebami i účelem a významem, který pro dané období má.

Např.: v předškolním období je potřeba dětem nejprve uvolnit ramenní a loketní kloub, proto jsou voleny náměty s krouživými pohyby velkých rozměrů.

Dále se cvičí obtížné zápěstí a špetkový pohyb ruky, např. jednotažný posun ruky v různých podobách – kreslí vlnky, ovály, oblouky, kličky apod. Toto se provádí nejen

² Dané téma je podrobně rozpracováno v knize LOOSEOVÁ, A., PIEKERTOVÁ, N., DIENEROVÁ G. : Grafomotorika pro děti předškolního věku

v MŠ, ale i v průběhu 1. roku školní docházky. Některé děti se opoždějí, jiné jsou v předstihu, ale přesto je nutné zachovat celou metodickou řadu cviků.

Předtím než se děti ve škole učí psát písmenka, tvoří uvolňovací cviky hlavní náplň vyučování. Poté výuka uvolňovacích cviků ustupuje před psaním písmenek a již netvoří hlavní náplň hodiny.

Před nácvikem psaní jsou využívány uvolňovací cviky, které jsou zaměřeny na pohyb, jenž usnadňuje nácvik psaní určitého písmene nebo skupiny písmen.

Přípravné grafické cviky dělíme (podle účelu):

1. kresebné cviky, které mají uvolnit ruku dětí (hlavně před nácvikem psaní)
 - znázorňuje většinou pohyb zvířat či věci nebo znázorňují tvar různých předmětů nebo zvířátek
 - provádějí se nepodepřenou rukou vsedě, lépe však vstoje, psací náčiní se drží ve větší vzdálenosti od hrotu
2. cviky, které uvolňují ruku dítěte a zároveň ho připravují na psací pohyby:
 - cviky zaměřené na rozvoj zručnosti při provádění psacího pohybu
 - cviky navazující určitý pohyb ruky, typický pro určité písmeno nebo skupinu písmen
3. psaní prvků písmen – liší se tím, že vyžadují pozornost
4. před psaním rozcvičujeme ruku cviky „ gymnastickými “, které spočívají v protažení drobných svalů ruky

Příklady cviků na uvolnění drobných svalů ruky např.:

- hraní na klavír
- prsty kmitají a naznačují pohyb „, padání sněhu, listí,...“
- prsty sevřeme v pěst a potom je roztáhneme a rozevřeme dlaň – opakuje se
- postavíme proti sobě ruce s rozevřenými dlaněmi a tiskneme proti sobě
- etudy

J. Doležalová rozděluje přípravné cviky (jejich náměty) na několik skupin podle úkolu, který děti provádí.

1. Vybarvování obrázků – tyto náměty je možno si přizpůsobit vlastním potřebám a probíraným tématům

2. Obtahování jednotažné linie obrázků – Velmi doporučované cvičení, protože cvičí jednotažnost a směr vedené linie, lehkost pohybu ruky slouží k zapamatování tvaru a koncentraci. Později se toto využívá při psaní písmen, kdy děti požadovaný tvar obtahují ve vzduchu apod.

- Obrázky zvířátek
- Obtahování opakující se řady prvků
- Úkoly s obrázkem – např. Komu patří který drak?

3. Volné vedení linie bez omezení plochy a směru – hra s linií, která je propojena s výtvarnou výchovou např. kresba bruslařovy stopy, let motýla atd.

4. Znázornění pohybu v určitém směru (bez omezení velikosti) – tyto cviky se používají především v předslabikářovém období. Doporučují se při něm používat různá říkadla, která podporují pohyb. Např. „, motám, motám klubíčko „

5. Dokončení obrázku

- K vedení linie napomáhá silueta obrázku, tečky
- Vedení linie je omezeno prostorem – laťky na plotě, ulita, tašky na střeše
- Co ti tvar připomíná. Dokresli. – Dítě nejprve několikrát obtáhne liniitvaru, která je právě procvičována. Poté pobídneme dítě, aby dokreslilo obrázek tak, co mu to připomíná. Například kolečko do obličeje, dortu, sluníčka, koláče apod.
- Dokončení obrázku – Započatý obrázek dítě dokreslí podle předlohy. Nejprve propojí tečky u započatého obrázku v jednotnou linii a pak dále pokračuje. Děti dokreslují pouze takové prvky, které potom využije při psaní.
- Vyzdobení předmětů prvky, které byly prováděny v přípravném období.

6. Zvětšování nebo zmenšování obrázku – cibule, strom atd.

7. Postupné vytváření jednoduchých námětů podle vyznačeného vzoru – M. Pilařová – Udělej Aničko, udělej klubíčko

8. Kreslení podle osy souměrnosti – u dítěte se rozvíjí grafomotorika a upevňuje se pravolevá orientace, schopnost nápodoby, rozvíjí se představivost a děti jsou vedeny k soustředění. Tyto cvičení jsou pro děti velice náročná, ale užitečná.

9. Etudy – pomocí říkánek viz. kapitola o etudách

10. Uvolňovací cviky k nácviku psaní jednotlivých písmen a skupin písmen

Podle Z. Pavelové (2003 : 6) grafomotorická cvičení jsou řízená pohybová cvičení vedoucí horní končetiny, přičemž pohyb je zaznamenán graficky.

Při grafomotorickém projevu sledujeme, zda psací pohyb vychází z kloubu ramenního, loketního, ze zápěstí či již zřejmá participace prstů. Tomu pak přizpůsobíme plochu, na které má stopa vzniknout.

Tvar může dítě psát prstem do pískovničky³, krupice nebo jiného sypkého materiálu, prstem namočeném v barvě, štětcem a vodou na tabuli, křídami na tabuli, houbou na tabuli či měkkou tužkou.

Nesmíme zapomenout na příbuznost psaní s kreslením a malováním. Tvaru, který jsme zvládli při přípravě k psaní, využijeme v jednoduché, třeba schematické kresbě a malbě a obráceně, žádaný tvar můžeme nacvičovat kreslením a malováním. Žádaný tvar hledáme všude kolem nás, aby si ho mohlo dítě osahat. Některé děti potřebují, aby čára měla příběh, jinak beznadějně tápou.

Důležité pro rozvoj a automatizaci rytmických mechanických pohybů ruky je i vybarvování, při kterém dítě zpracovává větší plochu. Ruka by měla pracovat mechanicky a za současné vizuální kontroly. Jiné části ruky jsou zapojeny při pohybu vodorovném, jiné při svislém a šikmém. Tato činnost má významné relaxační aspekty a měla by se zařazovat např. při samostatné práci skupině žáků, kterým se učitel nemůže věnovat. Vybarvování je i posilování svalů prstů, takže by se mělo zařazovat i v pozdějším období školní docházky.

³ Používání pískovniček a jiného sypkého materiálu doporučuje i M. Procházka v Informatoriu č. .5, roč. 2000

Posilování a pohybovou koordinaci prstů pomáhá procvičovat i modelování. Modelováním je ovlivňován hmat, jemná motorika a vývoj svalů prstů, dlaně zápěstí, zápěstí, dále pak koordinace ruky a oka a prostorové vnímání.

Součástí grafomotorických cvičení jsou pohybová cvičení podporující uvolňování paže v jednotlivých kloubech paže a cviky prstů. Před grafickými cviky provádíme cviky pažemi – pohyby vycházejí z ramene, lokte a zápěstí ve dvou směrech, cviky prstů a hry s prsty (mlýnek, pavouček, přeskakování prstů, pumpovaly dvě panenky, ve dvojicích – zvedni prst, na který ti ukazují, atd.). Před jednotlivými grafomotorickými cvičeními provedeme několik cviků na uvolnění paže ve stoji, v lehu na zemi, v sedu u stolečku, hru s prsty.

Ke cvičení volíme vhodné říkadlo, rýmovačku, písničku jako motivaci ke grafickému cviku.

- Grafický cvik se vyzkoušíme v doprovodu říkadla pohybem paže
- Tvar obtáhneme ukazováčkem
- Obtahujeme tvar na větším formátu (na zemi) ve stoji u stolečku
- Vyzkoušíme si ho na podložce se sypkým materiálem
- Samostatně si vyzkoušíme tvar na větší formát ve stoje u stolečku
- Samostatně se vyzkoušíme tvar v sedu bez opory ruky
- Postupně grafický tvar zmenšujeme
- Etuda

Tento postup by se měl zachovat u každého nového prvku, tahu. Hlavní zásada – pohyb by měl být uvolněný, ale zároveň klidný, ukázněný, koordinovaný a plynulý.

5.2. Etudy

Jsou grafomotorická uvolňovací cvičení, jejichž prostřednictvím je postupně vytvářen obrázek. Dle obsahu a rytmu veršů. Tato činnost napomáhá dítěti ke zdárnému výsledku, ke zvládnutí jednoduché kresby. (Doležalová, J. 1996)

Tyto jednoduché etudy byly publikovány J. Doležalovou v časopise Rodina a škola. „ Psaní “ v rytmu říkadel podporuje hbité a odvážné pohyby rukou, opakované obtahování umožňuje dětem kresebný tvar postupně upravovat, spojování obrázků s říkankami cvičí i jejich další potřebné předpoklady pro čtení a psaní – například schopnost nápodoby, vizuální a sluchovou paměť, rytmické cítění.

Etudy lze používat i jako uvolňovací cviky před psaním do písanek. Každý obrázek mohou děti malovat několikrát, a to v různých barvách. Říkanek je možné obměňovat nebo vymýšlet nové. Dětské fantazii a tvořivosti se meze nekladou.

Doporučený postup při práci s etudami:

- Nutné, aby učitel práci předvedl
- Dítě seznámit s říkadlem a obrázkem, který budou malovat
- Naučí se říkanku, a pak kreslí obrázek s učitelkou
 - ❖ obtahují vzor předtištěný na listě
 - ❖ pokouší se provádět samostatně
- teprve opakováním se jim podaří kreslit v rytmu říkadla a samostatně. Na ploše papíru mohou cviky (obrázek) několikrát zopakovat, a to v různých barvách.⁴

Etudy nazývá Synek, F. (1995 : 21) jako soubor kresebných her doprovázených veršovankami. Úkolem her je postupné rozvíjení jazyka a řeči dětí – chápání, poznávání, rozvíjení řeči a zapamatování – ve spojení s jednoduchými grafickými projevy. Přitom řeč by měla podporovat rozvíjení konkrétních grafických projevů, ale také naopak zvládnuté pohyby rukou a prstů (jemná motorika) by měly dítě podněcovat k řečovému projevu, artikulačním obratnostem a dovednostem.

⁴ etudami se též zabývá K. Pešková v knize Speciální pedagog v mateřské škole, kde také nalezneme inspiraci

Cílem těchto her je utváření souhry a součinnosti mezi viděným a grafickým projevem, což je nutným předpokladem pro budoucí úspěšné vzdělávání, především pro ovládnutí čtení a psaní. Účinný rozvoj součinnosti ruka – oko je optimálně možný pouze za předpokladu, že dítě při grafických projevech přednostně používá své genotypicky vedoucí ruky. Potlačování aktivity vedoucí ruky u vrozených leváků brzdí a komplikuje řečový vývoj, nepříznivě ovlivňuje zrakové a sluchové vnímání a často vyvolává směrové poruchy a odchylky jak v projevech pohybových, tak ve vnímání.

Protože u mnoha dětí, které jsou považovány za pravoruké, nemusí být pravá ruka vrozeně vedoucí, je vhodné zpočátku zapojit do pohybových her obě ruce. Pohyby spojené s říkankou se zprvu dělají ve vzduchu, ať bez tužek nebo také s tužkami. Potom je možné tyto pohyby zviditelnit třeba na tabuli pomocí křídly nebo navlhčené houbičky (dvou kříd a dvou houbiček) a nakonec na větších papírech pomocí dvou pastelek. Tyto hry je výhodné dělat ve stoje, aby pohyby byly přirozené, proto papíry připevňujeme na tabuli nebo pokládáme na pulty. Ruce se v rytmu říkanky samovolně pohybují v protisměru a navzájem se podporují, takže pohyby jsou plynulé, bez křečovitosti.

Např. *Hop a hop*

Přes příkop,

Hopy, hopy

Přes příkopy.

U motání klubíček nacvičíme zprvu jen plynulé kolečko nebo „sluníčko“ (kroužení po obvodu). U klubíček můžeme namotávat jednak z obvodu do středu a stejně tak ze středu směrem k obvodu nejdříve v jednom a později v opačném směru.

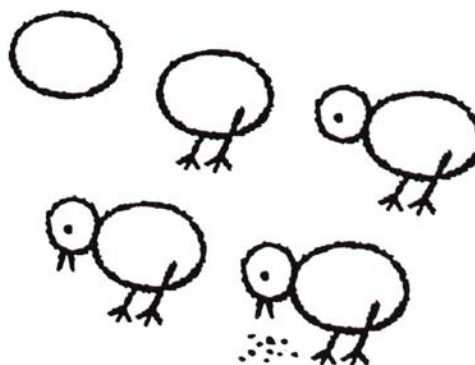
„Sluníčko“

První kresbičky skládá před dítětem dospělý a také sám pomalu říká příslušné doprovodné verše. Jakmile projeví dítě o tuto činnost zájem, kreslí spolu nebo vedle sebe samostatně. Příslušné verše se říkají pomalu po krátkých frázích a s potřebnými přestávkami při dokončování jednotlivých grafických prvků. Nikdy nespěcháme, naopak záměrně zvolňujeme tempo kresebné (neverbální) i řečové (verbální) aktivity. Dospělý projevuje radost při každém sebemenším pokroku dítěte. Spojování artikulace s motorikou vedoucí ruky vede k lepšímu zapamatování, především ovšem zdokonaluje grafickou a artikulační dovednost dětí.

Kuřátko

Nakreslíme vajíčko,
žluté jako sluníčko.
Přidáme dvě nožičky
a k nim malé prstíčky.
Ještě žlutou kuličku
jako ptačí hlavičku,
očko, malý zobáček –
pak sypeme máček.
Zobej na dvorečku,
kuřátko – drobečku.

Jehňátko

Jede kolo od babičky,
u kola jsou dva pytlíčky,
v kole pěkná kráječka,
dvě trnky a čárečka.
Pak přidáme obláček,
ať hlavička nepláče.
Jehňátko na paloučku
ochutnává travičku.

5.3. Uvolňovací cviky pro horní končetiny

Gymnastické cvičení ruky

- je to souhrn cviků celé ruky pro uvolnění ramenního a loketního kloubu a prstů

Provádíme:

- kreslení čar ve vzduchu, v poloze vodorovné a šikmé (vodní vlny, zametání vpravo vlevo)
- kreslením čar kruživým pohybem (kružnicový ovál – švestka), směrem zleva doprava (umývání a utírání talíře, misky apod.)
- svalstvo prstů posilujeme modelováním z plastelíny, hrou na nástroj
- hrou s prsty

Grafické cviky:

- slouží k uvolňování ramenního a zápěstního kloubů a prstů
- nejdůležitější jsou cviky psaní jedním tahem směřující doprava – pohyb ruky musí být rovnoměrný, plynulý a rychlý
- cviky uvolňující ramenní a loketní kloub – děti píší vodorovné, svislé a šikmé čáry zleva doprava, později kružnice a ovály
- cviky při uvolnění zápěstí – přímky, oblouky, křivky zleva doprava, shory dolů a obráceně, kdy je paže mírně opřená o loket a zápěstí je nadzvednuto
- cviky k rozvoji pohyblivosti prstů – čáry jsou automaticky kratší, většinou už lomené, vybarvování

Uvolnění ruky se dostaví jako důsledek zmechanizovaného pohybu. Cviky je třeba opakovat vícekrát za sebou, bez přestávky, rovnoměrnou rychlostí s říkadlem. Cvičíme v kratších časových intervalech, disciplinovaně, systematicky a intenzivně.

Náměty pro pohybová cvičení

Prsty

A – Sestavování prstů

1. Dotyky prstů obou rukou (bez zrakové kontroly), přivítání prstů
2. Postupné dotyky palce s ostatními prsty (vpřed a zpět), zobáček ptáčka
3. Přibližování a oddalování prstů (prostředníčku a prsteníku), napodobení nůžek
4. Dotyky ukazováčků obou rukou
5. Trhání jahod (ukazovák a palec)
6. Ruce jsou spojené a prsty se postupně kříží
7. Dlaně se zaklesnutými prsty, prostředníky napodobují zvoneček
8. Salutování dvěma prsty (ukazováku a prostředníčku)

B – Mávání prsty

1. Střídavé mávání prstů „ pa – pa“
2. Kývání ukazováčkem vlevo, vpravo do strany – jazýček váhy
3. Kývání ukazováčkem – pojd' blíž
4. Dirigování ukazováčkem
5. Střídavé údery prstů (obě ruce současně) – psaní na stroji, hraní na nástroj

C – Kroužení prstů

1. Rýsování kruhu ukazováčkem – cesta hodinové ručičky
2. Kroužení ukazováčků kolem sebe – navíjení nití

D – Jiné pohyby prstů

1. Postupné mnutí palce a ostatních prstů – lepení malé kuličky
2. Napodobení solení, drobení chleba
3. Napodobení strouhání mrkvičky
4. Napodobení louskání prsty
5. Střídavé kývání prstů – paprsky, déšť, vítr
6. Napodobení hry na klavír – obě ruce
7. Napodobení hry na klarinet, flétnu
8. Dlouhý nos, prsty se pohybují
9. Střídavé vysouvání prstů z pěsti – kočičí dráпки
10. Ťukání prstů o zem

E – Tvoření sestav z prstů

1. uložení palce mezi sousední prsty, ruka v pěst
2. List kaštanu – roztažené prsty
3. Napodobování hrábí, hřebenu z prstů
4. Napodobování háčku (ukazováček)
5. Napodobování motyčky z prstů
6. Napodobování spletení košíku

Dlaně

A – Mávání dlaní

1. Mávání dlaní vpřed, vzad - rozloučení
2. Mávání dlaní vpravo, vlevo – odhánění mouchy
3. Odbíjení míče vzhůru – odbíjená
4. Odbíjení míče na zem - dribling

B – Kroužení dlaní

1. Kroužení oběma rukama dlaněmi podél vodorovné osy - mlýnek
2. Kroužení dlaní s dotykem – kuličky, válečky
3. Kroužení dlaní s napnutou paží

C – Cvičení dlaní a pěstí

1. Tleskání
2. Mytí rukou
3. Tlačení dlaní o sebe – hnětení placky
4. Hnětení koule ze sněhu – dlaně vyklenuté
5. Otevírání a zavírání dlaně v pěst – otevírání květu, chytání míčku
6. Bušení pěstí o sebe – práce kováře
7. Střídavé údery dlaní a pěstí – buben či činely
8. Lámání větvičky
9. Napodobování trumpet
10. Napodobování hry na housle

D – Tvoření sestav z dlaní

1. Dotek dlaní špičkami prstů
2. Dotek palců a ukazováčků – špička lodi
3. Napodobování hnízda (oběma rukama)
4. Dotek dlaní v zápěstí (dlaně rozevřené) – napodobování květu
5. Dotek dlaní v zápěstí (dlaně sevřené) - makovice
6. Dotyk dlaní nad hlavou – stříška, čapka trpaslíka
7. Uši zajíce – dlaně u hlavy
8. Pyramida z pěstí (postupné skládání)

Paže

A – Mávání paží

1. Let ptáka
2. Hrození pokrčenou rukou v lokti – střídavě
3. Odbíjení míče
4. Zkřížené ruce přitisknout v podpaží – cviky pro zahřátí
5. pokrčená paže v lokti vykonává pohyb hodinového kyvadla
6. Hoblování
7. Kývající se větve – nahoře či u země
8. Vzpažení obou rukou se záklonem vzad
9. Střídavé mávání paží s dotykem stehen
10. Údery předpaženými pažemi spojenými v pěst - dřevorubec
11. Mávání „ pa – pa „ celou paží s pokrčením v lokti
12. Mávání valaškou nad hlavou
13. Plavání „ prsa, kraul “
14. Taktování
15. Napodobování pohybů při setí, sekání kosou a srpem
16. Střídavé upažení a vzpažení – závora
17. Napodobení sběru do košíku

B – Kroužení paží

1. Bočné kroužení napnuté paže (vpřed i vzad) – kolo lokomotivy
2. Čelné kruhy – větrný mlýn, větrák

3. Kroužení předloktí – malé kolo
4. Kroužení předloktí rovnoběžně uložených – ramena konbajnu
5. Zavíjení a navíjení klubka
6. Obraty předloktím podél svislé osy – tančící loutka
7. Kroužení paží ohnutých v lokti a dotýkajících se ramene – malá křídélka
8. Ruce v pěst, ohnuté v lokti napodobující pohyb lokomotivy

C – Jiná cvičení

1. Podávání rukou - přivítání
2. Střídavé pohyby rukou – dlaně ohnuté – pes prosí
3. Napodobování žonglování – střídání rukou
4. Střídavé skládání rukou nad sebe – budování zdi

Nevhodné uvolňovací cviky

Mezi nevhodné cviky u dětí s graf. problémy patří cviky prováděné na svislé ploše, protože nedochází k uvolnění paže, ale paže vyvíjí protitlak, aby ruku udržela ve svislé poloze. Při cvičení na svislé ploše ruka dítě bolí a činnost odmítá.

Dále mezi graf. cviky objevují různé obrázky kreslené jedním tahem. Ty mohou sloužit pouze k rozvoji graf. dovedností, ale neplní funkci uvolňovacích cvičení. Dítě se musí příliš soustředit na daný tvar a nemůže vědomě sledovat svaly ruky.

Nevhodné jsou i ty cviky, které mění svůj směr pohybu. Dítě, které má sklon ke křečovitému držení tužky, se zastaví v bodě, kde se směr pohybu mění a tím je narušena jeho plynulost. Podobně je tomu i tehdy, když dítě nacvičuje tvary sestavené z rovných čar. Při jejich obtahování a obkreslování nedělá plynulé, ale trhavé pohyby.

6. Grafomotorická cvičení v 1. třídě ZŠ

6.1. Kresebné uvolňovací cviky

Před nácvikem vlastního nácviku psaní předchází období přípravných cviků, které směřuje k uvolňování jednotlivých kloubů a ke koordinaci ruka – oko. V tomto období by se měly srovnat dovednosti jednotlivých dětí na podobnou úroveň.

Cviky začínáme uvolňováním ramenního kloubu, potom zápěstí a nakonec prstů. Cviky na uvolňování ramenního kloubu se provádí ve stoje. Děti naznačují ve vzduchu kolmou a rovnou čáru, různé tvary předmětů, naznačují různé pohyby předmětů. Cviky na zápěstí a prsty provádíme ať v sedě tak i ve stoje. Prsty procvičujeme pomyslnou hrou na klavír či flétnu, tvoříme špetky a používáme i etudy pro hru s prsty a zápěstí. Výbornou inspirací pro tyto hry je knížka Říkejme si od F. Synka. Žáci též provádí při rozcvičování různé gymnastické a žonglérské cviky. Například natažené prsty tisknou k sobě, natažené prsty zavírají v pěst a opět otevírají. K procvičování prstů můžeme též používat modelování, vytrhávání papírků apod. Nesmíme však zapomenout na správnou motivaci všech prováděných cviků. Uvolňovací cviky provádíme před vlastním nácvikem přípravných kresebných cviků.

Přípravné kresebné cviky se dělí do deseti cvičení. Tyto cviky děti píší do sešitu velikosti A4 a nebo používají zakoupené kresebné písanky, které jsou častokrát doplněny motivačními obrázky a rytmickými říkankami. Tyto říkanky nejen motivují žáka, ale pomáhají k následujícímu rytmickému psaní. Cviky slouží opět k uvolnění celé horní končetiny. Cviky jsou nejprve provedeny ve velkých formátech např. na tabuli, balící papír apod. a postupně je zmenšujeme na velikost A4. Žák by měl používat měkkého psacího náčiní, které zanechává širokou stopu a nevyžaduje velký přítlak.

Ve školní praxi jsou cviky většinou prováděny nejprve ve vzduchu, houbou na tabuli, či na balící papír křídami. Až poté začnou učitelé psát s dětmi do písanek. K práci používají především pastelky s trojhranným programem, voskovky a nakonec obyčejnou tužku č. 2.

Délka přípravného období je různá na každé škole a i u každého učitele. Většinou je v rozmezí 7 – 10 týdnů. Ale i po této době se učitelé ke kresebným cvikům

stále vrací a procvičují. Při hodnocení uvolňovacích cviků se opírají především o způsob jejich provedení (uvolněný rytmický psací pohyb), než o přesnou nápodobu předtištěného.

Postup kresebných cviků: viz. příloha č.2

1. *Nepřerušovaná čára* – žáci píší cvik ve stoje na velký formát papíru a jejich úkolem je vyplnit plochu, aniž by přerušili čáru. Tento cvik má přispět k uvolnění ramenního kloubu. Cvičení se většinou motivuje pobíháním zvířátek, které hledají úkryt.

2. *Zobání kuřátek* – tento cvik směřuje k uvolnění zápěstí. Provádí se v sedě na malý formát papíru, protože jinak by cvik děti unavoval. Pohyb vychází z volného zápěstí nahoru a dolů. Motivujeme ho jako zobání kuřátek, kdy hlavička kuřete stoupá a klesá.

3. *Soustředné kruhy* – žáci píší tento cvik ve stoje volnou rukou. Nejprve udělají veliký kruh a pak dva soustředné menší kruhy. Žáci mají kroužit několikrát za sebou, ale nesnaží se obtahovat tu první čáru. Jde nám o uvolněný pohyb ruky. Doporučuje se toto cvičení provádět na čtvercový formát, protože pomáhá dětem snadněji nakreslit tvar kruhu. Tyto cvičení se motivují např. pohybem otáčejícího se kola automobilu, kolotočem apod.

4. *Psaní přímých čar od pevného bodu k pevnému bodu* – děti provádí toto cvičení ve stoje a to pastelkami různých barev. Nesmíme zapomenout děti upozornit na to, že se nesmí otáčet s papírem. Cviky motivujeme hrou Škatulata batulata nebo zvířátko běhá od jednoho domečku do druhého aj.

5. *Dolní oblouk* – tento kresebný cvik se provádí podle formátu papíru ve stoje nebo v sedě. Můžeme ho motivovat jako houpačku, podlétání překážek apod. Nesmíme však zapomenout, že oblouky vedeme zleva doprava a to několikrát přes sebe.

6. *Horní oblouk* – cvičíme ho podobně jako dolní oblouk zleva doprava. Nejprve kreslíme velké oblouky a poté menší oblouky, které jsou spojeny ostrými obraty. Cvik se motivuje žabími skoky, přelety motýlů z kytky na kytku apod.

7. *Závitnice* – tento cvik se opět provádí ve stoje uvolněnou rukou. Žáci točí klubíčko. Nesmí se jim však čáry vzájemně dotýkat. Závitnice provádíme v různých barvách a

velikostech a nesmíme zapomenout střídání stran směru točení. Motivujeme jako vařila myšička kašičku, ulity, motání klubička apod.

8. *Vodorovná čára* – cvik slouží k nácviku správného držení tužky při psaní. Cvik se píše v sedě. Děti vedou vodorovnou čáru od bodu k bodu tak, aby stále viděli bod, ke kterému směřují. Při tom jsou nuceni držet správně natočenou ruku, dbát na polohu hřbetu ruky a tužky. Cvik motivujeme jízdou auta, plaňkami v žebříku apod.

9. *Vlnovka* – jejím smyslem je nácvik lehkého posunu ruky zleva doprava. Stále musíme kontrolovat správný sklon hřbetu ruky. Uvolňovací cvičení je např. vlnovky na vodě, lodička se houpá po vlnkách apod.

10. *Hadovka* – toto je poslední kresebný cvik. Děti malují lístky z lípy v různých velikostech. Záleží hlavně na pravé straně listu.

Desátý uvolňovací cvik se v dnešní škole moc už nepoužívá, protože se ustupuje od psaní malého „es“ pomocí hadovky. Tento cvik nahradil cvik takzvané vajíčko.

11. *Vajíčko* – cvik slouží k nácviku správného držení tužky, posunu ruky po papíře a k levotočivému obratu. Cvik nacvičujeme ať ve stoje, tak v sedě a provádíme ho na různých formátech papíru. Úkol motivujeme např. kutálení jablíčka, myška běhá okolo apod.

6.2. Školní zralost

Školní zralost je celková připravenost dítěte ke vstupu do školy. „Je to takový stupeň ve vývoji, kdy je dítě schopno zvládnout bez zvláštních obtíží společné vyučování ve třídě“ (L. Blatný 1981 : 11). Nejde však jen o pouze zralost tělesnou, ale především o psychickou a sociální.

Protože počátek školní docházky klade na dítě velké nároky, má úroveň zralosti dítěte při vstupu do školy velký význam nejen z hlediska prospěchu, ale i z hlediska celkového rozvoje osobnosti dítěte. Je třeba, aby se vstup dítěte do školy pokud možno shodoval s jeho zralostí pro školu. Pokud by se tento požadavek nerespektoval, mohl by být pro dítě vstup do školy silným otřesem, který by se projevil nejen na prospěchu, ale i v oblasti tělesného a duševního zdraví.

V České republice je školou povinné dítě, které dosáhlo věku šesti let k 1. září toho roku, kdy vstupuje do školy. Výjimečně může nastoupit do školy i dítě, které je

narozené k 31. prosinci, tedy dítě, kterému ještě není šest let. Je to v případech, kdy dítě už umí číst a psát, jedná jako intelektově vyspělé. Aby dítě mohlo předčasně nastoupit do školy, je nutné komplexní pedagogicko – psychologické vyšetření. To ukáže, zda je dítě připraveno pro školu po všech stránkách. Toto dítě je pak o 7 – 8 měsíců mladší než průměrný věk žáka v první třídě. Ale ani u dítěte, které přesáhlo šestý rok není podmínkou, že je už zralé pro školu. Takové dítě dostane na základě posudku z pedagogicko - psychologické poradny odklad školní docházky. U dětí, kterým byla docházka do školy odložena, je nutné zahájit intenzivní trénink některých psychických funkcí. Také je velice důležité, aby dítě docházelo v této době do mateřské školy, kdy učitelky budou podněcovat vývoj dítěte. Proto je důležité, aby znaly posudek z pedagogicko – psychologické poradny.

Fyzická zralost :

Z biologického hlediska je důležité, aby byl čerstvý školák přiměřeně velký. Proporce jeho těla by mu měly umožnit všechny činnosti spojené s novými povinnostmi. Dítě by mělo být též odolné vůči nemocem a pokud možno netrpělo dlouhodobým zatížením. Nesmíme zapomenout, že i jednou ze známek fyzické zralosti je výměna prvních zubů. S růstem souvisí rozvoj obratnosti dítěte. Předškolák, který je zralý pro školu, umí běhat, skákat snožmo i po jedné noze, koordinuje své pohyby při různých pohybových hrách apod. Jemná motorika je předpoklad pro nácvik psaní. Dítě tedy umí manipulovat s drobným materiálem, plastelínou, vytrhávat a stříhat papír apod.

Psychická připravenost :

Připravenost ke školní práci v prvních měsících školní docházky ovlivňuje kromě rozumové vyspělosti i dobrá úroveň zrakového a sluchového vnímání a rozlišování. S tím pak souvisí tvorba kvalitních představ a paměťových stop, a co nejpřesnější vybavování si z paměti. Dítě by mělo být schopné rozeznávat podobné a rozdílné obrázky, tvary, zvuky. Též třídit věci podle různých hledisek. Jako určit pořadí, skládat z jednotlivostí celek a naopak. Nesmíme zapomenout na pravolevou orientaci a orientaci v prostoru. Dítě může dělat chyby, ale jejich počet by se měl neustále zmenšovat. K psychické připravenosti patří též rozvoj slovní zásoby, která by měla být přibližně 3000 – 5000 slov. Tato slova by mělo dítě nejen chápat a rozumět jim, ale

umět se jimi i vyjadřovat. A aby dítě při psaní zbytečně nechybovalo, mělo by správně vyslovovat všechny hlásky.

Sociální a emoční zralost :

Dítě, které má nastoupit do školy, se musí umět na určitou dobu odloučit od rodiny. Mělo by být připraveno převzít na sebe roli školáka, což znamená, že je schopno zapojit se do školní práce, plnit pokyny učitele a spolupracovat ve skupině. Mělo by být schopno odložit atraktivní hru a začít s plněním úkolů podle pokynů učitele.

(Kucharská, A. 2004 : 86)

Pro posuzování školní zralosti byla vypracována řada testů. Většina testů klade na dítě takové požadavky, které odpovídají znakům školní zralosti. Od vyšetřovaného dítěte se požaduje zaměření úmyslné pozornosti, normální funkce zraku, sluchu, přiměřeně rozvinutá jemná motorika, součinnost zraku a ruky a vyvinutí určitého úsilí ke splnění daného úkolu (L. Blatný 1981 : 15). Pro vyšetření školní zralosti se nejčastěji používá modifikace testu Artura Kerna, který vybral a upravil J. Jirásek.

1. Kresba lidské postavy
2. Napodobení psacího písma
3. Obkreslení deseti teček uspořádaných do pravidelného tvaru

Úkoly tohoto orientačního testu grafického testu školní zralosti zjišťují koordinaci zraku a pohybu ruky a vyspělost jemné motoriky, povšechnou mentální úroveň, schopnost soustředit se na úkol a dokončit ho. Koná – li test současně několik dětí, zjistí se i ovladatelnost dítěte na dálku. Příloha č. 4

7. Hygienické a pracovní návyky

Součástí grafomotorického rozvoje je nácvik správného držení kreslicího náčiní, kterému napomáhají podpůrná cvičení, jako jsou: solení (malíček a prsteníček jsou v dlani), drobení, uždibování hlíny, těsta. Tento postup doporučuje J. Burianová (2005: 9).

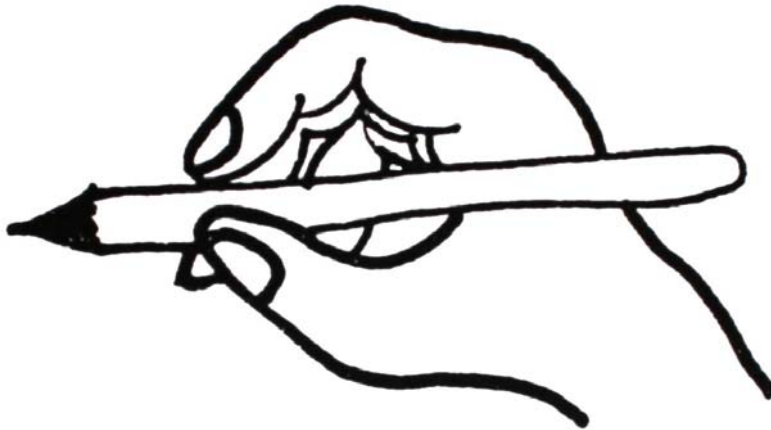
7.1. Postup správného držení tužky

- Pod malíček a prsteníček dáme papírovou kuličku a pak říkáme: nabereme sůl, posolíme polívku, znovu nabereme sůl a solíme, teď sůl držíme – mezi palec a prostředník vsuneme seshora tužku. Vyvození je poměrně snadné, ale upevnění je velmi náročné. Proto vyžaduje spolupráci mezi MŠ a rodinou. Metodu držení papírové kuličky mezi prsteníčkem a malíčkem doporučuje především M. Zapletal.
- Při správném úchopu je klíčové postavení palce a prostředníku – polštářek palce směřuje k hraně 1. článku prostředníku, ukazovák má jen funkci přítlačnou. Prsty jsou mírně ohnuty. Sledujeme, zda děti nepromačkávají ukazováček mezi 1. a 2. článkem. To bývá příznakem nadměrného tlaku na psací náčiní.
- Tužku, pero držíme lehce, 2 – 3 cm nad špičkou hrotu, tak aby svírala s plochou papíru úhel 45 stupňů. Horní konec tužky má směřovat u praváků k pravému rameni, u leváků k levému.
- Prsteník a malíček jsou mírně ohnuty do dlaně a spočívají na sobě pod prostředníkem. Celá ruka spočívá lehce na dvou člancích malíku, aby se mohla lehce posunovat.
- Pokud je napětí mezi polštářkem palce a prvním článkem prostředníku malé, vložíme zde kousek šňůrky a cvičíme napětí přerušovaným tahem za tuto šňůrku.
- Pokud děti neudrží malíček a prsteníček v dlani, vložíme pod ně do dlaně papírovou kuličku.
- Pokud dítě neudrží vzdálenost 2 – 3 cm od hrotu tužky, namotáme na tužku v této vzdálenosti gumičku.

Správný úchop podporuje psací a kreslicí náčiní tzv. trojhranného programu nebo eventuálně tečka na první článek prostředníku. Po správném vyvození úchopu nesmíme zapomenout na správný úchop příboru.

- u praváků k pravému rameni, u leváků k levému.

Špetkové držení (úchop)

7.2. Poloha těla při psaní

Správná poloha těla při psaní je důležitý předpoklad k správnému vývoji těla dítěte. Nesedí – li správně, nevyvíjí se dobře hrudní koš, plíce nemají dostatek místa, dochází k povrchovému dýchání, které nestačí na provětrání plic, jejich zesílení a otužení. Kromě toho se při sedění málo okysličuje mozek, dochází k rychlé únavě. Tyto poruchy se přenášejí i na zažívací orgány. (J. Miňhová a kol. 1991: 34) viz. příloha č.3

V sedě

Důležitý je poměr mezi plochou stole a rukou – loket výš než plocha stolu (pro děti předškolního věku jsou dobré i konferenční stolky k sezení při kreslení – loket si dítě neopírá o podložku).

Sezení a držení těla při kreslení má být pohodlné, stabilní. Dítě sedí na celém sedadle, nohy u sebe, v kolenou mírně ohnuté, chodidla na podlaze. Trup je mírně nakloněn dopředu, ale hrudník se nedotýká hrany stolu. Vzdálenost mezi přední hranou desky stolu a hrudníkem je 3 – 5 cm. Ramena jsou stejně vysoko, obě předloktí se

opírají o desku stolu. Váha trupu spočívá na sedadle, nikoli na předloktí. Úhel paže v lokti je otevřenější, více než 90 stupňů, loket není plnou vahou na stole. Obě předloktí jsou volně položena na desce stolu. Lokty mírně přesahují přes okraj desky stolu a jsou mírně vzdálené od těla. Hlava je mírně nakloněna nad podložkou, nevychyluje se z osy páteře. Vzdálenost očí od podložky je přibližně 30 35 cm. Dítě ji určí tak, že se lokty dotkne psací desky a ukazováky obou rukou položí pod oční víčka na stranách tváře.

Ve stoje

Uvolňovací cviky mohou být prováděny mimo lavici.

Na desce lavice: je vhodná pro uvolňovací cvičení

Na svislé ploše: na tabuli, na balícím papíru, který je připevněn na stěně nebo dveřích skříně apod.

Na svislé ploše provádíme uvolňovací cviky i nácvik psaní písmen. Toto místo pro psaní je zvláště doporučováno, neboť je možné rukou volně pohybovat, provádět velké tvary a psát na svislé ploše navozuje správnou polohu psacího náčiní.

Pro oba případy, i když v nepatrných odchylkách, platí:

Levá ruka (u leváka pravá) udržuje distanci trupu a obličje od plochy, na které píše a přidržuje papír. Pravá ruka se neopírá o zápěstí a pohybuje se ve výši úst.

Na podlaze v dřepu, v kleče, v tureckém sedu

Tyto polohy jsou vhodné především pro provádění uvolňovacích cviků. Mají svá omezení: při nesprávné poloze je stlačován hrudník, což brání správnému dýchání, neboť je příliš zatěžováno předloktí.

Dítě sedí správně v tureckém sedu tehdy, když je vzpřímené, levou rukou udržuje vzdálenost hlavy a trupu od papíru a pravou rukou pohybuje volně po papíře, aniž by se opíralo o zápěstí.

7.3. Nesprávné způsoby držení psacího náčiní

J. Doležalová píše, že všechny úchopy, které se liší od špetkového úchopu, jsou nesprávné. Též křečovitě držení psacího náčiní je nesprávné, i když je prováděno špetkovým úchopem.

Pro nesprávné způsoby držení psacího náčiní je charakteristická buď křečovitost úchopu nebo jiná poloha prstů na tužce, což způsobuje nesprávnou polohu tužky vůči ploše papíru. To vše omezuje grafomotoriku, je příčinou nerovného písma a deformace tvarů písmen, způsobuje brzkou únavu ruky a útlum poznávacích procesů. U některých úchopů se dostávají křeče nejen do ruky, ale i do celého těla.

M. Zapletal charakterizuje tyto způsoby : pěstičkový, smyčcový, hrstičkový, vařečkový. U J. Doležalové se vyskytuje ještě nesprávný úchop drápovitý (u jiných autorů nazýván jako hákovité držení tužky), který mají především děti píšící levou rukou.

S nesprávnými úchopy se nejčastěji setkáváme u dětí raného věku, někdy u dětí z málo podnětného prostředí, mentální retardace, ale i u dalších jedinců. Nesprávného držení si musíme včas všimnout, aby nebyl špatný úchop zafixován. Později se velmi těžko odstraňuje a způsobuje výukové i výchovné potíže.

Y. Heyrovská souhlasí s J. Doležalovou, že za nesprávný úchop můžeme považovat jakýkoliv úchop, který se liší od špetkového různými položením prstů na psacím náčiní. U většiny dětí je vadný úchop důsledkem odchylek ve vývoji jemné motoriky, často s doprovodnými projevy zařazovanými souhrnně do obrazu LMD. V případě neporušeného vývoje jemné motoriky může být vadný úchop zaviněn imitací špatného vzoru (rodičů či pedagogů). V obou případech však vadný úchop může zapříčinit značnou bolestivost ruky, její rychlou únavu s následnou chybovostí v psaní, pocení a tím velmi nepříjemné pocity dítěte při psaní a malování.

Mnohdy se ovšem stává, že dítě má na první pohled úchop správný a přesto se u něj projevují výše zmíněné obtíže. Zpravidla jsou způsobeny křečovitým (spastickým) držením. Psaní v obou případech probíhá bez plynulosti, automatiky, koordinace.

J. Burianová (2003 : 10) člení nesprávné způsoby držení psacího náčiní na: Viz. Příloha č.1

a) Pěstičkové držení

- pěstička může být vyšší i nižší
- je časté u dětí do tří a více let
- dovoluje primitivní čmáranice, jednoduché malůvky bez detailu
- je typické pro MR, zanedbané děti, hypokinetický syndrom LMD, DMO

b) Smyčcový úchop

- Umožňuje kreslení detailu, ale pro psaní je zásadně omezující
- Méně podnětné rodinné prostředí, LMD, DMO

c) Hrstičkový úchop

- je nejčastější, často považován za normální
- některé děti s ním dokáží kreslit i psát
- způsobuje rychlou únavu pohybového aparátu užívané ruky, únava přechází v celkový útlum centrálně nervového aparátu a dochází k poruchám celkové percepce, chyby v písemných projevech jsou často mylně považovány za chyby dysgrafické a dysortografické
- tento úchop podporují čtyřhranné pastely, křídly – doporučují se kruhové tvary
- úlomky voskových pastelek, které se schovají v dlani, vůbec nepoužívat

d) Úchop špetkový s vysokým palcem

- nevádí při kreslení, ale omezuje v obratnosti, plynulosti a velikosti grafému
- psaní je pomalé, těžkopádné, grafémy zvětšené

e) Úchop špetkový s přesahem palce (palec jde přes ukazovák)

- písmo neurovnané, natlačené, grafémy deformované
- dochází k únavě ruky, až písarské křeči

f) Vařečkové držení tužky

- vyskytuje se u dětí s nízkou připraveností pro školu, u přecvičených leváků, někdy i u LMD, MR

g) Úchop s prsty protaženými až topornou hrstičkou

- typické u dětí s LMD

8. Diagnostika a náprava grafomotorických obtíží

Ve své publikaci se tematikou zabývá J. Burianová 2005.

1. Ztíženou pohyblivost ramenního kloubu zjistíme při stoji rozkročném, s mírně pokrčenými koleny, kdy nataženou paží kreslíme kruhy houbou na velký arch papíru. Ramenní kloub uvolňujeme kresbou na zemi v tureckém sedu nebo rovném kleku obtahováním kruhů různé velikosti.
2. Ztíženou pohyblivost lokte zjistíme v kleku s oporou o jednu ruku při kreslení kruhů, přičemž pohyb vychází z lokte. Pohyblivost lokte zlepšíme kresbou ve stoji u stolečku, na větší formát papíru kreslíme plynulé graf. tvary.
3. Menší pohyblivost zápěstí zjistíme v kleku s oporou o jednu ruku při kresbě kroužků houbou nebo v sedu, sledujeme rozsah pohybu v zápěstí, přičemž zápěstí kreslicí ruky spočívá na zápěstí druhé ruky. Pohyblivost zápěstí zlepšíme obkreslováním grafických tvarů ve stoji u stolečku. Vhodné jsou tyto tvary – šneci, navíjení klubíček, švestky, spirály. Při nezvládnutí kruhovitěho pohybu do čtyř stran (klubíčko) provádíme korekci v sedu u stolečku kreslením stojatých a ležatých švestek.
4. Při obtížích pohybu ruky po papíře volíme při korekci polohu vsedě bez opory lokte. Vhodným grafickým tvarem je roztažená spirála, případně ležatá osmička.
5. Problémy s úchopem odstraňujeme pomocí trojhranného programu a v případech výrazných obtíží grafomotorickým programem Dr. Heyrovské.
6. Hákovitá ruka (drápotivé držení) se odstraňuje u praváků i leváků ve stoji u stolečku. U leváků je možný i stoj s oporou jedné ruky o zed'.
7. Pohyblivost svalů prstů a posilování svalů cvičíme vybarvováním, modelováním, prací s hlinou, gymnastickými cviky prstů.

Y. Heyrovská uvádí. Diagnostiku mohou provést rodiče či učitel již v předškolním věku dítěte pouhým pozorováním. Děti nemají kvalitní výtvarný projev, nerady omalovávají a malují vůbec, či nerady vystřihují, mnohé napoví i úchop příboru. Přesto bývají šikovné při hraní se stavebnicemi. Nebývá výjimkou, že paralelně s těmito obtížemi mívají děti i vadu řeči.

Odborné rozpoznávání grafomotorických obtíží vyplívajících z odchylek ve vývoji jemné motoriky mohou potvrdit zkušení odborní pracovníci pedagogicko

psychologických poraden a speciálně pedagogických center na základě komplexního vyšetření.

Způsob nápravy grafomotorických obtíží u dětí předškolního a školního věku je řada. Např. u dětí s vadným úchopem vzniklým špatným vzorem postačí mnohdy moduritové násadky či dřevěné trojhrany.

Poruchy psychomotorického vývoje mohou vznikat kombinací různých faktorů. Výsledkem je různě silně vyjádřená porucha. Nález se u většiny dětí spontánně upraví do širší normy, může se ale v předškolním a školním věku manifestovat např. vadným držením těla, nedokonalými hybnými souhrmy, neobratnostmi, nesoustředěnostmi apod.

Poruchy vývoje jemné motoriky se mohou projevit v cílení, úchopu, souhře svalů, koordinaci drobných svalů ruky apod.

Poškození hrubé motoriky je dle vyjádření pediatrů nejzávažnějším projevem poškození CNS, protože hybná symptomatologie působí dítěti největší obtíže.

8.1. Dysgrafie – specifická porucha psaní

O Zelinková (1994 : 75) píše, že dysgrafie je porucha psaní, která postihuje grafickou stránku písemného projevu dítěte, osvojování tvarů jednotlivých písmen. Úzce souvisí s dysortografií, velmi často se objevují společně. Reeducace je zaměřena na celou osobnost dítěte. V úvodu musí být dítě dostatečně motivováno pro práci, poté následují cvičení zaměřená na rozvíjení těch dovedností, které psaní podmiňují. Reeducaci dysgrafie nelze v žádném případě omezit na opisování cvičení a přepisování sešitů.

M. Bartoňová (2006 : 69) si myslí, že dysgrafie je způsobena deficitem jemné a hrubé motoriky, deficitem pohybové koordinace. Deficit zasahuje zrakovou a pohybovou paměť, pozornost, prostorovou orientaci. Dysgrafické děti trpí poruchou koordinace systémů, které zajišťují převod sluchového nebo zrakového vjemu do grafické podoby, tzn. spojení foném – grafém při psaní podle diktátu nebo spojení mezi tiskacím a psacím písmem.

Odborníci rozlišují tři etapy rozvoje grafomotoriky:

1. Předkaligrafické období – je obdobím osvojování si techniky psaní. Dítě poznává tvary písmen, učí se s nimi manipulovat, orientuje se na ploše. Pokud dítě tuto fázi nezvládá, může se u něj rozvíjet specifická porucha učení – dysgrafie.
2. Kaligrafické období – v tomto období se pohyby dítěte při psaní stávají koordinovanými. Dítě začíná postupně zvládat rychlost a plynulost psaní. Psychologové uvádějí, že vývoj psaní je u nich ukončen mezi 10 až 12 rokem.
3. Postkaligrafické období – období, kdy jsou zvládnuty základní znaky psaní, plynulost a rychlost. Písmo dětí se stává automatickým, dítě si vytváří individuální rukopis.

Příčiny specifických poruch psaní

Příčinami při specifických poruchách psaní se zabýval (M. Selikowitz 1998 : 77) a rozčlenil je na:

POHYBOVÉ POTÍŽE S PLÁNOVÁNÍM POHYBU

Při těchto potížích umí dítě provádět všechny úkony potřebné k vytvoření jednotlivých písmen, ale nesprávně funguje část mozku, která zajišťuje, aby všechny tyto úkony byly provedeny postupně a nepřerušovaně. Tato vada je dobře rozeznatelná, je známá jako dyspraxie.

VADA VIZUÁLNÍHO VNÍMÁNÍ

Týká se postupu při rozeznávání písmen. Děti s touto poruchou mají potíže s rozeznáváním tvaru a umístěním písmen. Poruchu nezapříčiňuje špatná funkce očí, ale porucha mechanismu, kterým mozek interpretuje podněty přenášené z očí. Takové děti často tvoří písmena extrémně komplikovaným způsobem. Mohou psát písmena přes sebe, psát kostrbatě nebo dělat velké mezery mezi písmeny.

ŠPATNÉ DRŽENÍ TUŽKY

Za příčinu specifických poruch psaní bývá někdy považován nízký svalový tonus v malých svalech rukou. Svalový tonus je měřen jako stupeň odporu pocíťovaného,

když testující pohybuje uvolněnými svaly. Nízký tonus znamená určitou ochablost svalů.

Přestože tonus ve svalech ruky u dětí s poruchami psaní je nízký, je nepravděpodobné, že by šlo o úplné vysvětlení jejich potíží. Jen velmi zřídka extrémně nízký svalový tonus kombinovaný s velmi uvolněným kloubním vazivem ruky zapříčiňuje takovou nepevnost ruky, že není možné kontrolovat pero.

PORUCHA VIZUÁLNÍ PAMĚTI

Jde o vadu vyskytující se zřídka – u dětí, které opisují dobře, ale neumějí psát podle diktátu. Porucha spočívá v neschopnosti zapamatovat si tvar písmen.

VADA PROSTOROVÉ ORIENTACE

Tato vada by vysvětlovala, proč mají některé děti zvláštní potíže s uspořádáním písma na stránce.

SNÍŽENÁ RYCHLOST ZPRACOVÁNÍ

Tato porucha se může vyskytnout u dětí, které píšou velmi pomalu. Proces psaní je normální, ale tak zpomalený, že když se dítě pokouší psát normální rychlostí, písmo se stane neuspořádaným.

Reedukace dysgrafie

Podle H. Tymichové (1996): Obtíže se čtením a psaním u začínajících školáků patří mezi poměrně širokou škálu projevů LMD. V tomto textu se budeme věnovat nápravě dysgrafie. Jelikož psaní se čtením na sebe vzájemně navazují, mají i společné potřebné činnosti a to analýzu a syntézu. Psaní klade vysoké nároky na koordinaci pohybu jemného svalstva ruky a zrakové kontroly. Proto je před psaním písmen a slov nutná delší příprava. Mimořádná příprava je však nutná u většiny dyslektiků, u nichž se vedle poruchy čtení často setkáváme s levorukostí, s nevyhraněnou nebo zkříženou lateralitou, s poruchou jemné motoriky.

Dyslektici , u nichž je příčinou poruchy lehká mozková dysfunkce (je jich asi 65%), nejsou většinou schopni dodržovat delší dobu správnou polohu těla, paže, ruky i prstů, tužku nebo pero často drží nesprávně a křečovitě. U těchto dětí je nutné užívat vedle

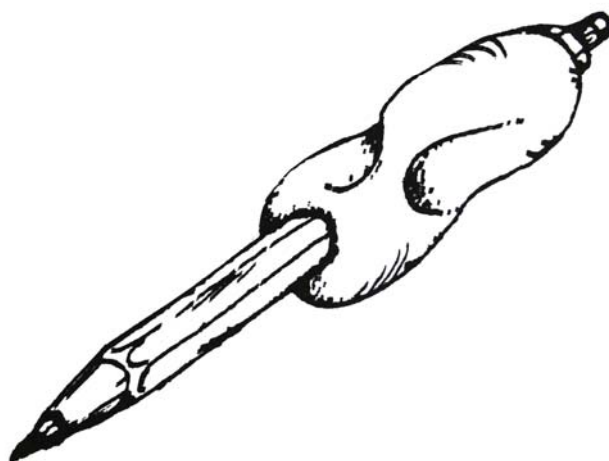
běžné metody psaní ještě zvláštních metod, které se velmi osvědčily. Kromě soustavné péče o správné držení těla a psacího náčiní jsou nutná cvičení k uvolňování celé paže. Po cvicích vstoje u tabule a velkých tazích vstoje v lavici je propracovaný celý metodický systém nápravné péče o dysgrafické děti.

Při výběru přípravných cviků volíme takové, které účelně procvičují všechny svaly zúčastněné při psaní, dále takové, které podporují pohyb v řádce a postupně přecházejí od jednoduchých ke složitějším, a konečně cviky, které vyžadují přesnější ovládnutí svalů ruky, zvýšenou kontrolu pohybu, přesnější součinnost zraku při vytváření tvarů stejně velkých, stejně vzdálených apod.

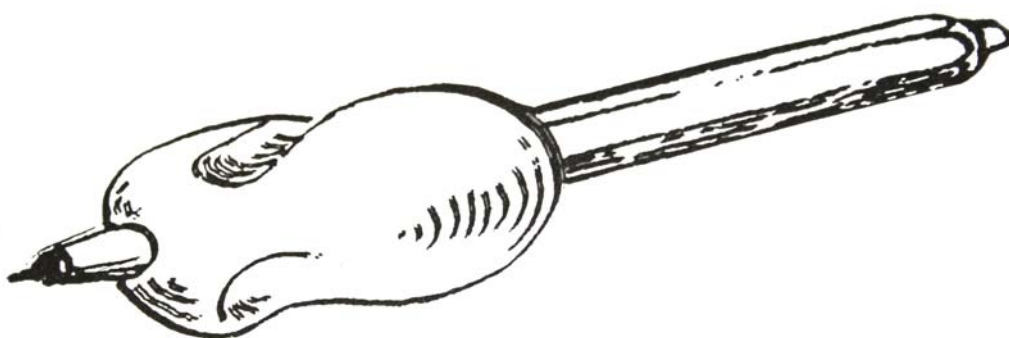
Prvním předpokladem ke správnému nácviku psaní vůbec je správné držení psacího nástroje. Už tato elementární nutnost je pro dyslektiky velice obtížná. U leváků bývá obvyklé drápovité držení, u dětí s lehkou mozkovou dysfunkcí křečovité držení, tj. neschopnost delší dobu dodržovat správnou polohu ruky a prstů. Aby si takové dítě navyklo správnému držení tužky či pera, je třeba, abychom mu zpočátku vhodným způsobem pomáhali.

Pro tyto děti zhotovujeme zvláštní násadky, ve kterých se jim upevní prsty do správného držení, a potom jen kontrolujeme směr horního hrotu do oblasti mezi ramenem a loktem. Někteří učitelé vyžadují směr horního hrotu k rameni, což je podle mého názoru opět nesprávné, protože to znamená opět násilné položení ruky. Je třeba povolovat hranici mezi loket a rameno.

Násadky pro cviky k uvolnění paže zhotovujeme následujícím způsobem. Použijeme verzatilku, z níž vyjmeme náplň. Horní konec takto upravené násadky obalíme ve vzdálenosti 5 – 7 cm od psací plochy silnější vrstvou moduritu. Vytvoříme z ní váleček, do kterého vtiskneme namočené prsty dítěte tak, aby vytvořily správné uchopení psacího náčiní. Prsty namočíme do vody proto, aby se na modurit nelepily a nedošlo k deformaci otisku. Potom prsty vyjmeme, modurit uhladíme a násadku s moduritem dáme na 2 – 3 minuty vařit. Ztvrdlý nástavec přetřeme lakem, aby nechytal nečistoty. Po vyschnutí vložíme do verzatilky zpět náplň.

Pevné lůžko vymodelované z moduritu udržuje prsty ve správné poloze. Metoda je vhodná pro nápravu dysgrafických potíží, poruch jemné motoriky u dětí s LMD, křečovitého a dráповitého postavení ruky, dále u leváků s nesprávnými grafomotorickými návyky apod. Též u praváků „držátko“ vydatně pomáhá. Při výkladu zdůrazňujeme jeho rehabilitační funkci. Tam, kde mimořádné obtíže ve správném držení psacího náčiní přetrvávají zhotovujeme ještě jednu násadku, kdy stejným způsobem upravíme moduritový nástavec, ale tentokrát těsně nad psací plochou – pro správné uchopení pera při samotném psaní.

Tento způsob se velmi osvědčuje zejména u levorukých dětí, které mají většinou sklon k dráповité poloze a vadnému držení pera.

Při této poruše používáme pro zlepšení pracovní listy H. Tymichové, která uvádí celou řadu kresebných předloh, řadových i plošných. Postupujeme od nejjednodušších ke složitějším. Jednotlivé listy se vkládají pod průhledné folie a nebo pod průhledný papír.

Žáci obtahují předlohu několikrát ve stoje, čímž se uvolňuje rameno. Poté v sedě se zdviženým loktem, čímž se uvolňuje převážně loketní kloub. A nakonec v sedě s podepřeným loktem pro uvolnění zápěstí.

H. Tymichová též sepsala soubor pomůcek, které pomáhají při dyslexii a též při dysgrafii, protože tyto dvě poruchy jsou v úzkém sepjetí. Pomůcky jsou rozděleny do několika skupin.

1. Prostorová orientace – činnosti člověka probíhají v trojrozměrném prostoru. Praktickou činností v prostoru si dítě osvojuje a upevňuje rozlišování nahoře – dole, vpředu – vzadu, pod – nad, před – za, uvnitř – venku, první – poslední – prostření apod. Pro tuto činnost se nabízejí nejvíce různé skládky, puzzle aj.
2. Orientace vpravo – vlevo – pravolevá orientace je zvláštním případem orientace v prostoru. Dítě se musí neustále učit rozlišovat pravou a levou stranu. Nejprve se to učí na sobě, pak na druhých, zrcadlově obráceně a nakonec jako orientace v různých plánech a schématech.
3. Zraková paměť – je to schopnost jedince uchovávat a vybavovat si zrakové podněty. Dobrou pomůckou jsou různá pexesa, písmena spojená s konkrétním obrázkem.
4. Postřehování – zahrnuje schopnost člověka vnímat jednotlivé vjemy, srovnávat, odlišovat od sebe, rozčlenit vnímaný předmět na části a části dát do konkrétního předmětu. Cvičení této oblasti je podobné jako u zrakové paměti, protože spolu úzce souvisí.

Rozdíl mezi správným nácvikem psaní u běžné populace a dítětem s dysgrafií spočívá především v tempu, jakým postupujeme (dle O. Zelinkové:1994). Žáky s dysgrafií nepřetěžujeme stálým psáním. Dáváme přednost cvičením krátkým, často a pečlivě prováděným. Nenutíme dítě neustále přepisovat sešity, což je neúčelné.

A) *Rozvíjíme motoriku.* Při rozvíjení grafomotoriky se zaměřujeme na motoriku hrubou i jemnou. Hrubá motorika je rozvíjena pohyby trupu, končetin, hlavy. Jemná motorika je rozvíjena při pohybech rukou a prstů, které jsou náročnější na přesnost.

Při psaní je zapojeno mnoho svalů. Nadměrné zatížení svalových skupin způsobuje jejich únavu, která se přenáší na celý organismus. Proto je důležité správné držení těla

při psaní a malování, poloha dolních končetin, vzdálenost hlavy od papíru a držení psacího náčiní. U mladších žáků zařazujeme v průběhu práce relaxační cvičení.

Hrubá motorika – Před psaním provádíme cvičení paží, uvolnění pletence ramenního. Není – li uvolnění dostatečné, je pohyb křečovitý, svalstvo je ve stálém napětí. Dítě tlačí na tužku, křečovitě je svírá. Písmo a čáry nejsou plynulé, ruka brzy bolí, dítě je unavené a ztrácí zájem o práci. Procvičování paže stejně jako svalstva krku a trupu může být zařazeno i v průběhu psaní.

Jemná motorika – slouží celá řada cvičení prováděných v rámci jiných předmětů, např. modelování, vytrhávání a skládání papíru, navlékání korálek, omalovánky. Dalšími cvičeními, která provádíme před psaním i v jeho průběhu, jsou: Pohyby prstů – dotýkání prstů obou rukou

Sestavy z dlaní

Cvičení pohybové paměti – opakování cviků po předvedení učitelem.

B) Držení psacího náčiní. Je předpokladem plynulého psaní. Ruka se zlehka dotýká malíčkem papíru psací náčiní dítě drží ve třech prstech. Ukazováček vede pohyb dolů, prostředníček nahoru a palec podporuje pohyb vpřed.

C) Uvolňovací cviky. Průpravné cviky předcházejí nácviku psaní.

8.2. LMD – tréninkový program Y. Heyrovské

Program je zaměřen k odstranění grafomotorických obtíží u dětí s LMD, dětí s odkladem školní docházky. Využívá prvků arteterapeutických a relaxačních. Program je určen dětem předškolního a školního věku, snaží se dosáhnout uvolnění napětí ruky i celé dominantní horní končetiny, které odčerpávají množství využitelné energie.

Cílem tohoto programu je: naučit dítě vnímat a ovládat své tělo se zaměřením na uvolnění všech svalových partií účastnících se na grafickém projevu, vyvození správného úchopu pera s následným promítnutím do úpravného a nenáročného písemného projevu. Sekundárně je program zaměřen na podporu seriality, sociálního kontaktu mezi matkou a dítětem, řeči, zrakové a sluchové percepce apod.

Základní rozdíl mezi klasickou nápravou a uvedeným programem spočívá v jiném pojetí polohy těla. Metodika Y. Heyrovské je koncipována podle přirozeného vývoje dítěte. Nápravná cvičení se provádějí v kleku a v předloktí.

Cílem uvedené polohy těla je:

- uvolnit svalové partie účastnící se na grafomotorice
- uvolnit spasmus horní končetiny
- odstranit nesprávné návyky při psaní a kreslení
- navodit správný úchop psacího náčiní
- umožnit dítěti určit optimální přítlak na psací náčiní
- umožnit dítěti zažít úspěch ve výtvarných technikách, motivovat jej
- naučit dítě relaxovat, využití prvků jógy
- dosáhnout přijatelného vzhledu kresby či písma

Při nácviku zasahujeme do struktur mozkových drah, při cvičení zdůrazňujeme: uvolňuješ rameno, uvolňuješ loket ... - mozek si tak utváří dráhy a fixuje pokyny.

Základní technikou je práce s hudbou, barvami, pasteli, špejlí. Základními cviky jsou kružnice, šneci, ležaté osmičky, velké a malé vlny, slabika mo. Dítě pracuje v kleku, první cvik je prováděn technikou v předklonu. Náprava probíhá v rozsahu 10 týdnů. Pokud dítě zadaný úkol nezvládne, nepokračujeme dál, ale procvičujeme zadané

tvary další týden. Dodržujeme zásadu nepostupovat na vyšší stupeň cvičení, pokud není zvládnut stupeň předcházející. Před zahájením programu je nutná podrobná diagnostika.

Celým programem probíhají prvky relaxace a muzikoterapie. V rámci deseti lekcí dítě pracuje s barvou, houbou, špejlí s tuší, progresem a provádí předepsané tahy a tvary. Nakonec přecházíme k peru. To se již dostáváme ke správnému držení.

Y. Heyrovská (13) uspořádala lekce do následujících momentů.

1. Přivítání rodičů a dětí, navázání kontaktu a navození pracovní atmosféry: Pokud to prostředí a vybavenost místnosti dovolí, děti po svém příchodu se automaticky zapojují do dětských her, které jsou nenásilně ukončeny po příchodu posledního dítěte. Je vhodné volit takové ukončení, které vede k plynulému přechodu do další činnosti.

2. Motivace: úkolem je připravit děti na všechny důležité činnosti, které budou následovat. Jako vhodné prostředky se nabízejí např. tyto činnosti: dramatizace pohádek, rytmizace říkadel, vyjádření hudby pohybem prováděním jednoduchých cviků, prvky pantomimy a jógy, dechová cvičení.

3. Kontrola domácího cvičení a opakování naučených cviků: Děti předvádějí tréninkové tvary, které dosud procvičovaly pod vedením svých rodičů a přímo nad papírem s domácím úkolem je ještě jednou zopakují „nasucho“ . V této fázi výsledky hodnotíme a nešetříme pochvalou.

4. Hlavní část – trénink nových prvků: Zahájena opakováním správného úchopu psacího náčiní používaného v předešlých hodinách. Následuje předvedení nového tréninkového tvaru a rozfázování jeho tvorby, doprovázené komentářem lektora, který vychází z přirovnání tvarů k věcem, které děti důvěrně znají. Tento postup napomáhá tomu, že cvik si děti bezděčně zafixují. U této fáze už napomáhají rodiče, které vedou dítě podle instrukcí lektora a napomáhají při zvládnání nového tvaru a kontrolují polohu těla při práci.

5. Zadání domácího úkolu: Zaměření D.Ú. je dáno obsahovou náplní hlavní části tréninkové hodiny. To znamená, že děti doma pod vedením rodičů procvičují identické tvary. Objasnění podstaty D.Ú. je adresováno především rodičům, které lektor upozorní na všechna úskalí, s nimiž se děti pravděpodobně setkají.

6. *Relaxace*: Jejím smyslem je naprosté uvolnění, které by mělo kompenzovat předchozí fyzickou a duševní zátěž. Žádoucí stav může být navozen poslechem mluveného slova lektora s doprovodem relaxační hudby. V těchto případech je vhodné, aby děti zaujaly pohodlnou polohu v leže na vhodné podložce. V praxi se osvědčil i jiný způsob, kdy děti po dobu relaxace jsou ve fyzickém kontaktu s rodičem, což zároveň vede k posilování citové vazby.

7. *Celkové zhodnocení práce, vyzdvižení nejúspěšnějších jednotlivců, rozloučení s dětmi a rodiči*: Je namístě ocenit snahu dětí i rodičů za vše, co ocenění zasluhuje – odvedenou práci doma i v průběhu tréninkové hodiny, snahu, jakékoliv náznaky zlepšení a dosažený pokrok, přípravu pomůcek, atd. Při odchodu dětí domů by měla vládnout taková atmosféra, která bude zárukou toho, že děti i rodiče se na příští hodinu budou těšit.

II. Výzkumná část

Diplomová práce se zabývá problematikou utváření grafomotorických dispozic u dětí v mateřské škole a počátečních dovedností ve psaní v prvním ročníku základní školy. Experimentální výzkum jsem prováděla s dětmi posledního ročníku mateřských škol a se stejným souborem dětí i na počátku školní docházky po krátké adaptaci na školní prostředí. V prvních třídách ke sledovanému souboru přibyly i ty děti, které chodily do jiných mateřských škol či přišly do školy z rodinného prostředí. Avšak několik dětí odešlo, protože začaly chodit do jiných základních škol.

Záměrem experimentálního výzkumu v MŠ byla práce se všemi dětmi ve třídě MŠ se zaměřením na grafomotoriku dětí. V ostatních třídách jsem byla pouze pozorovatelem práce. Posuzovala a vyhodnocovala jsem vztah připravenosti žáků na výuku prvopočátečního psaní. K tomu mi posloužil prognostický test „pilka“. Výzkum jsem rozdělila na dvě roviny:

1. Analýza a hodnocení dětí připravených na výuku psaní v mateřské škole
2. Analýza a hodnocení dětí v počátečním psaní na počátku školní docházky

Stanovila jsem tyto hypotézy:

H1: : Předpokládám, že děti se kterými jsme po celý školní rok záměrně pracovali na rozvoji jejich grafomotoriky, budou připraveni na prvopočáteční psaní lépe než děti z ostatních tříd mateřských škol, se kterými se záměrně nepracovalo.

H2: Předpokládám, že děti ze třídy, kde jsme s nimi záměrně pracovali na rozvoji grafomotoriky budou zvládat počátky psaní lépe než ostatní děti..

9. Charakteristika vyšetřovaného souboru a podmínek

Výzkum jsem uskutečnila ve dvou mateřských školách, a to v MŠ Jana Opletala v Českých Budějovicích a v MŠ Uhlířské Janovice (okres Kutná Hora). Dále jsem pokračovala ve výzkumu v sedmi prvních třídách. Na ZŠ Uhlířské Janovice (3 třídy) a ZŠ O. Nedbala v Českých Budějovicích (4 třídy). V mateřských školách probíhal výzkum ve školním roce 2005/2006. V prvních ročnících potom ve školním roce 2006/2007. Na všech uvedených institucích mi vyšli vstříc. Informace o výuce mi poskytovali na základě rozhovoru či praktické ukázky v hodině.

V mateřské škole J. Opletala pracují podle školního vzdělávacího programu *Kamarád – s kamarádem všechno zvládnem*. Tento program vypracovala ředitelka školy ve spolupráci se všemi zaměstnanci školy. Motto programu zní: „*Učíme se pro život a ne pro znalosti*“. Koncepce školy je zaměřena na vytváření podmínek pro rozvoj osobnosti a lidské jedinečnosti každého dítěte v souladu s obecně uznávanými životními a mravními hodnotami. Hlavním prostředkem k dosažení cíle je školní vzdělávací program *Kamarád*, jehož prostřednictvím chtějí přiměřeným a přitažlivým způsobem vytvořit základní pravidla vzájemných vztahů, chování a komunikace. Cílem programu je vést děti k ohleduplnosti, kamarádství, tolerantnosti a k respektování druhé osobnosti.

V MŠ v Uhlířských Janovicích pracují paní učitelky podle školního vzdělávacího programu *Nekonečný příběh*. Používaný program opět vytvořily učitelky ve spolupráci s paní ředitelkou a všichni se s programem ztotožňují. Charakteristikou výchovně vzdělávací práce je, že chtějí respektovat skutečnost, že každé dítě je jiné, a tudíž každé opouští mateřskou školku jinak vybavené. Zde používaný program vychází ze stylu mateřské školky, a proto jsou výchovně vzdělávací činnosti uskutečňovány v ucelených integrovaných blocích. Orientují se na dítě, na jeho prožitek a přitom respektují jeho zvláštnosti. Snaží se probouzet v dítěti aktivní zájem a chuť dívat se kolem sebe, naslouchat, objevovat a podněcovat dítě k aktivnímu rozvoji a učení. Motto programu si stanovili šťastné dítě a spokojené rodiče. Mezi hlavní cíle výchovně vzdělávacího programu si vytyčili vychovávat dítě s láskou a porozuměním tak, aby každé dítě bylo spokojené. Probouzet v dětech spontánní zvědavost a rozvíjet poznávací dovednosti, city, podporovat dětské prožívání, pěstovat jejich sebedůvěru a zdravé sebehodnocení.

Ve tvorbě třídního vzdělávacího programu klást důraz na prožitkové učení formou tvořivých činností, hrami, pohádkami, písničkami, básničkami, dramatizací, pohybovými vložkami apod. Při činnostech chtějí rozvíjet sociální vztahy mezi dětmi pomocí heterogenních oddělení. Přípravovat dítě na vstup do základní školy a to tak, aby bylo samostatná silná osobnost, která se umí orientovat ve světě kolem sebe. U dětí posilovat kulturní a společenské tradice v jejich městě za pomoci vlastních programů, na nichž se budou podílet (např. výstavy, besídky, zdobení vánočního stromu, vítání občánků, ...).

Mateřské školy by bylo možné popsat jako velké. MŠ v Uhlířských Janovicích má čtyři smíšené třídy. MŠ J. Opletala má sedm tříd, ve kterých jsou děti rozděleny podle věku na 3 – 4 leté, 4 – 5 leté a poslední je třída předškoláků 5 –6 leté a sedmá třída jsou děti s odkladem školní docházky a zbytek předškoláků. V obou MŠ jsou třídy naplněny na plnou kapacitu. To znamená na třídu zapsáno 27 dětí. Z toho pravidelná denní docházka je průměrně 24 dětí. Jednu třídu vedou dvě paní učitelky, které se střídají na ranní a odpolední směnu. Spolu pracují v MŠ Uhlířské Janovice od „ řízené činnosti“ a v MŠ J. Opletala od vycházky. Paní učitelka z ranní směny odchází před obědem a někdy po obědě. Třídy v obou MŠ jsou rozděleny na hernu a stolečky. Třídy jsou prostorné. Obsahují hrací koutky s hračkami, které si děti půjčují. Ve většině třídách nalezneme klavír. Kde není, nachází se varhany. Prostory zdobí obrázky, nástěnky s dětskými výtvary a magnetická tabule s obrázky k probíraným tématům. Paní učitelky používají podobné způsoby práce při vedení předškolních dětí. Všechny mají už dlouholetou praxi. V obou školkách se mi práce s dětmi velice líbila. Činnosti byly promyšlené a pěkně zorganizované. Také paní učitelky používaly individuálního přístupu ke všem dětem, a to nejvíce ve volné hře nebo během spaní a po spaní.

Výzkum jsme prováděli ve dvou mateřských školkách, jak už jsem uvedla a to v MŠ J. Opletala – České Budějovice a v MŠ Uhlířské Janovice. V těchto MŠ bylo celkem pracováno se 114 předškolními dětmi. Z toho bylo 59 chlapců a 55 dívek. Z toho bylo 13 dětí levorukých. Zvláštností je, že to bylo 9 chlapců a pouze 3 dívky.

Do ZŠ nenastoupí k 1. září 2006 celkem 28 dětí, které dostaly odklad školní docházky.

Obě základní školy pracují podle osnov vzdělávacího programu Základní škola. Na ZŠ v Uhlířských Janovicích vedou první třídy tři učitelky elementaristky. Všechny učily už první třídu několikrát. Výuka v těchto třídách probíhá podobně, protože paní učitelky spolu vše konzultují. Většinou pro výuku psaní používají klasickou metodu. Jedna paní učitelka se však snaží u některých písmen používat alternativní metodu. Nemyslí si však, že by byla o něco lepší, pouze se snaží najít jiné formy vyučování, než na které je zvyklá. Hodiny probíhají převážně formou her. Dětem je ruka uvolňována ve všech hodinách. Nejvíce však o hodině psaní. Paní učitelky k tomu používají rytmická cvičení, pohybové hry na uvolnění prstů, říkadla, etudy. V hodinách též často děti vytrhávají, modelují, pracují s drobnými předměty a hlavně kreslí. Uvolňovací cviky s dětmi provádí paní učitelky od vstupu dětí do školy. Cviky děti kreslí u tabule mokrou houbou, křídou nebo pomocí pastelek na velký formát balícího papíru připevněném na zdi. Nesmím též zapomenout na cviky provedené ve vzduchu či na stole lavice. V této škole používají učebnice k psaní z různých nakladatelství. SPN – Kresebné uvolňovací cviky pro prvňáčky od J. Wagnerové. Pracovní sešit vlastní pouze učitelky a dané cviky buď kopírují, ale častěji je předepisují na tabuli a děti je provádí do školního sešitu formátu A4. Dále na této škole pracují s nakladatelstvím Alter. Tyto učebnice a pracovní sešity mají i děti. Pracují s Živou abecedou od M. Holase, H. Staudkové, ilustrovala A. Ladová. K této učebnici je též pracovní sešit Pracovní sešit k Živé abecedě od R. Wildové, H. Staudkové, ilustrovala Vlasta Švejdrová. A přímo učebnice k psaní je Písanka – uvolňovací cviky od Marty Sonnbergové a kol. K tomu také používají následné díly. Na této škole pak pracují i s písankou od Fortuny od M. Čížkové nazvanou pouze Písanka 1 – 5. Tyto písanky vlastní všechny děti.

Na Základní škole O. Nedbala v Českých Budějovicích, jak jsem již uvedla, pracují podle osnov vzdělávacího programu Základní škola a začínají zkoušet svůj školní vzdělávací program. I na této škole probíhá podobně výuka jako na ZŠ v Uhlířských Janovicích. I zde učí paní učitelky už několikátou první třídu. Nejsou to však pouze elementaristky. Vyučují převážně klasickou metodou. Avšak používají také alternativní metodu k výuce psaní. Též tyto paní učitelky spolu své vyučovací metody konzultují, a proto se u nich vyskytuje podobné vedení hodin a formy organizace. V této škole začali

stejně jako v předešlé s uvolňováním ruky u dětí hned po jejich nástupu do školy. Formy práce jsou podobné. Říkadla, etudy, básničky, písničky, modelování, vytrhávání, skládání, malování měkkým materiálem apod. Na této základní škole pracují paní učitelky s učebnicemi od nakladatelství Fortuna. Používají Cvičné sešity 1 – 5 od M. Čížkové. I ony vlastní ještě různé pracovní sešity k uvolnění ruky dětí. Tyto sešity jsou však pouhou inspirací a cviky z nich paní učitelky předepisují do pracovních sešitů a nebo na tabuli.

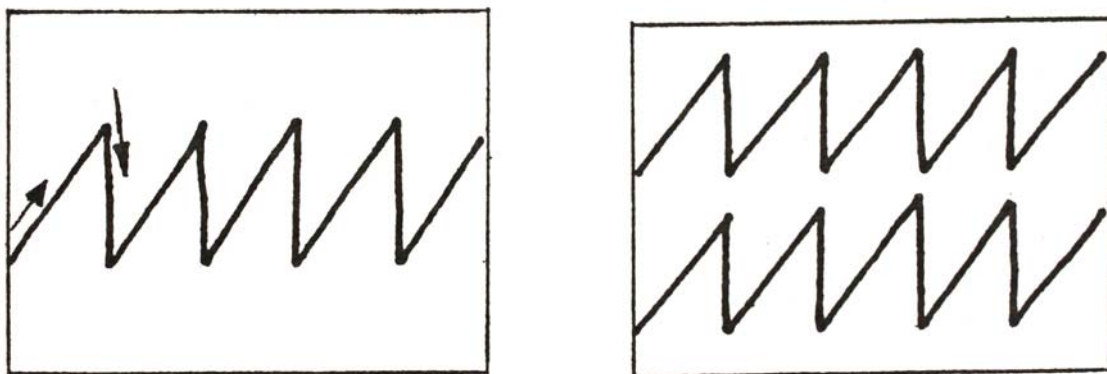
Závěrem: obě sledované školy jsou si velice podobné. Shodují se v tom, že první třídy jsou umístěny v jiné budově, což dětem poskytuje větší klid a prostor pro adaptaci. Jen v ZŠ O. Nedbala mají jednu první třídu umístěnou v hlavní budově. Budovy byly krásně vyzdobeny převážně výtvary dětí a působí příjemným dojmem. Třídy byly prostorné. Učitelky měly možnost přesunout činnosti dětí na koberec, který byl v každé třídě. Kromě 1. B v ZŠ Uhlířské Janovice, kde paní učitelka koberec nechtěla kvůli malému prostoru ve třídě. Při porovnání paní učitelek, používají podobné metody, formy práce a organizaci a však přitom každá přihlíží k dispozicím jejích dětí. Snaží se o srovnání rozdílů mezi dětmi. Jelikož je velký rozdíl mezi dětmi, které chodily do mateřské školy a dětmi, které byly doma s maminkami. Ve třídách zatím nebyly prokázány žádné specifické poruchy učení. Paní učitelky dokázaly zaujmout kultivovanou řečí, příjemným vystupováním a taktním chováním.

10. Charakteristika výzkumných metod

Röszerův grafický test „PILKA“

Metodu interpretuje J. Hřebejková (1990 : 51). Jde o jednoduchý diagnostický test, který určuje prognózu dítěte při psaní. Dále tento prognostický test slouží ke zjištění grafické připravenosti žáků a jejich předpokladů pro výcvik ve psaní. Podle výsledků můžeme usuzovat na koordinovanou činnost orgánů, které se na kresbě podílejí, tj. zraku a ruky (vizuomotorickou koordinaci), schopnost vnímat, postřehnout a zapamatovat si tvar, tj. napodobit ho podle předlohy.

Test se zadává na počátku práce s kresebnými cviky a poté po zvládnutí celého zásobníku kresebných uvolňovacích cviků. Rozdíl v uvolnění ruky by měl být znatelný.

Jde o ověření diagnostické hodnoty schopností psát tzv. Röszerovým grafickým testem – „PILKA“. Jedná se o jednoduchý test, kdy děti mají za úkol nakreslit podle předlohy zuby pily, složené z kolmých a šikmých úseček. Podle vzoru, který předepíše učitel uhlem nebo pastelkou na balicí papír napjatý na tabuli (formát A3), žáci napíší měkkou tužkou nebo pastelkou tzv. pilku. Důležité je provedení bez jakéhokoliv předchozího nácviku a podrobnější instrukce. Je jim zadán pouze pokyn, aby nakreslili to, co nakreslil učitel. (Spáčilová 2003:6)

Podle výkonu řadíme děti do čtyř skupin:

- kategorie A - správné provedení úkolu v obou pokusech,
- kategorie B - nepřesné provedení v obou pokusech, nedošlo tedy ke zlepšení,
- kategorie C – chybný první pokus, zlepšení a správný výkon u druhého pokusu,
- kategorie D - chybný první pokus, u druhého došlo ke zlepšení, ale ne výraznému

Výsledky této zkoušky naznačují úroveň koordinované činnosti orgánů, které se na kresbě podílejí, tj. zraku a ruky (vizuomotorickou koordinaci), schopnost vnímat, postřehnout a zapamatovat si tvar, tj. napodobit ho podle předlohy. Röszerger při hodnocení rozděluje dětské výtvary do čtyř typů, od správných až po dětské čmáranice. Předpokládá, že děti, které kreslí pilu podle 4. typu nebudou úspěšné v psaní, u typů 2. a 3. je možné očekávat obtíže při psaní.

Tento test realizuje učitel těsně před přípravným obdobím (přibližně po prvních dvou týdnech školní docházky, které jsou věnovány uvolnění ruky pomocí činností, jako jsou obkreslování, skládání, modelování, stříhání apod.) a opakuje po 10 až 15 uvolňovacích cvicích. Tak je možné sledovat, zda dítě svůj výkon zlepšilo, zda došlo k požadovanému uvolnění a procvičení ruky, zkvalitnění vizuomotorické koordinace a schopnosti nápodoby.

Metoda rozhovoru

Informace o současných postupech, organizaci a získávání materiálů v mateřské škole pro práci s předškolními dětmi a s dětmi s odkladem školní docházky jsem získala od sledovaných školek metodou rozhovoru s paní učitelkami z mateřských škol. Otázky jsem měla předem připraveny a podkládala jsem je všem paní učitelkám. Jejich odpovědi jsem si v průběhu rozhovoru zaznamenávala.

Jaké formy organizace nejčastěji používáte?

Ve všech sledovaných školkách byl postup práce podobný. Nejčastěji se práce odehrávala na koberci v herně. Začíná se všude komunitním kruhem, kde se děti přivítají, pozdraví a mohou říct, co prožili minulý den. Dále se pokračuje převážně formou rozhovoru probírat dané téma. Tyto činnosti probíhají frontálně. Dále mezi častou formu organizace patří skupinová práce. Paní učitelky vytvoří stanoviště, na kterých se děti střídají podle zájmu a nebo po určitém časovém intervalu. Při této formě organizace se děti učí samostatnosti a spolupráci. Nesmíme opomenout, že se dále rozvíjí dovednost tolerance a naučení se poslouchat své vrstevníky a reagovat na jejich názory a vytvořit kompromis. A v neposlední řadě mezi časté používané formy organizace patří práce ve dvojicích, při kterých se opět vytváří tolerance, spolupráce apod. Nakonec bych uvedla individuální práci, ale o té jsem se už zmiňovala.

Jak rozvíjíte grafomotoriku dětí?

Postup při rozvoji připravenosti ruky na psaní paní učitelky pracují podobně, ale každá z nich používá jiných materiálů k inspiraci. Děti si uvolňují ruku už v průběhu ranních her, kdy mají na zemi desku s uvolňovacími cviky, které obtahují tlustou křídou. Tato forma práce se používá pouze v MŠ J. Opletala. Při ranních hrách dále s dětmi pracují paní učitelky individuálně na různých pracovních listech, které jim kreslí a nebo si je kopírují z různých knih. Dále s dětmi provádí uvolňovací cviky v průběhu „řízené činnosti“. Paní učitelky používají k uvolnění ruky kromě uvolňovacích cviků různých materiálů a postupů při kreslení a malování. S dětmi hodně vytrhávají obrázky, modelují, mačkají různé předměty, navlékají, staví z kostek, kartonu nebo různých stavebnic apod.

Jaký postup používáte při nácvičování držení tužky?

Paní učitelky při této práci používají především individuální formu práce. Nejprve se děti procvičují ve špetce apod. činnostech. Při následné práci se dětem sice vysvětlí hromadně, jak se drží tužka a aby na to dávaly pozor, ale poté děti obcházejí a rovnají jim psací náčiní tak, jak má být správně. Při výkladu držení tužky používají pro děti pomůcku. Tužka je jako lávka přes potok, který teče mezi jejich prstíky. Též se používá říkanek jako např. „Do ruky uchopím tužku, jako když za stopku držím hrušku.“

Co dělá dětem při přípravě ruky na psaní největší problémy?

Mezi nejčastější potíže přípravě ruky na prvopočáteční psaní je špatné držení psacího náčiní. Dále se často vyskytuje velký tlak na tužku či křečovitě držení tužky.

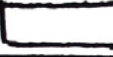

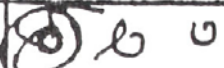

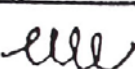

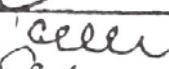

Metoda pozorování

Abych lépe poznala práci s dětmi, a to především s dětmi předškolními používala jsem metodu pozorování. Vždy jsem se domluvila s paní učitelkou, zda smím k ní přijít na návštěvu podívat se na její práci a především na činnosti pro rozvoj grafomotoriky u dětí. Při pozorování jsem si dělala poznámky. Zaměřovala jsem se především na jemnou motoriku, správné držení psacího náčiní a dodržování hygienických návyků při malování, kreslení či při provádění uvolňovacích cviků. Též jsem však viděla činnosti, které úzce souvisí s připraveností dítěte na školu a prvopočáteční čtení a psaní. Mezi tyto činnosti by patřilo upevňování pravolevé orientace, orientace v prostoru, rytmika, hrubá motorika, vyprávění, logopedické činnosti, rozvoj slovní zásoby, rozvoj paměti apod. Práce s dětmi byla vždy promyšlená a pečlivě připravená.

Napodobovací test P. a U. Lausterových

Ke zjištění kresebné schopnosti dětí jsem použila napodobovací test P. a U. Lausterových. Je součástí knihy Lausterových „Je moje dítě školsky zralé?“ Test mohou provádět rodiče i učitelé. V tomto testu děti napodobují devět obrázků, které jsou řazeny od jednodušších (kolečko, čtverec, vlnka) po složitější (kytka, domeček). Test se potom vyhodnotí podle přiložené tabulky. Testy jsem hodnotila od 0 – 2 body. Čím je obrázek přesnější, tím získalo dítě více bodů. Poté jsem výsledky porovnávala se vzory bodového hodnocení. Výsledky jsem rozdělila do třech skupin podle uvolněnosti ruky a přesnosti obrázku.

1. skupina – dobře uvolněná ruka
2. skupina – průměrně uvolněná ruka – potřeba stále pracovat s dítětem
3. skupina - dostatečně uvolněná ruka – nutná uvolňovací cvičení

úkol	2 body	1 bod	0 bodů
			
			
			
			
			
			
			
			
			

Zápis dětí do 1. třídy základní školy

Zápis lze považovat jako velice důležitý okamžik, neboť se jedná o první styk dítěte i rodiče s prostředím školy. Zápis do první třídy musí splňovat hlediska odborně obsahová, metodicko – organizační a pedagogicko – osvětová. Cílem zápisu je bližší poznání dítěte za pomoci rodičů. Učitelé posuzují vývojovou úroveň dítěte, zda je postačující pro vstup do školy.

Zápis na základní škole probíhal na obou sledovaných školách na začátku února. K zápisu jsou povinni jít všechny děti, které nastoupí do první třídy, ale i ty děti, které dostanou odklad školní docházky. Na ZŠ J. Opletala byly při zápisu přítomny dvě učitelky. Jedna paní učitelka se starala o dítě a druhá, která byla z druhého stupně ZŠ, se starala o rodiče.

S rodiči byl vyplněn zápisový list dítěte a arch se základními údaji o dítěti. Pokud byl doporučen odklad školní docházky, vyplňovalo se doporučení pro pedagogicko psychologickou poradnu a pro pediatra. Toto vše se posílá na příslušná místa, která musí provést vyšetření do konce dubna.

Paní učitelka, která se starala o dítě ho nejprve odvedla k magnetické tabuli, kde dítě vyzkoušela z velkých tiskacích písmen (a, e, i, o, u, m, l). Poté šla s dítětem k tabuli, pod kterou měla čísla od 1 do 5 a též matematické symboly (stejné jako na hrací kostce) od 1 do 5 a od 5 do 1. Pokud toto dítě zvládlo přiřazovalo symboly k číslům. Nyní dítě pracovalo u stolečku, kde si mohlo vybrat, zda bude malovat maminku nebo tatínka. Při malování paní učitelka napovídala, jestli má maminka pusku, uši, kolik má prstů atd. Též se přitom vyptávala na barvy a sledovala držení tužky dítěte. Po malování dítě mělo říci z paměti básničku a nebo zazpívat písničku, což dětem nedělalo problémy. Poté paní učitelka s dítětem prohlížela časopis „ Nauč mě maminko“, kde dítě pojmenovávalo zvířata, říkalo jejich barvy, vyptávala se na slova nadřazená a podřazená, co je na obrázku největší a nejmenší, popsat obrázek či najít na obrázku, co je na tom obrázku zvláštního. Např. sluníčko je čtverec, dveře jsou trojúhelník atd. Nakonec učitelka dítě pochválila a dala mu diplom a dítě si mohlo vybrat výrobek, který si vezlo domu. Nakonec se s dítětem i rodiči obě učitelky rozloučily a pověděly, že se těší na září, až se opět setkají. Obrázky, které děti namalovaly se ukládají do jejich zápisového listu.

V Uhlířských Janovicích se učitelé u zápisu více soustřeďovali na grafomotoriku dítěte. Malovali s dětmi panáka, domalovávali domeček. Též prováděli Jiráskův test školní připravenosti. Kromě něho děti opisovaly písmo. Poté spojovaly stejná písmena stejnou barvou. Pokračování zápisu pak bylo v podobném nádechu jako na ZŠ J. Opletala. Ptali se dětí na básničku, písničku, barvy, zvířata, co nepatří do řady apod. Jednomu dítěti se věnovaly dvě paní učitelky. Jedna mluvila s rodiči a vyplňovala zápisový list, což druhá prováděla zápis s dítětem. I zde děti dostaly dáreček po vykonání zápisu a paní učitelky jim popřály, ať se dětem ve škole líbí.

Na obou zápisech vládla příjemná atmosféra. Paní učitelky byly na děti velmi příjemné a neustále se usmívaly. Myslím si, že školy udělaly dobrý dojem na dítě i na rodiče.

11. Interpretace výzkumu

Jako první bych zhodnotila práci systému mateřských škol jako takových. Mateřská škola se stala nezbytnou součástí výchovně – vzdělávacího systému. Je dobře, že poslední rok mateřské školy je povinný a rodiče neplatí školné, přesto se najde mnoho dětí, které mateřskou školu nenavštěvují pravidelně a zůstávají raději doma s maminkami. Bohužel, takové dítě se při vstupu do školy ihned pozná, protože nemá tak rozsáhlé všeobecné vědomosti jako děti, které školku pravidelně navštěvovaly. Jejich grafomotorika je ale podobná dětem, které do školky chodily. Na konci školního roku 2005 / 2006 jsme provedli se 60 dětmi Lausterův test. Z toho bylo 26 dívek a 34 chlapců. Předpokládala jsem, že uvolněnější ruku budou mít děti ze třídy, kde jsme s nimi cíleně pracovali. Přesto se ukázalo, že je to sice pravda, ale rozdíl byl minimální (viz. příloha č. 5). Tím jsem došla k závěru, že v mateřských školkách je dostatečná příprava na prvopočáteční psaní. Uvolněnost a připravenost ruky je totiž věc biologická a učitel ji může pouze pozitivně podněcovat, ale nelze to úplně ovlivnit tím, že budeme s dětmi více pracovat. Výsledky testu jsem rozdělila do třech skupin podle uvolněnosti ruky a podobnosti obrázku. Nejvíce dětí patřilo do první skupiny. Viz. příloha č. 8. Ve třetí skupině s nedostatečně uvolněnou rukou bylo pouze osm dětí. Zvláštní je, že to bylo šest chlapců a pouze dvě dívky. Ostatní skupiny byly vyrovnané, proto nepředpokládám velké rozdíly mezi dívkami a chlapci.

S dětmi, se kterými jsme záměrně pracovali na lepší připravenosti na počáteční psaní, jsem na konci roku též provedla prognostický test pilka, který jsem porovnávala s testy z jiné třídy mateřské školy. Došla jsem k závěru, že děti nemají o moc výrazněji uvolněnou ruku pro prvopočáteční psaní než děti z ostatních tříd.

Podle těchto výsledků předpokládám, že děti z mateřské školy jsou dostatečně připraveny na prvopočáteční výuku psaní. Jejich výkony jsou lepší a lepší ze dne na den. Práce učitelek je velice dobrá a promyšlená. Též nejsou rozdíly mezi dětmi z Uhlířských Janovic a dětmi z Českých Budějovic. Připravenost ruky je především vývojová záležitost. Pokud bych se zaměřila na celkovou motoriku dětí, je dostatečná a přiměřená jejich věku. Paní učitelky s dětmi každodenně cvičí a zdokonalují koordinaci celého těla. Též jsem zjistila, že děti mají potřebu objevovat něco nového, což je pro ně psaní a čtení, jelikož si začínají uvědomovat důležitost těchto činností. Experimentují s různými kresebnými tvary a čtou je. Na konci předškolní docházky se dokáže většina

děti podepsat velkými tiskacími písmeny. Některé z nich dovedou napsat i své příjmení. K tomuto psaní je směřuje vlastní aktivita.

Pokud bych měla zanalyzovat a zhodnotit výsledky dětí na počátku školní docházky musím nejprve podotknout, že do sledovaného souboru přibyly děti z jiných mateřských škol. Proto je sledovaný soubor nepatrně větší (163 dětí), ale nemyslím si, že budou rozdíly mezi dětmi z různých mateřských školek.

Prognostický test „ pilka „ jsem s dětmi provedla dvakrát. Nejprve ihned po vstupu dětí do školy. Tento výkon jsem pak porovnávala s výkonem, který děti dělaly po měsíci a půl, kdy měly dokončeny uvolňovací cviky. Paní učitelky je s nimi cvičily, ať do školních sešitů nebo do pracovních listů. Předpokládala jsem určité zlepšení v oblasti grafomotorické připravenosti, v prostorové orientaci a koordinaci oko – ruka. Dále jsem předpokládala, že děti se kterými bylo záměrně pracováno dopadnou lépe, než děti z ostatních tříd mateřských škol.

Při porovnávání prognostického testu pilka si uvědomuji, že to mohl být subjektivní názor. Do skupiny A jsem zařazovala děti, které měly správné provedení testu v obou pokusech. Zařadila jsem tam i výkony s menšími odchylkami, které nebyly nějak závažné např. nepřesně dodržená kolmá čára u všech zubů pily. Byl však dodržen sklon, tvar, velikost. Do kategorie B jsem zařazovala výkony, které byly v obou případech na stejné úrovni. Nedošlo k žádnému zlepšení po období přípravných cviků. Nejčastější chyby byly nedodržení napodobení tvaru, velikosti, stejnosti. Skupina C obsahovala takové prognostické testy, kdy první pokus byl nezdařilý a u druhého byl proveden správný výkon a dítě se výrazně zlepšilo. Opět jsem tolerovala drobné chyby jako při první kategorii. Poslední skupina D obsahuje testy, kdy první pokus byl chybný. Ve většině případů se projevila neschopnost napodobit tvar, nedodržení jednotnosti, velikosti, sklonu a ve druhém pokusu došlo ke zlepšení, které však bylo nepatrné.

Z výsledků testů jsem došla k závěru, že každá třída obsahuje děti ze všech kategorií.(Viz příloha č. 5). Přesto jsou na prvopočáteční psaní dobře připravené. Skoro každé dítě udělalo v období přípravných cviků nějaký pokrok, i když každé dítě jiný. To se dalo očekávat, protože každé dítě je individualita a musíme ke každému přistupovat individuálním přístupem. Měla bych potvrdit hypotézu, že děti ze třídy mateřské školy, kde se s nimi více pracovalo na přípravě na prvopočáteční psaní, dopadnou nyní v testu lépe. Podle výsledků jsem došla k názoru, že to tak není. Každé

dítě musí k připravenosti na psaní dospět. Proto jsem z toho usoudila, že připravenost ruky na psaní je vývojová záležitost (osifikace zápěstí), kterou můžeme pozitivně podněcovat a děti jsou na počáteční psaní dobře připraveny z mateřské školy, kde s nimi paní učitelky pracují. Nezpozorovala jsem ani velké rozdíly mezi dívkami a chlapci. V první kategorii sice převládá více dívek, ale rozdíl není nijak razantní a nelze z toho usoudit, že dívky jsou lépe připraveny na prvopočáteční výuku psaní.

Přesto si myslím, že děti udělaly velký pokrok., protože psaní a správné pracovní a hygienické návyky jsou pro ně velice náročné. Proto k tomu potřebují více času. K povšimnutí též stojí počty dětí ve třídě. Ty jsou podle mého názoru velké. Při takovém počtu dětí je velice těžké pracovat s každým dítětem individuálně a věnovat se jejich potřebám a individuálním zvláštnostem. V Uhlířských Janovicích je situace lepší, jelikož třída obsahuje okolo dvaceti dětí. To je podle mne správně, protože děti v tomto věku potřebují více péče, než děti starší. To je důvod proč na této škole se snaží mít v prvních třídách méně dětí a slučují je až ve třetím ročníku, kdy děti už umí dobře číst a psát.

Závěr k hypotézám:

H1: Předpokládala jsem, že děti se kterými jsem záměrně pracovala na grafomotorickém rozvoji po celý rok budou lépe připraveny na počáteční psaní. Tato hypotéza se mi nepotvrdila, jelikož výsledky byly podobné i s dětmi z jiných tříd, kde se s nimi pracovalo klasickým způsobem. Došla jsem k názoru, že připravenost ruky na psaní je částečně věc vývojová a že paní učitelky v mateřské škole pracují podobným způsobem. Jejich práce je kvalitní, i když se nezaměřují pouze na grafomotoriku dítěte.

H2: Předpokládala jsem, že děti ze třídy, kde jsme s nimi záměrně pracovali na rozvoji grafomotoriky budou na tom v základní škole lépe než ostatní děti. I tato hypotéza se mi vyvrátila. Pokud mělo dítě v předškolním věku ruku méně uvolněnou, tak to většina těchto dětí dohnala za velké prázdniny. I zde jsem došla k závěru, že uvolněnost ruky je částečně věc vývojová, která lze pozitivně podněcovat a rozvíjet. Také si myslím, že práce učitelek s dětmi je dobrá, a proto jsem dospěla k těmto výsledkům.

12. Náměty pro práci s dětmi

Rozcvičení ruky pomocí říkanek, kdy dítě spojuje slovo s pohybem:(Synek F. 1994)

Prstíky se potkaly,
na sebe se usmály.
Pojďte honem do práce,
potom bude legrace.

Prskám, prskám, vodičku,
na velikém rybníčku.
Dělají se na něm kola,
ale teď už psaní volá.

První prst je ještě malý,
druhý zlatem omotali.
Třetí dlouhý jako had,
čtvrtý ukazuje rád.
Pátý tlustý paleček,
pracuje už chlapeček.

Katka, malá panenka,
točí se jí sukénka.
Na sukničce čtyři proužky,
na okrajích volánky.
Uvolníme celé ruce,
začnem psát do písanky.

Dešťové kapičky,
dostaly nožičky,
běhaly po plechu,
dělaly neplechu.

Naše malá Kačenka,
protahuje raménka.
Hubuje jí pantáta,
Že zůstane hrbatá.

Jak se ty prstíky jmenují?
Mávají, hrozí a ukazují,
Na nos, na čelo a na sluníčko.

Prst a prst a prst,
když je dáme dohromady,
je jich plná hrst.

Peru, peru, ty per taky,
dřív než přijdou velké mraky.
Peru jako o závod,
přijde mi to všechno vhod.
Velké prádlo, malé prádlo,
slunce nám je vybělí,

Kapaly kapičky,
kapy, kapy, kap,
dostaly nožičky,
ťapy, ťapy, ťap.
Kocour spal v okapu,
kaply mu na tlapu.

až to všechno vypereme,
pak budeme veselí.

Nácvik správného sezení:

Narovnáme záda,
záda budou ráda.
A co žáci prvňáci,
co máme dnes na práci?
Sešit mírně nakloníme,
a rovně se posadíme.
Levá, pravá, z rukou stříška,
schová se v ní pampeliška.
A co s hlavou, kam ji dáš,
hlavu pěkně narovnáš.
Nohy opři do podlahy,
ať máš čisté rovné tahy.
A s lehkostí motýlí,
písmenka jsou za chvíli.

Jak prsty pomáhají

Hola, hoši, do práce,
pomáhejme mamince:
Ty udělej polínka
a ty roztop kamínka,
ty udělej kašičku,
ty dej na stůl vázičku.
Ty, malý, se dívej
A pěkně nám zazpívej.

Kocour se polekal,
vyskočil, utíkal.

Kdo chce dobře psát,
musí dobrý pozor dát.
Hlavu dáme nahoru,
nožky do pozoru.
Jedna ruka sešit drží,
druhá ruka psát vydrží.

*Ruka je lehce sevřená, postupně se
natahují jednotlivé prsty: palec,
prostředníček, prsteníček a malíček.
Totéž i na druhé ruce.*

Ťukání

Táta dupe : Dupy, dup.
Máma cupe: Cupy, cup.
Babka šlape: Šlapy, šlap.
Dědek klape: Klapy, klap.
Vnouček ťape: Ťap, ťap, ťap.
Dupy – dup, cupy - cup,
Šlapy – šlap, klapy – klap, ťap, ťap,
ťap, ťap, ťap.

*Ruka volně položená na desce stolu
dlaní dolů, postupně se zdvihají a
v rytmu slabik ťukají do stolu palec až
malíček. Ruce lze vystřídat, lze také
ťukat současně obouruč.*

Pracujeme

Můj palečku, chlapečku,
co jsi dneska dělal?
S tímhle bratrem pracoval,
s tímhle bratrem maloval,
s tímhle bratrem tancoval,
s tímhle bratrem maličkým
Zpívali jsme písničky.
Co bratříčkové dělali?
Pracovali, malovali,
tancovali a zpívali.
A co my, děti, děláme?
Pracujeme, malujeme,
tancujeme a zpíváme.

*Otevřená dlaň, palec se volně pohybuje,
potom se koneček palce postupně
dotýká konečky prstů – opakovaně
s souhlase s textem. Lze vystřídat ruce,
při posledních dvou verších je možno
pracovat současně oběma rukama.*

Výlet

Jedna, dvě, Běta jde,
jedna, dvě, Běta jde.
Spěchá tam také Jan,
spěchá tam také Jan –
a jdou spolu hned
někam na výlet.

Zajíček

Zajíčku, zajíčku,
natáhni uši,
zavři svou hubičku –
teď ti to sluší.
Zahýbej ušima,
ukaž nám zuby.
Náš malý zajíček
to pěkně umí.

*Koneček palce spojený s konečky
malíku a prsteníku, ukazováku a
prsteníku jsou nataženy a „kráčejí“ po
desce stolu (Běty), pak druhá ruka (Jan)
a nakonec obě ruce.*

*Vztyčí se ukazovák a prostředníček,
koneček palce se spojí s konečky malíku
a prsteníku: ukazovák a prsteník „uši“
se mírně pohybují pak se zdvíhá
koneček prsteníku opakovaně od
spojených prstů palce a malíku –
„zuby“.*

Vosa

Pozor, děti,
pozor, děti,
vosa sedí na koštěti.
A teď bzučí,
a teď letí,
dejte na no pozor, děti,
hledá sladký med,
pochutná si hned.
Hledá sladká povidla
nebo něco od jídla.
Zzzzzzzzzzzzz – pích!

*Ruka dlaní dolů, prostředník a palec
natažené, prsteník a ukazovák se skrčí.
Zprvu je ruka v klidu, potom se
pohybuje všemi směry – „létá“ a
nakonec naznačí píchnutí. Ruce se
vystřídají.*

Ve své práci uvádím výběr různých her, které se hrají s dětmi v mateřské škole a v různých obměnách i v prvních třídách. Hry jsou různě upravitelné a přizpůsobitelné na různá prostředí. Viz. příloha č. 6,7.

Prostorové vnímání

- Dej ptáčka – na strom děti umístí ptáčka. Dej žlutého ptáčka na 3. větvíčku vlevo
- Obrys člověka – děti domalovávají podle instrukcí detaily
- Zrcadlo – napodobit polohu učitelky později dítěte
- Dlažba – kostičkový papír. Vytvořit určitý tvar a nebo vymalování podle instrukce. Např. 2 kostky vpravo vybarvíte zeleně
- Sestavovat obrázky z vystříhaných tvarů
- Stolní hry – Člověče, nezlob se, Piškvorky
- Bludiště, labirinty, spojování obrázků
- Dokážeš spojit tečky stejným způsobem?
- Pracovní listy – viz. příloha č. 7 a přílohový sešit
- Stříhání a lepení obrázku podle slovní instrukce – jablko doleva dolů..
- Najdi rozdíly na obrázku

- Skládání kostek, puzzle, z kartonu, víček apod.

Serialita a posloupnost

- Vyprávět příběh podle obrázkové osnovy
- Náš den – vypravování v jakém pořadí, co děláme. Možná obměna – uč. vypráví a přehazuje pořadí činností. Děti musí opravovat.
- Pantomimické říčky na probíraná témata
- Popletená pohádka
- Poblázněná roční období
- Popiš kamaráda
- To jsem já

Zraková paměť a zrakové vnímání

- Co vidím z okna
- Vidím, vidím, co ty nevidíš – co je dřevěné? – třídění
- Třídění dvojic stejných a stranově převrácených
- Hledání obrázku mezi navzájem se překrývajícími obrázky
- Třídění stavebních kostek
- Hledej stejné obrázky
- Zakryté předměty – kouká pouze kousek a děti hádají, co je to za předmět
- Schovaný obrázek – děti hledají očima po vymezeném prostoru
- Obtahování, dokreslování, zkrášlování
- Hra se sirkami – sestavím tvar a děti ho sestaví také. Nejdříve 5 sirek
- Kimovy hry
- Hoří, hoří, přihořívá
- Kam jsem schovala – vymyslím věc a děti se ptají. Odpovídám ano – ne
- Pohybové hry – skákání panáka, opičí dráha, školka s míčem apod.

Sluchové vnímání a rozlišování

- Odkud přichází daný zvuk
- Na zapadlého lyžaře – pod dekou a volá o pomoc
- Rozpočítadla, básničky, rytmická cvičení

- Slovní fotbal
- Kolik slabik?
- Den na písmeno „ X “ – celý den d. hledají předměty na dané začínající písmeno
- Vymysli nejvíce slov na..
- Kterou hlásku slyšíš?
- Pepíčku pípni
- Jaký nástroj a odkud slyšíš
- Na určená slova udělat pohyb – uč. vypráví příběh a na kytky dítě udělá dřep a tleskne apod.
- Dávej pozor – 1* písknu – dřep, 2* leh, 3* výskok std.
- Slova v písni nahradit pohybem
- Probudí nás písmeno – když ho děti ve slově uslyší zvednou hlavu

Myšlení

Hry na rozvoj myšlení jsou velice známé a bez problémů vymyslitelné, proto zde uvádím pouze malý výčet.

- Spoj čarou, co k sobě patří
- Co je na obrázku nesprávně a proč?
- Třídít předměty podle daných kritérií
- Slova nadřazená, podřazená, hononyma- jmenovat
- Představ si, že se řídíš hmatem, podle čeho poznáš strom?
- Pantomima
- Origamy
- Bludiště
- Hádanky
- Co se říká
- Tetička přijela do Praha a různé obměny
- Paní Zimnice – p. uč. dělá zimnici a dítě, na které p. uč. jde musí rychle říct např. čeho se bojí chřipka apod.

Různé hry

- Zlobivý žák – d. mají natažené dlaně a v prostřed kruhu stojí zlobivý žák a snaží se děti plácnout přes dlaně
- Na peklo – 1 zavázané oči a ostatní probíhají pekelnou branou
- Zdravíme paní učitelku – volný pohyb po prostoru. Každý si vymyslí pohyb a tím pohybem bude zdravit p. uč. např. zvoneček, holubička atd.
- Na Popletu
- Veselá písmenka
- Jdi ve svých stopách
- Semafor
- Na hádavé princezny – stupňování přídavných jmen
- Co tě napadne, když řeknu – asociace
- Sestav dopis pro nemocného kamaráda
- Bába křivice – prosociální chování – d. jdou potichu zachránit svého kamaráda
- Všechno lítá, co peří má
- Čarování barev

Rozvoj slovní zásoby

- Hádej podle hmatu
- Kuba řekl –
- Na zvědavou Aničku – zvědavě se ptá a děti jí mají odpovídat, poradit,
- Ozvěna
- Těžký úkol – Jde Pepík smutně ze školy,
dnes dostal těžké úkoly.
Kdopak mu děti radu dá,
co všechno na P (k, l) začíná?
- Na básníky – d. hledají ke slovům rýmy
- Jazykolamy
- Dopověz, co nevím – Auto jelo po silnici a
- Co se čím dělá – d. se učí z paměti a podle obrázků vyjadřovat jednotlivé pracovní nástroje, k čemu slouží, popisovat.

ZÁVĚR

Na základě výsledků provedených prognostických testů a následného šetření jsem došla k následujícím závěrům :

Příprava na výuku v mateřské škole je pro děti prospěšná a má své opodstatnění. Každá mateřská škola připravuje děti na školní docházku v jiném duchu. To jim umožňuje v současné době rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Ten nevyčleňuje přípravu na základní školu jako samostatnou část, ale považuje ji za důležitou součást rozvoje osobnosti dítěte. Každá školka si může vytvořit svůj školní a třídní vzdělávací program, který vyhovuje podmínkám mateřské školky a se kterým se ztotožní všechny paní učitelky. Dalším kladem rámcového vzdělávací programu je, že třídní vzdělávací program je vytvořen na konkrétní třídu.

MŠ v Českých Budějovicích pracuje s dětmi na očekávaných požadavcích v prvním ročníku více systematicky. Klade větší důraz na hravé aktivity, na podporu tvořivosti, na rozvoj morálních a citových vlastností apod. Toto je ale ovlivněno tím, že v Mateřské školce v Českých Budějovicích jsou děti rozděleny do tříd podle věku, a proto se s nimi paní učitelka může více zaměřovat na předškolní přípravu. V Uhlířských Janovicích jsou třídy smíšené, a proto paní učitelka nemá tolik možností pracovat systematictěji na připravenosti dětí.

Děti v mateřských školách jsou připravovány na výuku nenásilnou a hravou formou. Mateřská škola jim poskytuje citovou oporu, snaží se, aby děti prožívaly pocit úspěchu a snaží se o jejich osobní rozvoj. Učí děti komunikaci jak s dospělým, tak s vrstevníky či dětmi jiného věku. Děti zde rozvíjí svou fantazii, kreativitu, talent a získávají základní hygienická a sebeobslužná pravidla. Též se naučí toleranci, empatii a schopnosti vyrovnat se s neúspěchem. Paní učitelky jsou v mateřské škole profesionálky, protože dokáží rozdělit svou pozornost a zájem mezi děti tak, že se žádné necítí ukřivděné a nebo preferované. Umí každé dítě za něco ocenit, pochválit, objevují u dětí skrytý potencial.

Návaznost mateřské školy na systém výuky psaní v prvním ročníku ZŠ je dostatečná. Paní učitelky mají výborný přehled o tom, co po dětech paní učitelky na základní škole budou očekávat a k tomu je vedou. Požadavky základní školy na vědomosti dětí jsou patrné při zápisu. Tyto požadavky jsou. poznávání základních

barev, tvarů (kruh, čtverec, trojúhelník, obdélník, válec), matematické představy (řada čísel, přiřazení symbolu k číslu, zjištění počtu předmětů apod.), prostorová orientace (vpravo, vlevo, nad, pod, před, hned vedle apod.), vyjadřovací a řečové schopnosti (umět vyprávět příběh, používat správně jednoduché věty a občas říct souvětí, přídavná jména apod.), kreslení postavy pána či maminky, umět rozpoznat co nepatří do řady atd. Toto vše je v mateřských školách známo a systematicky se to u dětí procvičuje. Též předškolní děti navštíví se školkou první třídu, kde jim prvňáčci ukáží, co už umí. Některé paní učitelky ze základních škol se chodí podívat na práci s předškoláky. Z toho všeho docházím k názoru, že návaznost systému mateřských škol na primární vzdělávání je dostačující. V současné době by se dalo říci, že mateřská škola je součástí vzdělávacího systému, v němž primární vzdělávání navazuje na vzdělávání preprimární.

Při vstupu dítěte do školy se z něj stává školák. To mu zvyšuje sociální prestiž, jak jsem již uvedla. Ve škole je pro dítě vše nové, i když první třída zprvu stále opakuje to, co už děti umí z mateřské školy. Tímto opakováním se děti dostávají na stejnou vědomostní úroveň. A přestože jde o opakování je vše pro děti nové, protože grafický pohyb je zde ohraničen prostorem a lineaturou, novým umístěním činností a jiným prostorem kolem sebe. Též hry jsou poněkud více specifikované na rozvoj fonemického sluchu, uvolnění zápěstí, upevnění pravolevé orientace a orientace v prostoru.

Na závěr konstatuji, že psaní této diplomové práce mi velice přiblížilo souvislosti mezi preprimárním a primárním vzdělávání. Pomohl mi získat spoustu materiálů, které v budoucnu určitě užiji a které zde některé uvádím.

Použitá literatura

- BARTOŇOVÁ, M. : Kapitoly ze specifických poruch učení 2. MU, 2006
- BLATNÝ, L. : Prvopočáteční čtení a psaní. Brno, UJEP, 1981.
- BURIANOVÁ J., JAKOUBKOVÁ, A KOL. : Metodické listy pro předškolní vzdělávání, únor 2005, Raabe
- Časopis RODINA A ŠKOLA, Psaní s říkankou 1 – 4.
- Časopis INFORMATORIUM. č. 5, roč. 2000. Rozvoj grafomotoriky u předškoláků.
- Časopis INFORMATORIUM. č. 2, roč. 2004. Školní zralost a školní připravenost.
- Časopis INFORMATORIUM. č. 8, roč. 2004. Kdy je dítě připravené jít do školy?
- Časopis INFORMATORIUM. č. 9, roč. 2005. Čtení a psaní předškolního věku.
- Časopis INFORMATORIUM. č. 7, roč. 2006. Jak se vyvíjí počáteční psaní dětí?
- DOLEŽALOVÁ, J. : Prvopočáteční psaní. Gaudeamus, 1996
- HEYROVSKÁ, Y. : Nebojte se psaní. PPP- Modřany, Br.
- HŘEBEJKOVÁ, J. A KOL.: Metodická příručka k vyučování českému jazyku a literatuře v 1. ročníku základní školy. SPN, 1990.
- CHYTRÉ PASTELKY : Žlutá knížka, Modrá knížka, Zelená knížka. Fragment 2000
- JANČÍKOVÁ, J. : Rozvoj grafických pohybů u dětí předškolního věku. KPÚ Č.B., 1980
- JEDLIČKA, J. : Úvod do problematiky vyučování na 1. stupni základní devítileté školy. Ostrava, PF. 1973
- JIRÁNEK, F. A SPOL.: Psychologické otázky počátečního čtení a psaní. Praha, SPN, 1955
- KŘIVÁNEK, Z. , WILDOVÁ, R. A KOL. : Didaktika prvopočátečního čtení a psaní. Praha, UK, 1998.
- KOŘÍNEK, M. : Dítě na počátku školní docházky. Praha, SPN, 1974.
- KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. : Předškolní a primární pedagogika. Portál, 2001.
- KUCHARSKÁ, A., ŠVANCAROVÁ, D., : Bezstarostné roky? Kroky a krůčky předškolním vzděláváním. Scientia, 2004.
- LANGMEIER, J. , KREJČÍŘOVÁ, D. : Vývojová psychologie. Grada, 2006.
- LAUSTEROVI, P., U.,: Ist mein Kind schulreif? Reinbek mei Hamburg, Rowohlt 1974.
- LOOSEOVÁ, A., PIEKERTOVÁ, N., DIENEROVÁ G. : Grafomotorika pro děti předškolního věku. Praha, Portál, 2001.

- LOOSEOVÁ, A., PIEKERTO VÁ, N., DIENEROVÁ G. : Grafomotorika pro děti předškolního věku - pracovní listy. Praha, Portál, 2001.
- MICHALOVÁ, Z.: Čáry, máry 1,2. Havlíčkův Brod, Tobiáš 1998.
- MICHALOVÁ, Z.: Kreslíme si každý den. Praha, SPN 1995.
- MIŇHOVÁ, J., MRÁZOVÁ, E., FRÜHAUFOVÁ, V., : Vybrané pedagogické a psychologické problémy výuky elementárního čtení a psaní. PF JEP, 1991.
- MONATOVÁ, L.: Předškolní výchova. Praha, SPN, 1988.
- Kapitoly z předškolní pedagogiky. Brno, 1980.
- NOVÁČEK, M. : Pisanka předškoláka. Ing. Jan Ďurove, Br.
- PÁVKOVÁ, B., : Říkej si se mnou. Brno, CP Books, a. s. 2005.
- PENC, V. : Metodika psaní. Praha, SPN, 1968.
- PEŠKOVÁ, K. : Speciální pedagog v mateřské škole. Br.
- PILAŘOVÁ, M. : Udělej Aničko, udělej klubíčko. Br.
- SANTLEROVÁ, K.: Metody ve výuce čtení a psaní. Brno, 1995.
- 100 didaktických her ve výuce čtení a psaní. Brno, DATIS, 1993.
- SELIKOWITZ, M. : Dyslexie a jiné poruchy učení. Grada, 2000.
- SPÁČILOVÁ, H.: K vybraným problémům diagnostiky předpokladů ke čtení a psaní. [online].<http://epedagog.upol.cz/eped1.2002/clanek08.htm>
- SVOBODOVÁ, J.: Metodika rozvoje grafomotoriky a počátečního psaní. Praha, IPPP 1998.
- SVOBODOVÁ, Z.- KOLÁTOROVÁ, H.: Hrajeme si s předškoláky. Praha, PPPP s. r. o. 1999.
- SYNEK, F. : Říkejme, si. ArchArk, 1995.
- ŠTÝVAR, V.: Klubíčko. Ostrava, Grafie, 1994.
- TYMICOVÁ, H. : Nauč mě správně číst. Ostrava, SPL, 1996.
- TYMICOVÁ, H. : Nauč mě správně psát. Ostrava, SPL, 1996.
- VÁGNEROVÁ, M. : Vývojová psychologie 1. dětství a dospívání. Praha, Karolinum, 2005.
- VERECKÁ, N. : Jak pomáhat dětem při vstupu do školy. NLN, 2002.
- ZELINKOVÁ, O. : Poruchy učení. Portál, 1994.

Přehled pracovních sešitů, metodických listů a knih s náměty

Tyto knížky jsou staženy z internetových stránek rámcového vzdělávací programu pro předškolní výchovu a uvádím je zde pro možnou inspiraci.

<http://www.rvp.cz/sekce/12>

<http://www.rvp.cz>

Anička a Nebešťánek, Jarní příběh / Petr Jašek. Praha: Hvězdárna a planetárium hlavního města Prahy, 2002.

Bezva hrátky se zvířátky.I.,II., III / [ilustrace Christian Van den Daele], Havlíčkův Brod: Fragment, 2000.

Bystrozraký Filip / Eva Vančurová, Praha: Albatros, 1994.

Filip rozum bere / Eva Vančurová, Praha: Albatros, 1994.

Grafomotorika pro děti předškolního věku / Antje C. Looseová, Nicole Piekertová, Gudrun Dienerová, Praha: Portál, 2001.

Honzík jde do školy / Luděk Schneider, Kladno: Delta, 2000.

Hra s tvarem pro děti předškolního věku / Júlia Ženíšková, Nové Město nad Metují: NOMI, 2000,

Hrajeme si s Filipem 1. Logické myšlení . Praha: Portál 2004.

Hrajeme si s Filipem 2. Srovnávání a vybarvování. Praha: Portál 2004.

Hrajeme si s Filipem 3. Hádanky a počítání . Praha: Portál 2004.

Hrajeme si s Filipem 4. Pozorujeme porovnáváme. Praha: Portál 2004.

Hrajeme si s Filipem 5. Hledáme souvislosti a odlišnosti. Praha: Portál 2005.

Hrajeme si s Filipem 6. Hádanky a kombinace. Praha: Portál 2005.

Hrajeme si s Filipem 7. Poznáváme a kreslíme. Praha: Portál 2005.

Hrajeme si s Filipem 8. Přemýšlíme a doplňujeme. Praha: Portál 2005.

Hrajeme si s Filipem 9. Kreslíme a luštíme. Praha: Portál 2006.

Hrajeme si s Filipem 10. Uvažujeme a dokreslujeme, Praha: Portál 2006.

Hrajeme si s krtkem / Zdeněk Miler, Praha: Albatros, 2003.

Hrátky s pohádkami / Aleš Straka a kol., Brno: MC nakladatelství, 2001.

Klubičko / Václav Štývar, Ostrava-Kunčice: Grafie, 1994.

Kulihrášek objevuje / [napsala Anna Sójka, Havlíčkův Brod: Fragment, 2002.

Kulihrášek se učí počítat / Anna Sójka, Havlíčkův Brod: Fragment, 2002.

Malá škola pro předškoláky / Renata Frančíková, Josef Vandas, Praha: Pierot, [1999?].

Maxi hrátky se zvířátky / Christian van den Daele, Havlíčkův Brod: Fragment, 2000.

Metodické listy pro předškolní vzdělávání / Kolektiv autorů, Praha: RAABE, 1999.

Moje krůčky k počítání / Olga Kubějová, Brno: Didaktis, 2002.

Moje krůčky k přemýšlení / Mária Tarábková, Brno: Didaktis, 2002.

Porovnej, dokresli, spojuj, rozlišuj, skládej / Věra Pokorná, Praha: Blug, 1994.

Přemýšlej, vybírej, rozlišuj, srovnávej, sestavuj / Věra Pokorná, Praha: Blug, 1995.

Rok předškoláka. Jaro / Mária Nováková, Nové Město nad Metují: Nomi, [2003?].

Rok předškoláka. Léto / Mária Nováková, Nové Město nad Metují: Nomi, [2003?].

Rok předškoláka. Podzim / Mária Nováková, Nové Město nad Metují: Nomi, [2003?].

Rozvíjení poznání předškoláka / Miroslav Nováček, Nové město nad Metují: Nomi, 2001.

Rozvoj početních představ. 2 / Zdena Michalová, Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2002.

Šimonovy pracovní listy 1. Celkový rozvoj / Markéta Mlčochová, Praha: Portál, 1996.

Šimonovy pracovní listy 2. Obrázky, Geometrické tvary / Markéta Mlčochová, Praha: Portál, 1999.

Šimonovy pracovní listy 3. Uvolňovací cviky / Markéta Mlčochová, Praha: Portál, 1996.

Šimonovy pracovní listy 4. Rozvoj myšlení a řeči / Blanka Borová, Praha: Portál, 2002,

Šimonovy pracovní listy 5. Grafomotorická cvičení / Marie Pilařová, Praha: Portál, 2002.

Šimonovy pracovní listy 6. Logopedická cvičení 1: M,P,B,V,F,C,S,Z,Č,Š,Ž / Věra Charvátová-Kopicová, Praha: Portál, 2002.

Šimonovy pracovní listy 7 Logopedická cvičení 2 : J,H,CH,K,Ď,Ť,Ň,D,T,N,L,R,Ř / Věra Charvátová-Kopicová, Praha: Portál, 2002.

Šimonovy pracovní listy 8. Rozvoj logického myšlení / Věra Kárová, Praha: Portál, 1998.

Šimonovy pracovní listy 9. Grafomotorika a kreslení / Věra Pokorná, Praha: Portál, 1998.

Šimonovy pracovní listy 10. Rozvoj obratnosti mluvidel a nácvik dýchání / Markéta Mlčochová, Praha: Portál, 1999.

Šimonovy pracovní listy 11. Grafomotorická cvičení / Klára a Jan Smolíkovi, Praha: Portál 2006.

Šimonovy pracovní listy 12. Dopravní výchova / Klára a Jan Smolíkovi, Andrea Koblasová, Praha: Portál 2006.

Učíme se abecedu / Marcela Hajtášová, Kladno: Delta, 2001.

Učíme se s obrázky / Luděk Schneider, Kladno: Delta, 2003.

V září budu prvňáčkem / Mája Harnišová, Nové Město nad Metují: Nomi, 2001.

Velký rádce předškoláka / Marie Tetourová, Frýdek-Místek: Alpress, 2001.

Zábavná cvičení, hlavolamy a bludiště / Věra Krumphanzlová, Praha: Portál, 2002 .

Začínáme kreslit - 1. část / Aut. Sylvie Mertová, Ostrava-Kunčice: Grafie, 1994.

Zelené čarování / Christian Van den Daele, Havlíčkův Brod: Fragment, 2002.

100 her k rozvoji tvořivosti v předškolním a mladším školním věku / Elfriede Pausewang, Praha : Portál, 1992.

100 her na pět minut/ Elke Danneckerová, Birgit Riegerová , Praha: Svojtka & Co., 2000.

111 námětů pro tvořivou hru dětí, Praha: Portál, 1998.

130 didaktických her pro skupiny dětí od 3 do 8 let / Elfriede Pausewangová, Praha: Portál, 1994.

150 her k utváření osobnosti pro děti od 3 do 8 let / Elfriede Pausewang, Praha: Portál, 1993.

200 výtvarných činností / M. A. Kohlová, Praha: Portál, 2003.

261 her pro děti od tří let / Johanna Friedl, Praha: Grada, 2002.

300 her a cvičení pro úspěšný vstup do školy / Mary Weaverová, Praha: Portál, 2001.

6 x 25 her rozvíjejících schopnosti a dovednosti dítěte / Penny Warner, Praha: Portál 2005.

7 prvních let života rozhoduje / J. Brierley, Praha: Portál, 2000.

Angličtina plná her / Jana Hanšpachová, Zuzana Řandová, Praha: Portál 2005.

Ať si už mohou naše děti ve své škole hrát! / Hana Budínská , Praha: IPOS-ARTAMA, 1992.

Barevné cinkání / Vlasta Beilová , Cheb: Music Cheb, 1997.

Bezstarostné roky? / Anna Kucharská, Daniela Švancarová, Praha: Scientia, 2004.

Co, kdy a jak ve výchově dětí / Zdeněk Matějček, Praha: Portál 2002.

Co chceš, mami? / Claudia a Eberhard Mühlenovi, vyd. 1, Praha : Advent-Orion, 1996.

Cvičení a testy obratnosti, vytrvalosti a síly / Jan Neuman, Praha: Portál, 2003.

Cvičení pro rozvoj řeči / Charlotte Lynch, Julia Kidd , Praha: Portál, 2002.

Cvičení předškolních dětí a rodičů s dětmi / Blanka Borová et al., Praha: Česká asociace Sport pro všechny, 2000.

Cvičíme a hrajeme si / Vlasta Karásková a kol. Ostrava: Montanex, 2004.

Čáry, klikyháky, paňáci a auta / Jaromír Uždil, 5., přeprac. a dopl. vyd., Praha: Portál, 2002.

Čítanka pro nejmenší na celý rok / [sestavil Jiří Miškovský], Liberec: Dialog, 2003.

Děti s odkladem školní docházky a jejich úspěšný start ve škole / Hana Žáčková, Drahomíra Jucovičová, Praha: D & H, 1998.

Děti, hra a umění /Marie Severová, Věra Mišurcová, Praha: ISV, 1997,

Děti potřebují hranice / Jan-Uwe Rogge, Praha: Portál 2000.

Diagnostika předškoláka / Jiřina Klenková, Helena Kolbábková, Brno: nakl., 2003.

Didaktika tělesné výchovy nejmenších dětí a dětí s hendikepy / Hana Dvořáková, Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2000.

Dítě v osobnostním pojetí / Zdeněk Helus, Praha: Portál, 2004.

Dobrý start do školy / Jean Anderson, Susan Fischgrund, Mary Lobascher, Praha: Portál, 1994.

Ekologická výchova v mateřských školách / Jiří Bureš et al., Pardubice: Task klub - Ekocentrum Paleta, 1996.

Elektronická kniha her [grafika] / Praha: Svojtka & Co., c2001.

Emoční inteligence dítěte a její rozvoj / L. E. Shapiro, Praha: Portál, 2004.

Grafomotorika pro děti předškolního věku / kolektiv autorů, Praha: PORTÁL: 2001.

Hlasy a hlásky / František Synek, Praha: ArchArt, 1999.

Hrajeme na zobcovou flétnu / Kateřina Koutníková, Praha: Portál, 2003.

Hrajeme si loutkové divadlo / [text a ilustrace] Vladimír Leština, Praha: Portál, 1995.

Hrajeme si s předškoláky (Svobodová, Kolátorová) nakl.:Pražská pedagog.psychoická poradna: 1997.

Hrajeme si spolu s rodiči aneb výchova řeči dětí a rodičů / Vlasta Kazdová Ostrava, Montanex 2004.

Hry pomáhají s problémy / Zdeněk Šímanovský, Václav Mertin, Praha: Portál, 1996.

Hry pro pravo-levou orientaci (a pro radost) / D. Janečková, Havlíčkův Brod: TOBIÁŠ, 2004.

Hry pro rozvoj dětského mozku / Pam Schiller, Praha: Portál, 2004.

Hry pro usměrňování agresivity / Andrea Erkert, Praha: Portál, 2004.

Hry pro všestranný rozvoj dítěte / Louise Doyon, Praha: Portál, 2003.

Hry v přírodě s malými dětmi / Dušan Bartůněk, Praha: Portál, 2001.

Hudebně pohybová výchova / E. Kulhánková, Praha: Portál, 2000.

Hudební výchova dětí předškolního věku 2 / Miloš Kodejška , Praha: Karolinum, 1991.

Hudební výchova dětí předškolního věku 1 / Miloš Kodejška, Hana Váňová, Praha: SPN, 1989.

Hudební výchova dětí předškolního věku. 3, Doprovody písní pro děti předškolního věku / Miloš Kodejška, Mikuláš Popovič , Praha: Karolinum, 1991.

Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku / Miloš Kodejška, Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002.

Jak odmalíčka rozvíjet inteligenci dětí / Nessia Laniado, Praha: Portál, 2004.

Jak ochránit předškolní dítě před sexuálním zneužitím / Jiřina Dolanská, Praha: Elektra, Centrum pomoci ženám zneužitým v dětství, 2002.

Jak plánovat a efektivně pracovat s předškolními dětmi / Alena Držalová, Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 2000.

Jak pomáhat dětem při vstupu do školy / Naděžda Verecká, Praha: Lidové noviny, 2002.

Jak rozvíjet nadání našich dětí / J. R. Campbell, Praha: Portál, 2004.

Jak šly děti z mateřské školy do zoologické zahrady / Alena Nedvědová, Praha: Státní zdravotní ústav, 2001.

Je vaše dítě připraveno do první třídy? / Jaroslava Budíková, Patricie Krušinová, Pavla Kuncová, Brno: Computer Press, 2004.

Jednou budu školákem / M. Guiraová-Jullienová, M. Marchal, Praha: Portál, 1999.

KAFOMET Katalog forem a metod práce pro mateřské školy / Kolektiv autorů, Stařeč: INFRA, 2003.

Každý začátek v mateřské škole je těžký / Haefele, Wolf-Filsinger, Praha: PORTÁL, 1993.

Kdo si hraje, nezlobí / Dorothy Einon, Frýdek-Místek: Alpress, 2003.

Kniha plná her / Regina Grabbetová , Praha: Svojtka & Co., 1999.

Kresba jako nástroj poznání dítěte / R. Davido, Praha: Portál, 2001.

Kreslení pro mne / Jiřina Bednářová, Brno: Mravenec, 1992.

Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole / M. Havlínová a kol., Praha: Portál, 2000.

Les a praktická ekologická výchova v mateřských školách / Josef Hederer, Hildegard Schmidbauer, Praha: Pražské ekologické centrum, 1996.

Lidové písničky a hry s nimi / Z. Šimanovský, A. Tichá, Praha: Portál, 1999.

Logopedická prevence / Dana Kutálková, Praha: Portál, 2002.

Logopedie předškolního věku / Miloš Sovák , Praha: SPN, 1986

Magické roky / Selma H. Fraibergová , Praha: Triton, 2002.

Malý průvodce dramatickou výchovou v mateřské škole / Sest. Eva Machková, Praha: Artama (Ipos), 1992.

Malý tyran / Jiřina Prekopová, Praha: Portál, 1999.

Máme doma prvňáčka / Jarmila Klégrová , Praha: Mladá fronta, 2003.

Maria Montessori - aktuálně / Věra Šebestová, Jana Švarcová , Praha: Vyšší pedagogická škola a střední pedagogická škola a gymnázium v Praze, 1996.

Mateřská škola - teorie a praxe I. / Eva Šmelová, Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.

Mateřská škola a právo / Kolektiv autorů, Praha: RAABE, 2005.

Mateřská škola jako životní prostor 1 / Blanka Jeřábková , Brno: Masarykova univerzita, 1993.

Míče, míčky a hry s nimi / Blanka Borová, Praha: Portál, 2001.

Naše mateřská škola na cestě ke zdraví / Pavel Kopřiva, Kroměříž: Spirála, 1996.

Nauč se hodiny Praha : Svojtka & Co., 2002.

Než půjdeš do školy / Eva Opravilová (Sv.) 1., Praha: Blug, 1995.

Než půjdeš do školy / Eva Opravilová. (Sv.) 2 ., Praha : Blug, 1996.

Nové inforatorium (školy mateřské), to jest pojednání o tom, jak děti ve věku do šesti let vychovávají tedy vésti, cvičiti a seznamovati je se světem lidí a věcí / Sestavili a zpěvníkem opatřili Pavel Jurkovič a Václav Korbel, Brno : Moravské hudební vydavatelství, 1992.

Objevujme bibli / české vydání zpracovali M. Beňová , Praha: Oliva, 1994.

Obrázky do školky / Émilie Beaumontová, Marie-Renée Pimontová , Bratislava: Mladé léta, 2001.

Od báboviček k magnetům / Robert A. Williams, Robert E. Rockwell, Elizabeth A. Sherwoodová , Praha: Portál, 1996.

Od pěti do pětadvaceti / Gusti Gebhardt , Třebíč: FiBox, 1993.

Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program / Olga Zelinková , Praha, Portál: 2001.

Pedagogický slovník / J.Průcha, E. Walterová, J.Mareš Praha: Portál, 2003.

Pískání pro předškoláky [hudebnina] / Žďár nad Sázavou : Informační a metodické centrum, 1996.

Písničky a říkadla tancem / Eva Kulhánková, Praha: Portál, 2002.

Po dobrém nebo po zlém? / Z. Matějček, Praha: Portál, 2000.

Počítejte s matematikou pro předškolní věk / Jiří Cihlák, Milan Zelenka , Praha: Fortuna, 1996.

Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte / Hana Dvořáková, Praha: Portál, 2002.

Pohybová čítanka / Vlasta Karásková , Olomouc: Hanex, 1996.

Pohybové hry s využitím míčů na mateřské škole / Anežka Prášková , Hodonín: Okr. pedagog. středisko, 1989.

Pohybové pohádky předškoláků / Ferdinand Mazal, Jarmila Chlopková, Olomouc: Hanex, 1994.

Poprvé v mateřské škole / Renate Niesel, Wilfried Griebel, Praha: Portál 2005.

Poznání za milion / Helena Vlasová, Praha: Portál, 2001.

Problémové děti v mateřské škole / Alexander Sagi , Praha:Portál, 1995.

Problémové dítě a hra / Kolektiv autorů, Praha: RAABE, 2003.

Program sexuální výchovy dětí předškolního věku: než se dítě zeptá / Kateřina Smolíková, Růžena Hajnová, Praha: Portál, 1997.

Prvních pět let / Caroline Ashová, Praha : Ikar, 2002.

Předcházíme poruchám učení / Brigitte Sindelarová, Praha: Portál, 2003.

Předsportovní průprava / Jiří Fejtek, Zuzana Mazurovová, Praha: Olympia, 1990.

Předškolní a primární pedagogika / Zuzana Kolláriková, Branislav Pupala (eds.), Praha: Portál, 2001.

Předškolní děti v přírodě / Ivana Michalová , Praha: Český ústřední výbor Československého svazu tělesné výchovy, 1990.

Předškolní dítě a jeho svět / Lenka Šulová, Chantal Zaouche-Gaudron. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2003.

Předškolní pedagogika I. Smysl a proměny dětství / Eva Opravilová, Technická univerzita v Liberci, 2002.

Předškolní pedagogika II. Hra / Eva Opravilová , Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2004.

Předškolní výchova / odborná redaktorka E. Opravilová, A. Hanková, Praha: Univerzita Karlova, 1991.

Předškolní výchova zrakově postižených dětí / Libuše Ludíková, Olomouc: Univerzita Palackého, 1990.

Předškolní výchova: deset principů moderní pedagogiky a jejich aplikace v praxi / Tina Bruceová , Praha: Portál, 1996.

Přehled vývoje dítěte / K.E.Allen, L.R.Marotz, Praha: Portál, 2002.

Příběhy z měsíční houpačky / autor: Müllerová, Praha: Portál, 2001.

Přirozená výchova k vůdcovství / Antonín Huvar, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994.

Příručka klavírních doprovodů a dirigování písní v mateřské a základní škole / Miloš Kodejška, Mikuláš Popovič, Praha : Portál, 1996.

Psychologický výklad pohádek / M. L. von Franz, Praha: Portál, 1998.

Psychologie handicapu. 3. část, Vývoj postiženého dítěte v předškolním věku / Marie Vágnerová, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003.

Psychologie pro učitelky mateřské školy / Václav Mertin, Ilona Gillernová (eds.), Praha: Portál, 2003.

Psychologie problémového dítěte předškolního věku / Marie Vágnerová, Liberec: Technická univerzita, 2000.

Relaxační hry s dětmi / M. Nadeau, Praha: Portál, 2003.

Rok v mateřské škole / E. Opravilová, V. Gebrhartová, Praha: Portál, 2003.

Rozcvičky v mateřské škole: výchova ke zdravému životnímu stylu / Hana Volfová, Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1998.

Rozcvičky v mateřské škole II. / Hana Volfová, Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 2002.

Rozhodujeme o dětech / H. Rudolph Schaffer, Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 1994.

Rozvíjíme emoce dětí / Simone Pfeffer, Praha: Portál, 2003.

Rozvíjíme logické myšlení / Roger Rougier, Praha: Portál, 1996.

Rozvíjíme sebedůvěru dětí / Angie Roseová, Lynn Weissová, Praha: Portál, 2003.

Rozvoj grafomotoriky v předškolním věku / Květoslava Santlerová, Hana Sýkorová, Brno: Masarykova univerzita, 1994.

Řehoři, řekni Ř / B. Pávková, Šmarda, Praha: ALBATROS, 2000.

Říkejme si přísloví / Petr Kukal, Praha: Portál, 2005.

Řízení mateřské školy / Kolektiv autorů, Praha: RAABE, 2004.

S pastelkou v království matematiky / Jana Remišová, Český Těšín: Poradce, 2003,

Sbírka říkadel a veršů / vybrala a sestavila Jitka Halasová, Brno: Didaktis, 2002.

Sít škol 2003-2004, Speciální školy a předškolní zařízení, Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání - nakladatelství TAURIS, 2003.

Skáče, běháme a hrajeme si na hřišti i pod střešou / Aleš Kaplan, Jiří Bartůněk, Jan Neuman, Praha: Portál, 2003.

Současná mateřská škola a její řízení / Zuzana Bečvářová, Praha: Portál, 2003.

Sportujeme s nejmenšími dětmi / Hana Dvořáková, Praha: Olympia, 2001.

Strašidla a pohádkové bytosti / Leona Marcinko, Praha: Portál, 2005,

Surdopedie se zaměřením na raný a předškolní věk / M. Pulda, Brno : Masarykova univ., 1993

Škola před školou I. / Vlasta Rezková, Lucie Tumpachová, Praha: Pražská pedagogicko-psychologická poradna, 2004,

Škola před školou II. / Vlasta Rezková, Lucie Tumpachová, Praha: Pražská pedagogicko-psychologická poradna, 2004,

Školka plná zábavy / P. Claycombová, Praha: Portál, 1999

Tělesná výchova v rámcovém programu; Základní motorika / Hana Dvořáková, Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001,

To je myš / Bedřiška Jirásková, Ústí nad Labem: Pedagogické centrum Ústí nad Labem, 2002,

Třída plná pohody / CH. A. Smith, Praha: Portál, 2001,

Tvoříme ve stylu známých malířů / Jan Uhlíř, Praha: Portál, 2002

Učíme se českou znakovou řeč / Marie Růžičková, Praha: Septima, 2000,

Úkoly speciálně pedagogické diagnostiky ve výchovně vzdělávací práci s tělesně postiženými dětmi předškolního věku / Dagmar Polášková, Marie Vítková, Brno: Masarykova univerzita, 1994,

V každém jablíčku je malá jablň, aneb, Využití dramatické výchovy při práci s tematickými celky v mateřské škole v kontextu s cíli předškolního vzdělávání / Hana Švejdomá, Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 2001

Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let / Anne Bacáš, Praha: Portál, 2004

Veselé hry s malými dětmi / Jana Hanšpachová, Praha: Portál, 1999

Veselé písničky / Zdeněk Petržela, Praha : Portál, 2001,

Volná hra / Maria Caiatiová, Světlana Delačová, Angelika Müllerová, Praha: Portál, 1994,

Vybrané otázky z předškolní výchovy / Dana Tomanová, Brno: Masarykova univerzita, 1994,

Vyrábíme dárky s malými dětmi / Stephanie R. Mueller, Ann E. Wheeler, Praha: Portál, 2003,

Výtvarná výchova v předškolním věku / Svobodová, Havlíčkův Brod: TOBIÁŠ, 1998,

Výtvarná výchova v předškolním věku / Jaromír Uždil, Emilie Šašinková, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983,

Výtvarné čarování : Artefiletika pro předškoláky a mladší školáky / Slavíková a kol., Praha: PF-UK, 2000

Výtvarné činnosti pro malé děti / M. F. Kohlová, Praha: Portál, 2004,

Výtvarné hry a výtvarné techniky v dětské výtvarné činnosti / Božena Veselá, Hodonín: Okresní pedagogické středisko, 1991,

Výtvarné techniky pro děti / Petra Vondrová, Praha: Portál, 2001

Vývoj dětské řeči v předškolním věku / Jaroslava Pařezová, Brno: Krajský pedagogický ústav, 1987

Výživa a vývoj osobnosti dítěte / Slávka Fraňková, Jiří Odehnal, Jana Pařízková, Praha : HZ, 2000,

Vzdělávací program Začít spolu pro předškolní vzdělávání / J. Gardošová, L. Dujková a kol., Praha: Portál, 2003

Waldorfská pedagogika a jiné alternativy / Milan Valenta, Olomouc: Univerzita Palackého, 1993,

Z pohádky do zahrádky / autor: Uhříčková, Brno: REZEKVÍTEK , rok vydání: 2002,

Zákoník práce s komentářem pro školy, předškolní a školská zařízení / Michal Spirit , Praha: Portál, 2002,

Zdravá výživa v mateřské škole / O. Illková, Z. Vašíčková, Praha: Portál, 2004,

Zimní hry na sněhu i bez něj / Jiří Brtník, Jan Neuman, Praha: Portál, 2003,

Znakuj! Znakujme! Znakujte! / Marie Růžičková, Praha: Asnep, 1998,

Zpívejte s nejmenšími / sestavila Věra Mišurcová , Praha : Česká hudební společnost, 1983

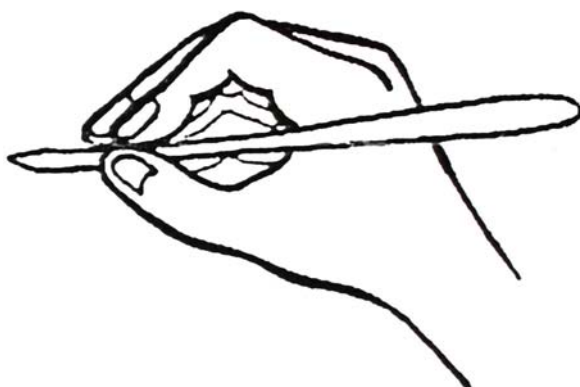
Seznam příloh

Příloha 1	Nesprávné způsoby držení psacího náčiní
Příloha 2	Uvolňovací cvičení
Příloha 3	Poloha těla při psaní
Příloha 4	Testy školní zralosti
Příloha 5	Výsledky výzkumů
Příloha 6	Fotografie
Příloha 7	Pracovní listy pro děti
Příloha 8	Německý test Lausterových

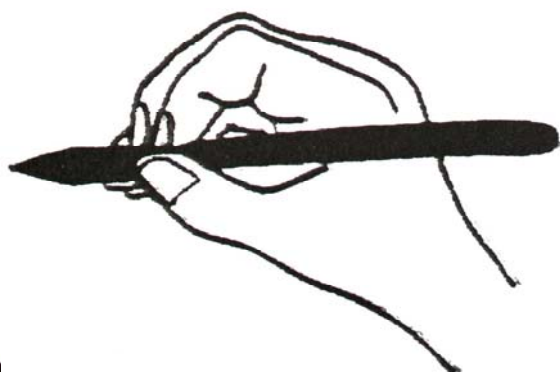
vařečkové držení

Protažená hrstička

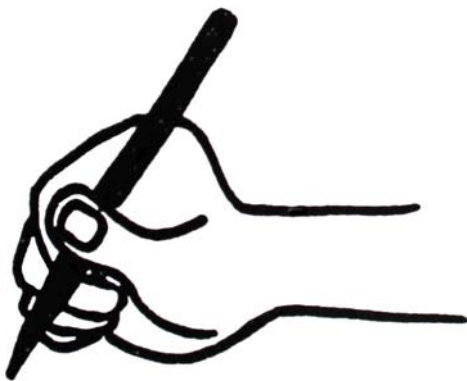
Hrstičkový úchop

Špetkový úchop s palcem, který přesahuje přes ukazováček

Pěstičkový úchop

Smyčcový úchop

Křečovitě držení ruky

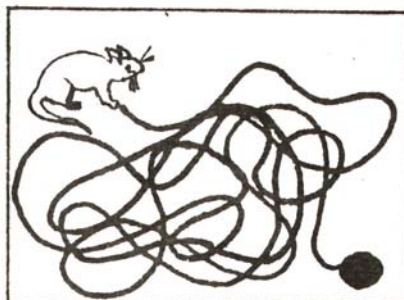

Uvolňovací cvičení

PŘÍLOHA č.2a

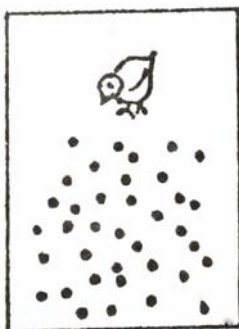
Cvik č.1

Běhala myška, běhala,
teplý pelíšek hledala.
honila ji kočička,
už je v dírcce myšička.

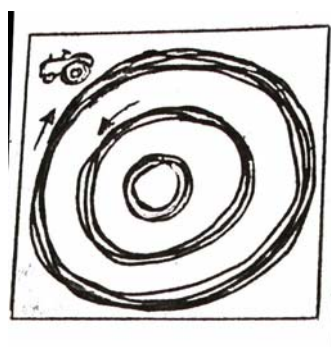
Cvik č. 2

Zobem zobe kuřátko,
Bude plné volátko.

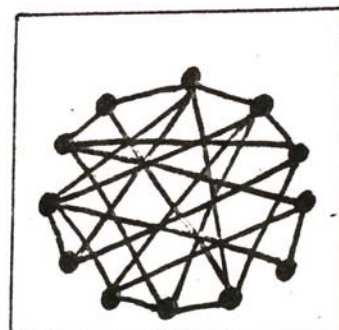
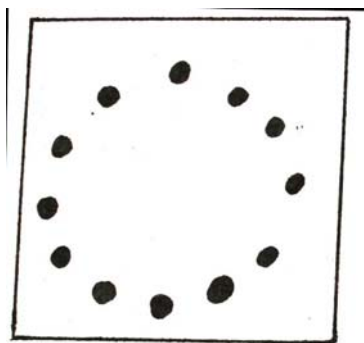
Cvik č. 3

Jede traktor po silnici,
jede frk, frk, frk k oranici.
Bude frk, frk, frk orati,
bez koně a opratí.

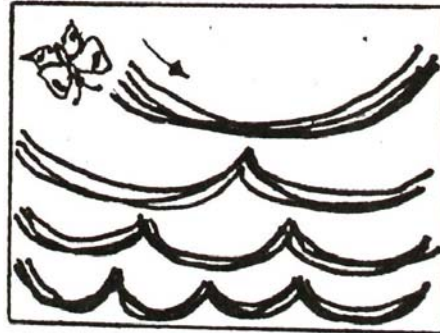
Cvik č. 4

Padají závory,
pojede vlak,
zastaví motory,
dobře jim tak.
Musí jezdit pomaleji,
jako vláček po koleji.

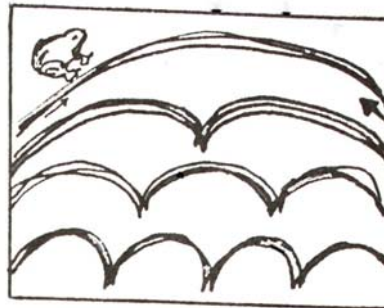
Cvik č. 5

Na chrpový květ,
 motýlek si sed,
 houpy – houpy, už se houpá,
 už se houpá – k nebi vstoupá,
 zlobí se už květ:
 „ Přestaň dovádět,
 přestaň, nebo Motýlkovým
 zítra na tebe to povím.“

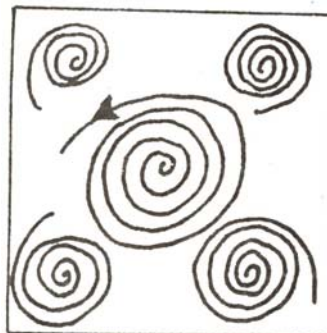
Cvik č. 6

Žába skáče po blátě,
 koupíme ji na gatě.
 Na jaké, na jaké?
 Na zelené střípaté.

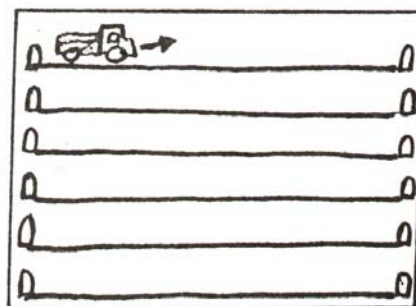
Cvik č. 7

Motám, motám klubíčko,
 jeden metr, druhý metr,
 bude z něho jablíčko?
 Kdepak, pro panenku svetr.

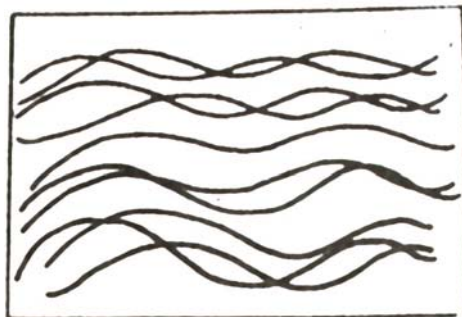
Cvik č. 8

Tú, tú, tú,
 Auto už je tu.

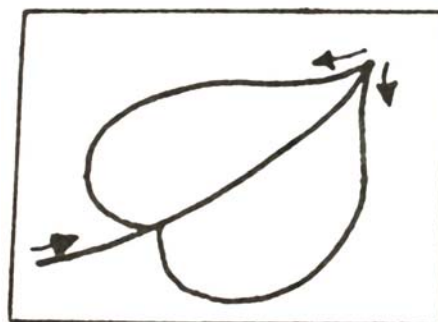
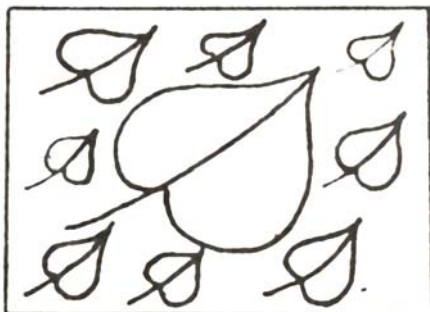
Cvik č. 9

Vlnky a vlnky okolo tebe,
rybník je plný modrého nebe.

Cvik č. 10

Listopad, listopad,
lísteček mi na dlaň spad.

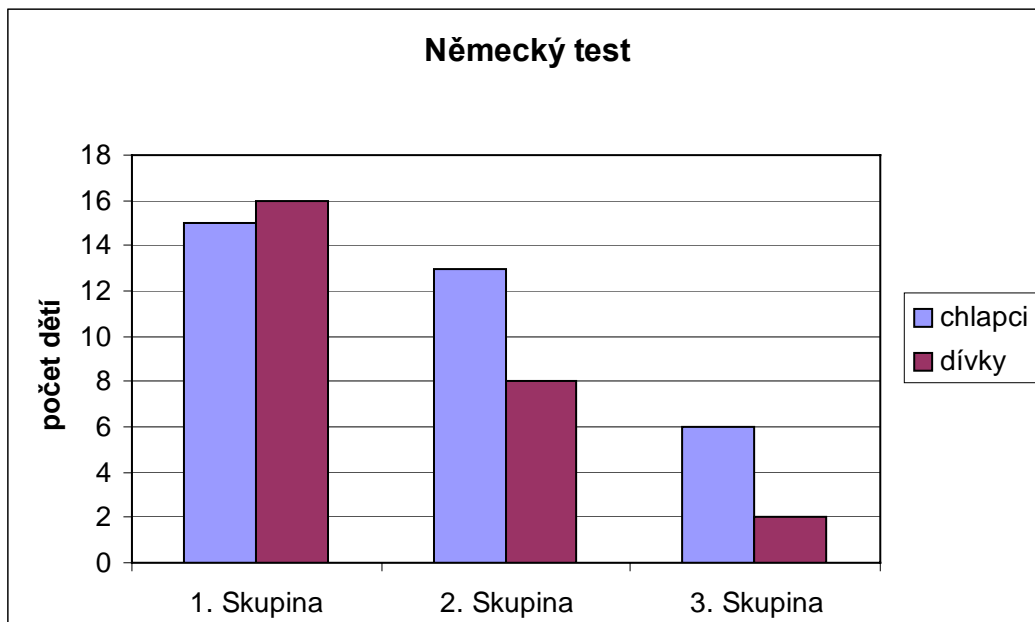
Napodob dané písmo

ah ej kw H
ah ej kw H

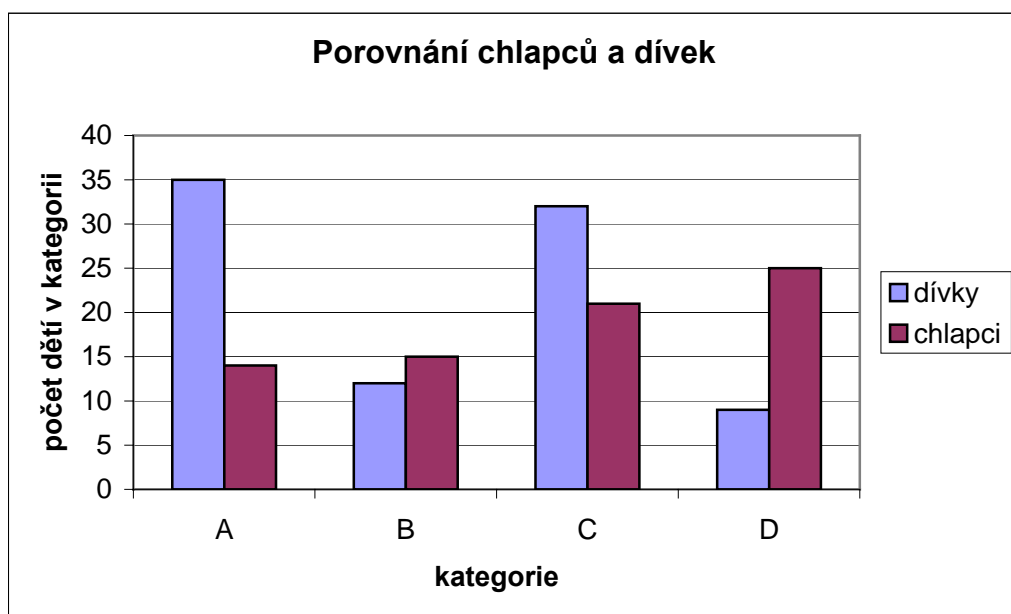
Postava pána

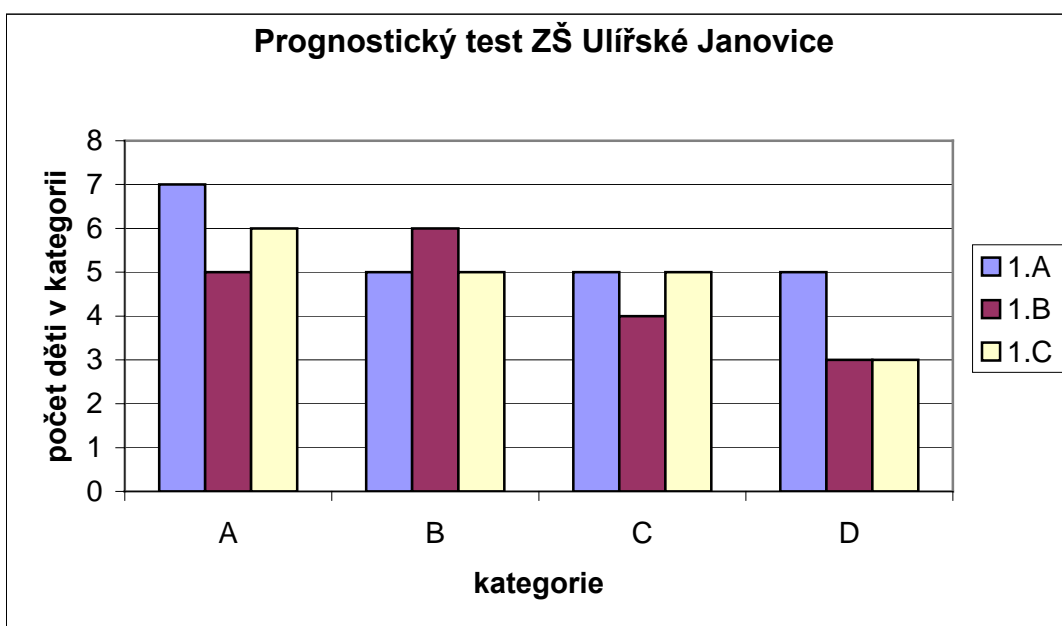
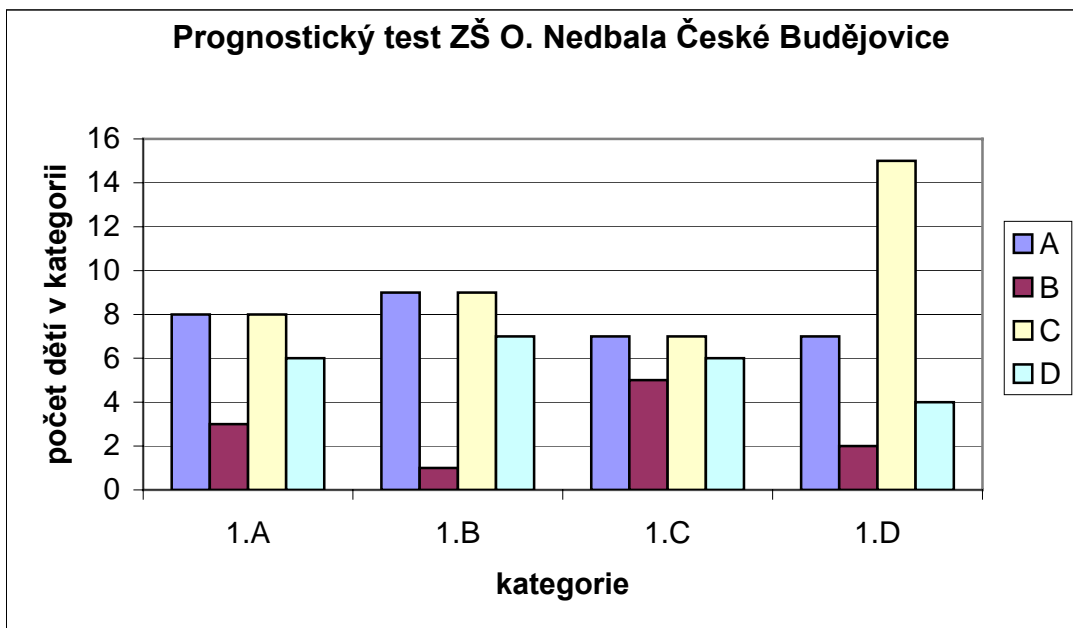

Lausterův test

Výsledky prognostických testů „pilka“ na ZŠ

Semínka v postýlce

Podzimníček a zahrada nesmyslů

Sídliště

Naše školka...

Takto pracujeme ...

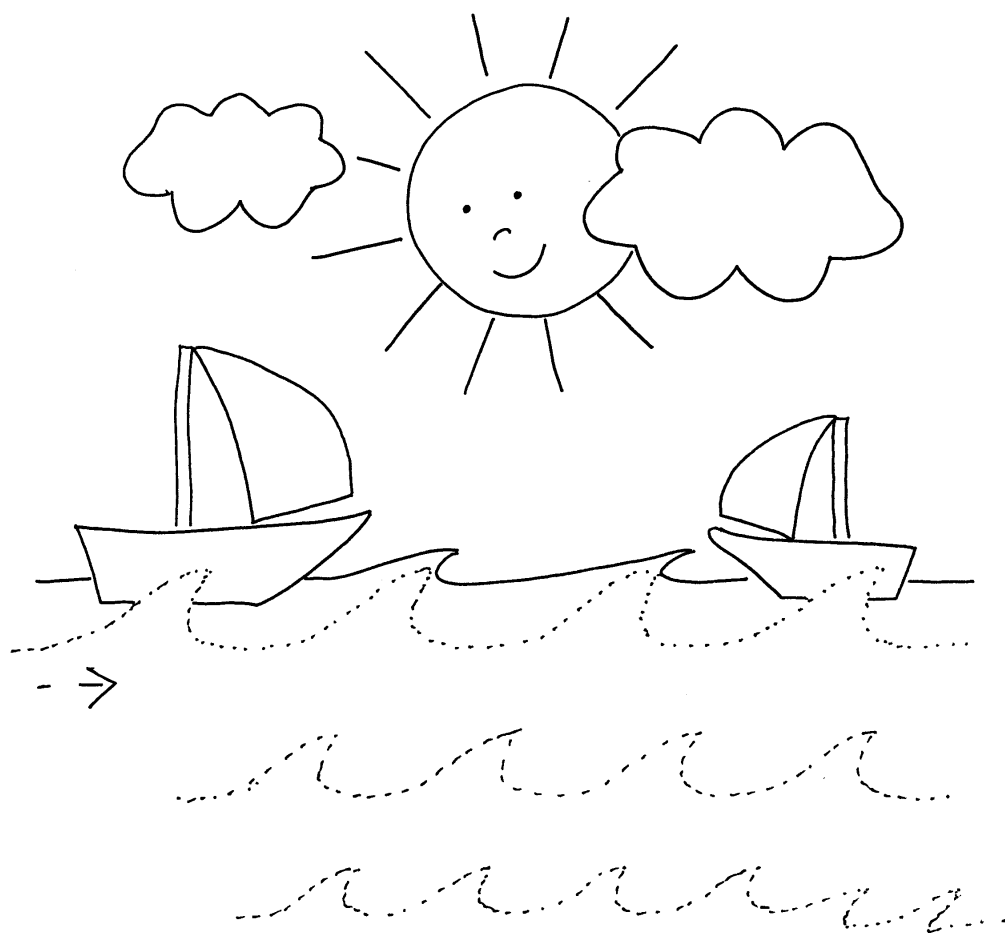

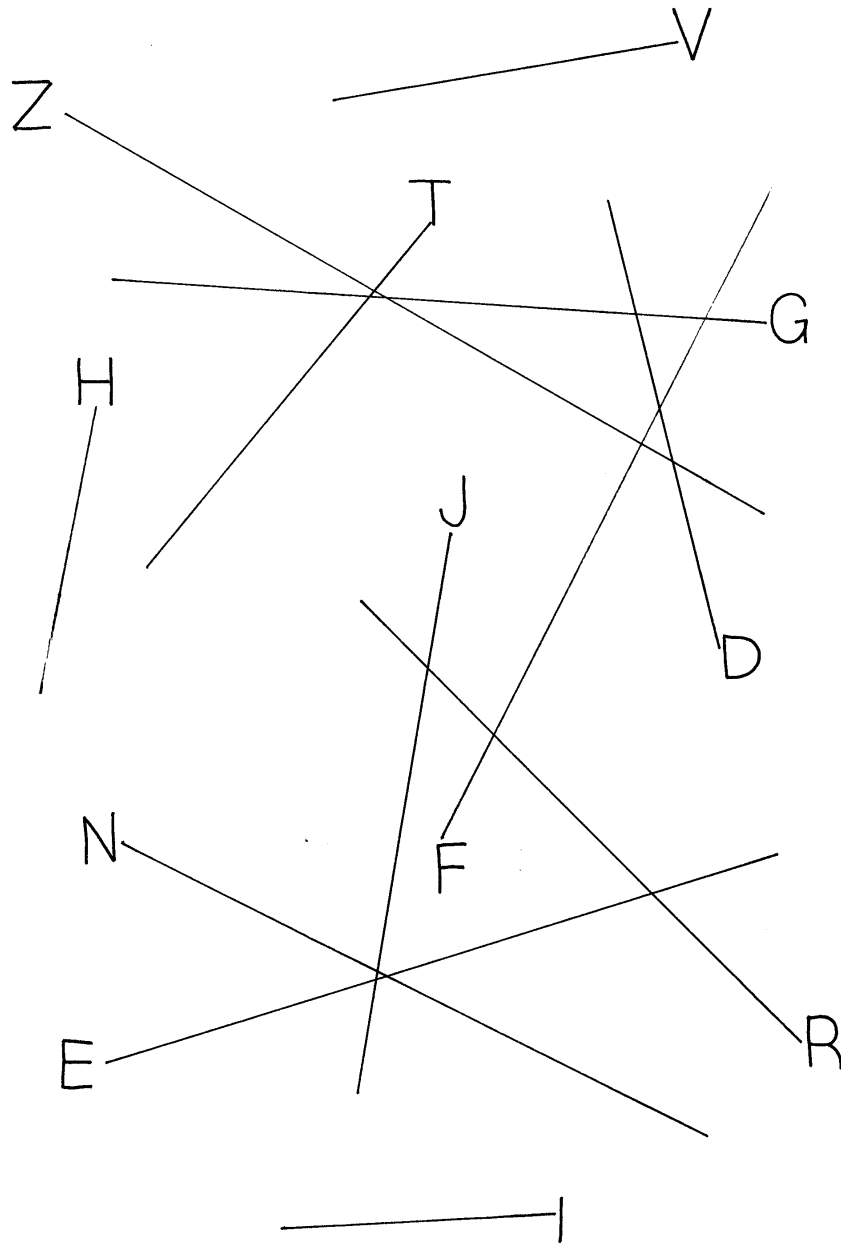
Prostorová orientace, jemná motorika

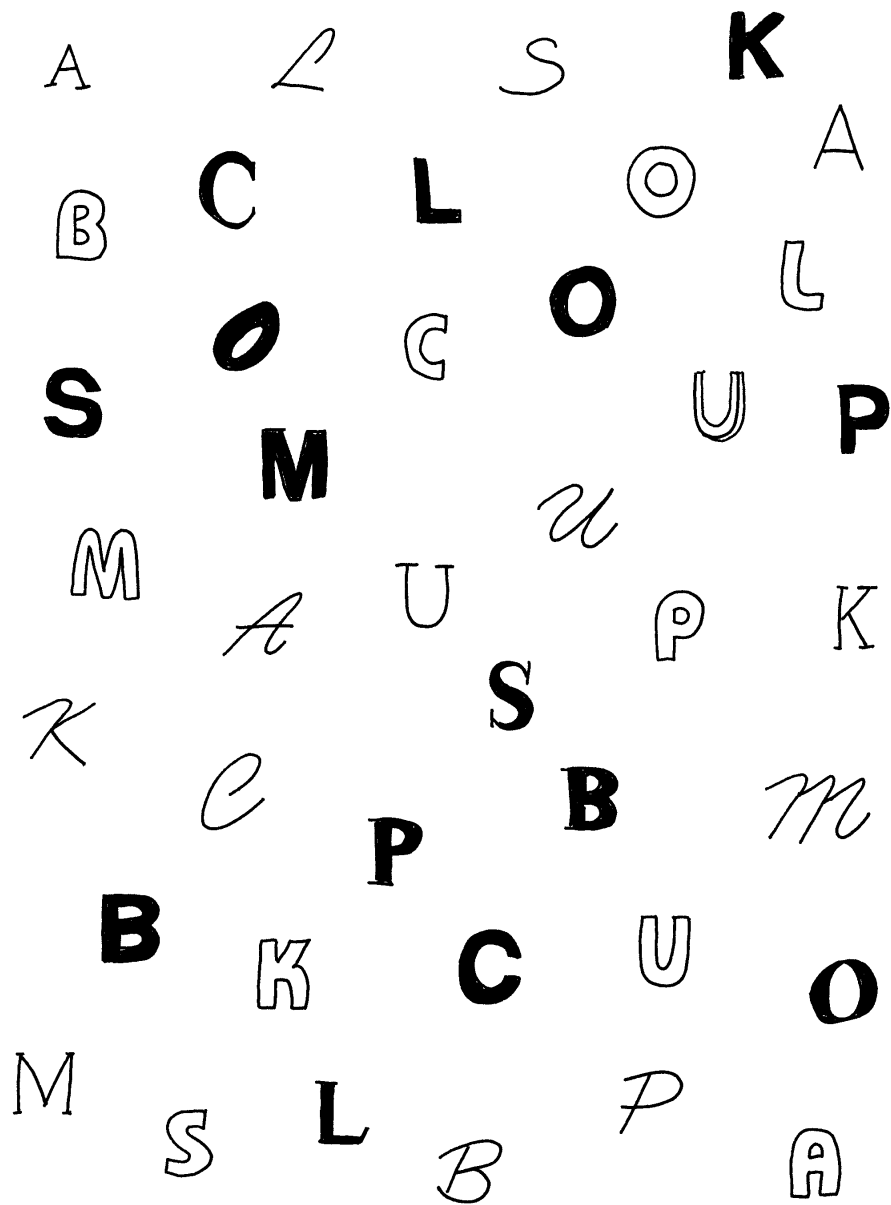

Zvířátka v lese

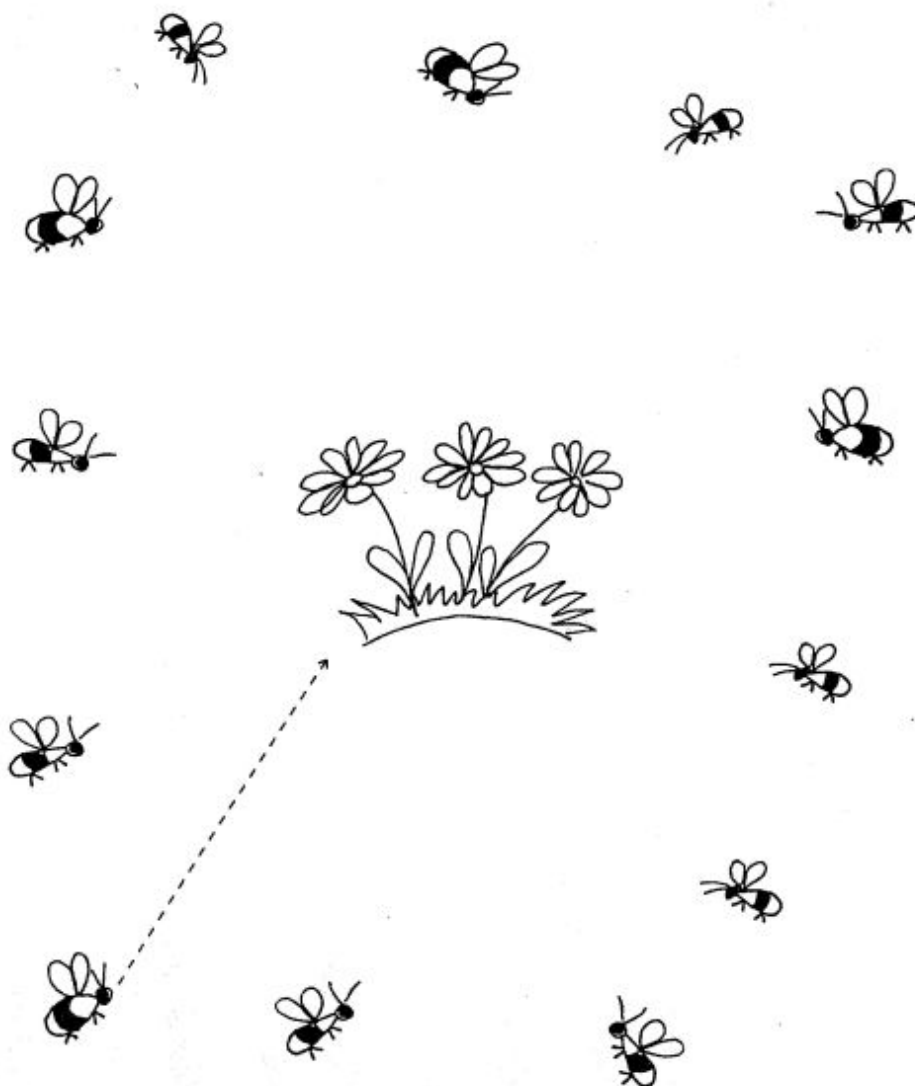

Čáry různým směrem – spojujeme včely s květy

*Vidím včely na květech,
„Co maličké nesete?
- Sbíráme med na zimu
- Pro velkou rodinu.“*

B. Votavová

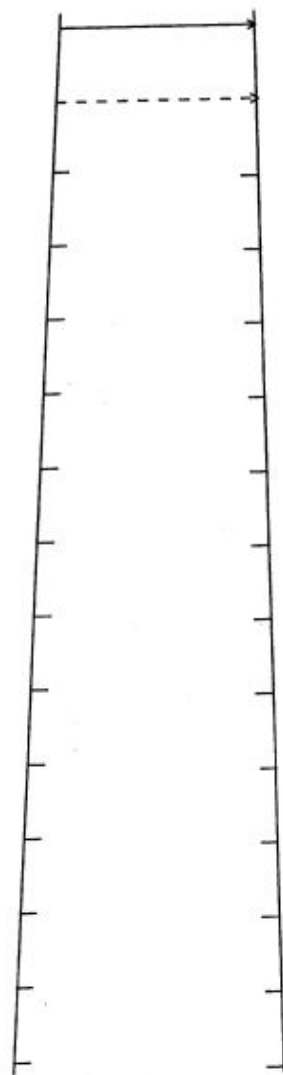
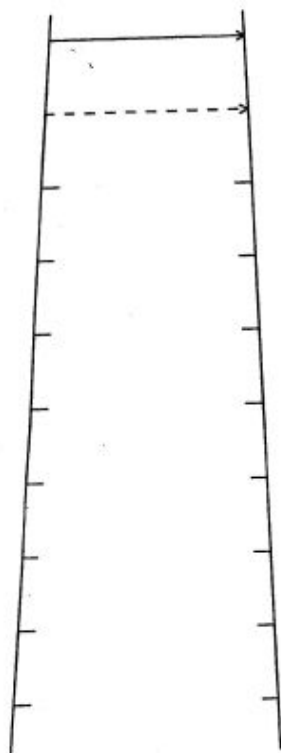

Kreslíme horizontální čáry zleva doprava

*Leze žába po žebřtku,
natahuje harmoniku.
Jde to, nebo nejde to?
Nechejme to na léto.*

Lidová

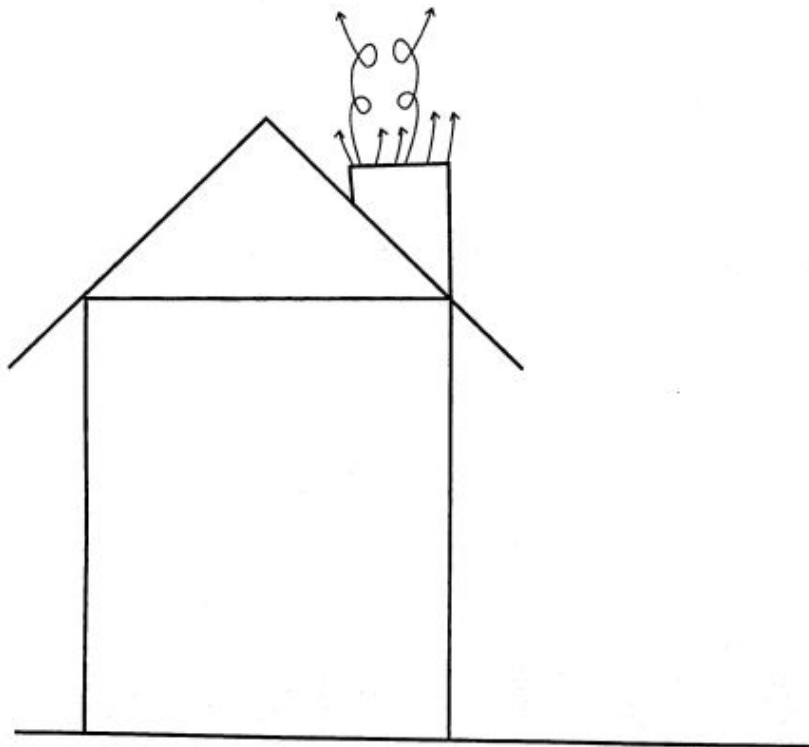
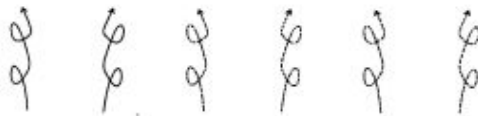

Kreslíme vpravo, vlevo (točivé) spirály a maminku

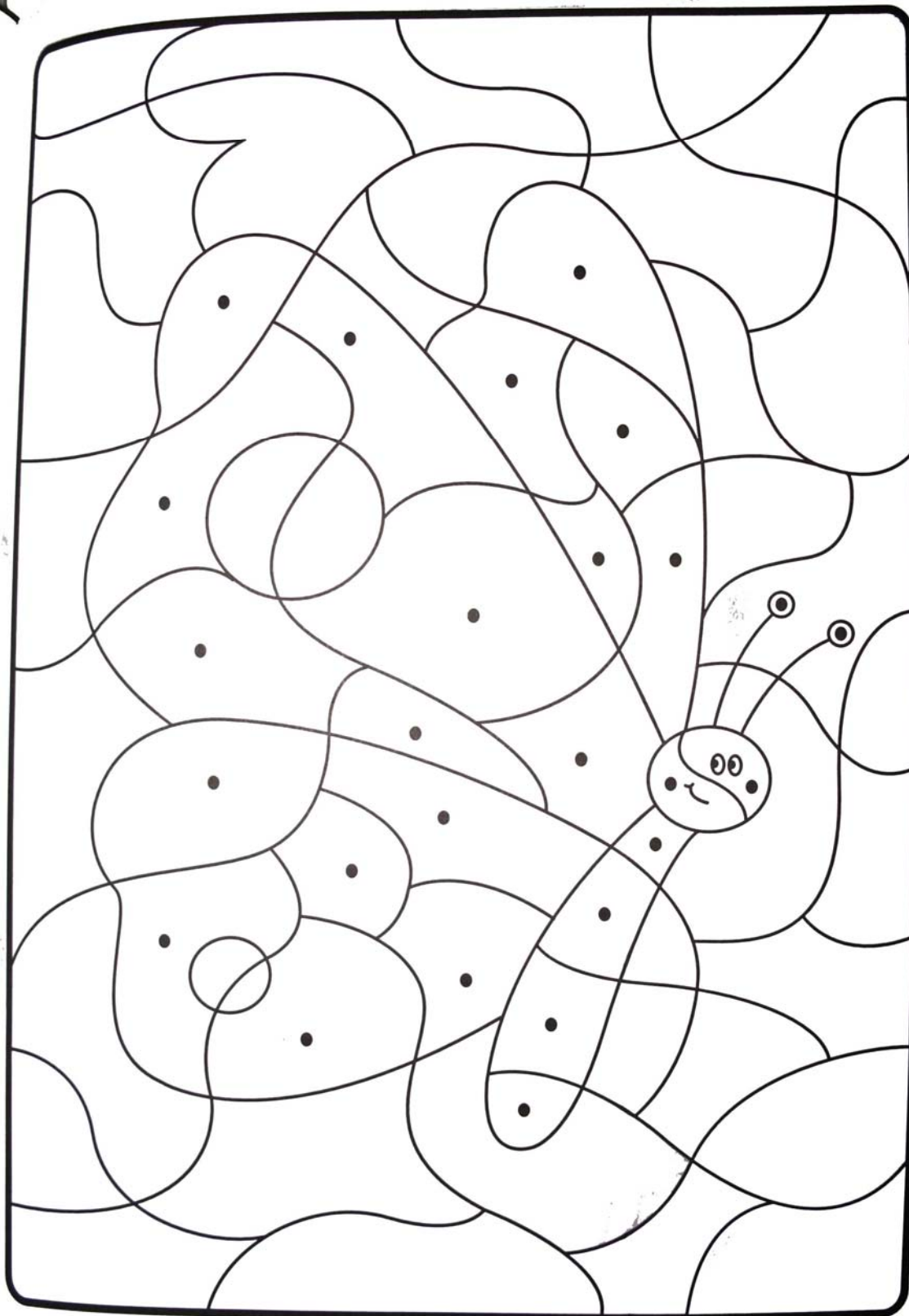
*Čáry máry fuk,
děvče nebo kluk.
Kreslí si svůj dům,
co vyhovuje snům.*

*Čáry máry fuk,
děvče nebo kluk.
Umí nakreslit i dým!
Dům je o moc hezčí s ním.*

V. Šimková - upraveno

30

Kroužek velký, potom malý.

Kocourek se dívá z díry.

